

LUNDS UNIVERSITET
Institutionen för lingvistik

Vokaler i ystaddialekten

Anneli Nilsson

Allmän språkvetenskaplig del (ASV)
I vilken utsträckning används müslivokalen?

Fonetisk del (FON)
Müslivokalen och några andra vokalljud

Allmän språkvetenskaplig del (ASV)
Magisteruppsats i allmän språkvetenskap
Februari 2004
Handledare: Merle Horne

Fonetisk del (FON)
Magisteruppsats i fonetik
Februari 2004
Handledare: Gösta Bruce

Innehållsförteckning

1. Uppsatsen	4
1.1 En uppsats i två delar	4
1.2 Allmän språkvetenskaplig del	4
1.3 Fonetisk del	4
2. Gemensam introduktion	5
2.1 Inledning och ämnesval: ystaddialekt	5
2.2 Lite om Ystad och dess dialekttalare	5
2.3 Müslivokalen	6
Allmän språkvetenskaplig del	
<i>I vilken utsträckning används müslivokalen?</i>	
3. Introduktion: allmän språkvetenskap	8
3.1 Studiens övergripande syfte	8
3.2 Förväntade resultat	8
3.3 Bakgrundslitteratur/Tidigare studier	8
3.4 Mina första funderingar om studiens mål	11
3.5 Specifika frågeställningar	12
4. Metod: allmän språkvetenskap	12
4.1 Typ av studie	12
4.2 Material	12
4.2.1 Materialets karaktär	12
4.2.2 Spontant och eliciterat tal samt dialogprat	13
4.2.3 Uppläst och icke-uppläst tal	13
4.2.4 Transkriberingskriterier och mängd	13
4.2.5 Informanter	16
4.3 Procedur	16
4.3.1 Inspelning ett och två	16
4.3.2 Problem vid inspelningarna och påverkan på studiens karaktär	17
4.3.3 Segmenteringskriterier	18
4.3.4 Bearbetning i Praat	18
4.3.5 Vokalkvalitet	18
4.4 Analysmetod	19
<i>Kort om vokalkvalitet</i>	20
<i>Bedömning av vokalkvaliteten</i>	20
5. Analys och resultat: allmän språkvetenskap	21
5.1 Situationsbetingad müslivokal?	21
6. Diskussion: allmän språkvetenskap	24
6.1 Användning av müslivokalen	24
6.2 Talarrelaterade variationer?	25
6.3 Vad visar studierna?	25
6.4 Felkällor	26
6.5 Framtida undersökningar	26
7. Sammanfattning: allmän språkvetenskap	28

Fonetisk del

Müslivokalen och några andra vokalljud

8. Introduktion: fonetik	30
8.1 Studiens övergripande syfte	30
8.2 Förväntade resultat	30
8.3 Bakgrundslitteratur/Tidigare studier	30
8.4 Mina första funderingar om studiens mål	33
8.5 Specifika frågeställningar	33
9. Metod: fonetik	34
9.1 Typ av studie	34
9.2 Material	34
9.2.1 Materialets karaktär	34
9.2.2 Vokalförekomster: müslivokal och andra vokaler	34
9.2.3 Val av ord: müsliorddlistan	35
9.3 Procedur	35
9.3.1 Inspelning	35
9.3.2 Tekniska detaljer	36
9.3.3 Segmenteringskriterier	36
9.3.4 Vokalkvalitet	37
9.4 Analysmetod	38
<i>Vokalkvalitet akustiskt sett</i>	38
<i>Mätningar och jämförelsemetoder</i>	38
10. Analys och resultat: fonetik	39
10.1 Finns det en müslivokal i ystaddialekten?	39
10.2 Vokalspektrum	39
<i>Synpunkter kring metod och analys</i>	39
<i>Müslivokalen och några närljudande vokaler</i>	41
10.3 Mera beskrivning av resultaten och just müslivokalen	47
11. Diskussion: fonetik	48
11.1 Användning av müslivokalen	48
11.2 Realisering av müslivokalen	49
11.3 Inomdialektala och/eller mellandialektala variationer?	51
11.4 Vad visar studien?	51
11.5 Felkällor	52
11.6 Framtida undersökningar	52
12. Sammanfattning: fonetik	53
Gemensam del: allmän språkvetenskap och fonetik	
13. Gemensam sammanfattning	54
13.1 Den allmän språkvetenskapliga studien	54
13.2 Den fonetiska studien	54
Gemensam litteraturförteckning	55
Gemensamt appendix	56

1. Uppsatsen

1.1 En uppsats i två delar

Föreliggande uppsats är disponerad så att den i stort kan sägas vara två uppsatser, en för allmän språkvetenskap och en för fonetik, samtidigt som det finns gemensamma kapitel med information och sammanfattning som gäller båda ämnena.¹ Uppsatsen har en övergripande titel *Vokaler i ystaddialekten*, och två undertitlar; *I vilken utsträckning används müslivokalen?* (den allmän språkvetenskapliga delen) och *Müslivokalen och några andra vokalljud* (fonetikdelen). De båda delarna är avskilda från varandra för att markera ämnesinriktningarnas olika områden inom uppsatsen, men har också gemensamma delar som sammanbinder och på så sätt visar på de båda inriktningarnas kontaktytor.

1.2 Allmän språkvetenskaplig del

Det allmän språkvetenskapliga området har ganska många ”tentakler” i olika riktningar. Bland utbudet finns barnspråk, sociala och psykologiska inriktningar, språkinläring med mera. Spannet sträcker sig från distributionen av olika segmentella eller prosodiska förekomster, till grammatiska, mer övergripande enheter och hela dialog-monolog-diskurser.

I föreliggande uppsats fokuserar den allmän språkvetenskapliga delen, som fått titeln *I vilken utsträckning används müslivokalen?* på användningen av en för ystaddialekten speciell vokal som jag väljer att kalla ’ü’. (Vad som kännetecknar detta *ü* kommer att förklaras längre fram i uppsatsen.) Studien är alltså sociolingvistisk i sin inriktning och försöker utreda huruvida müslivokalen är situationsbetingad eller inte. Närmare beskrivning av studien finns bland annat i 3. *Introduktion: Allmän språkvetenskap* och 4. *Metod: Allmän språkvetenskap*.

1.3 Fonetisk del

Inom fonetiken ligger en stor del av fokus på hur ett visst segment eller en prosodisk företeelse yttrar sig rent akustiskt, det vill säga vilka fysiska egenskaper företeelsen har. I förlängningen hör detta intimt samman med hur vi uppfattar företeelsen, till exempel i auditiv bemärkelse, men också med hur vi producerar densamma. Fonetiska studier sträcker sig från den begynnande nervimpulsen i hjärnan, via talorganens inklusive andningsvägarnas roll vid tal, till talljudens akustiska egenskaper, hur vi auditivt uppfattar ljuden och omvandlar dessa från vibrationer till något som upplevs vara ljud.

Denna uppsats försöker på inget vis redogöra för fonetikens alla intresseområden, utan fokuserar, som så många andra studier, på en liten del av en av företeelserna, nämligen de akustiska egenskaperna för det vokalljud jag kallar ’müslivokalen’ (mer om detta u-haltiga y-ljud i 2.3 *Müslivokalen*). En mindre del av uppsatsen kommer att ägnas åt vokalsystemet som helhet, med en jämförelse av ystaddialektala informanters vokalsystem i förhållande till två andra skånska dialekters vokalsystem. Huvuddelen av uppsatsens fonetiska studie rör sig kring müslivokalens akustiska realisation, om än en auditiv undersökning ligger till grund för detta. Min ambition är att kunna besvara en del frågor som rör müslivokalen i förhållande till

¹ Denna uppsats innefattar två ämnesinriktningar, vilket måste tas hänsyn till ur administrativt hänseende. Av den anledningen är uppsatsen skriven i två skilda delar med gemensamma, sammanfattande avsnitt.

några andra, närliggande vokaler. Mer om detta i styckena 8. *Introduktion: fonetik* och 9. *Metod: fonetik*.

2. Gemensam introduktion

2.1 Inledning och ämnesval: ystaddialekt

Varför väljer man att arbeta med dialekter och varför just den dialekt som talas i Ystad? Svaret på den frågan bottnar i en gemensam nämnare: intresse. Jag är mycket intresserad av dialekter i allmänhet, och av de skånska i synnerhet. Och eftersom som jag är ”füdd” och uppvuxen i just Ystad, så är jag naturligtvis glad över att få kunna studera denna dialekt närmare.

Det är inte alltför vanligt att man studerar stadsdialekter i dialektala undersökningar, men jag har valt att göra just detta. Inte sällan berör dialektstudier olika landsbygdsområden eller dialekt som talas ute i mindre byar på landsbygden, men stadsmålen är speciella även de och bör inte förglömmas i studiet av de talade språkliga varianterna. Anledningen till att stadsdialekter inte ofta ”får” finnas med i dialektundersökningar är förmodligen bland annat att dessa dialektvarianter anses vara starkt färgade av rikssvenska – men de har likväl en egen prägel som skiljer dem från rikssvenskan, liksom från dialekter i andra städer och från den kringliggande landsbygdsdialekter. (Mer om detta i bilaga 1.)

Det finns olika kännetecken för ystaddialekten, och ett av dem är müsliljudet, som jag visar i ovanstående uttryck ”att vara füdd”, där alltså ett i vanliga fall kort ö-ljud uttalas som en mer u/y-liknande vokal. Själv kan jag tyvärr inte titulera mig ystaddialektalare helt och hållet, mycket beroende på att jag bott utanför orten ett par år (men tillbaka igen), men också för att bara en av mina föräldrar talar denna dialekt. Min dialekt är snarare en blandad skånsk variant.

När jag talar med en inbiten ystadbo kan jag mycket väl lägga mig till med mer ystaddialektala drag i uttalet, och när jag talar med någon som kommer från trakter öster om Ystad, så anpassar jag min dialekt ditåt. Denna anpassning är omedveten och förekommer hos många talare, så det är inget unikt eller speciellt fascinerande med detta. Men av stort intresse är däremot ystaddialekten, och därför tog jag chansen att studera ett av denna dialekts drag närmare.

2.2 Lite om Ystad och dess dialektalare

Ystad är en kommun i södra Skåne, men det är också en församling och en tätort. Staden är belägen precis intill kusten vid Östersjön (se karta 1) och har goda färjeförbindelser med Polen och Bornholm. Ystad omfattar tjugo församlingar med mer än 25 000 invånare (1998). Ystad består av både orter och landsbygd, men 80% av invånarna bor i tätorter, mer än 16 000 personer i själva Ystad. Staden är känd sedan 1200-talet och har än idag en ålderdomlig stadskärna med bland annat korsvirkeshus från 1500-talet. Ur turistsynpunkt kan det vara trevligt att nämna tornväktaren som på nätterna blåser i sin lur fyra gånger i timmen från kyrktornet på Sankta Maria kyrka, en sed som lever kvar från 1600-talet. (Bra Böckers Lexikon 2000, band 25)

Denna studie koncentreras på den dialekt som talas i Ystad som stad, och inte kringliggande församlingars dialektala varianter (se karta 2). Dialekten inne i staden skiljer sig från dialekten runtomkring. En person som känner dialekterna i sydöstra Skåne väl uppfattar ofta tydligt vem som är från Ystad, och vem som är från någon av byarna som ligger i närheten (fastän dessa ligger inom kommungränsen).

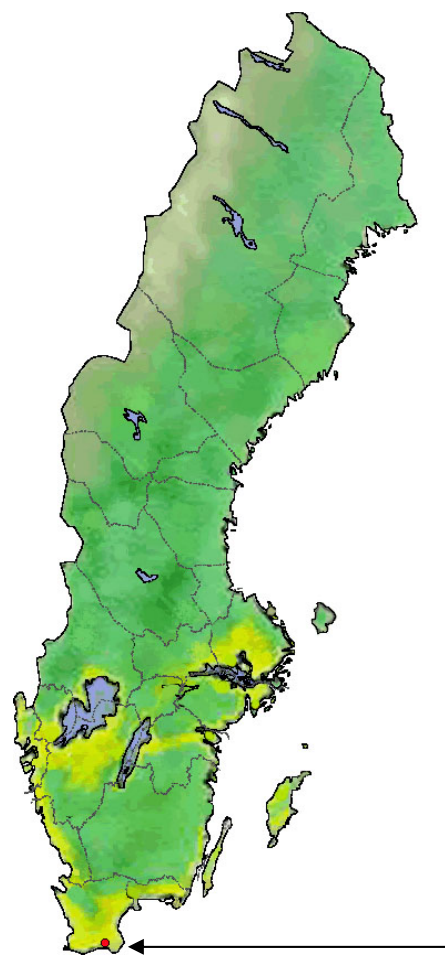
I dialektala sammanhang är det värt att nämna något om stadens uppdelning fram till för bara några årtionden sedan. Då fanns nämligen en gräns mellan innerstad/centrum och ett område längs det som numera är hamn, benämnt Revhusen.

Från början innefattade Revhusen en mängd bostadshus längs det som då var strand, och området beboddes mestadels av fiskarfamiljer. Människorna som bodde i Revhusen var på sätt och vis skilda från övriga ystadsbor, dels genom ett geografiskt avstånd, men i viss mån också genom en mental barriär från båda grupperna. När så två idrottsföreningar, YIF i Revhusen och IFK i ”stan”, byggde på rivaliteten, blev följden att få personer från Revhusen faktiskt besökte innerstaden någon gång. Därmed fanns förmodligen också dialektala skillnader mellan grupperna.

Under 1900-talet tvingades befolkningen i Revhusen tyvärr undan av Ystads kommun, som lät riva många hus för att uppföra den hamn som nu är Ystad hamn. Kvar finns än idag ett par Revhus i hamnområdet, och det är något som vittnar om forna tider, om än inträngda bland fabriksliknande lokaler. Faktum kvarstår dock att dagens ganska tynande Revhusbefolkning knappast pratar en egen dialekt, utan kan förmodas tala en variant som åtminstone till stor del gäller även för innerstadens talare. Huruvida det är innerstadens eller Revhusens gamla dialekt som är den ”sanna, genuina” dialekten, vill jag inte spekulera kring. Jag väljer helt enkelt att undersöka den dialekt som idag ses som Ystads speciella, och som troligtvis talas av ett relativt stort antal personer.

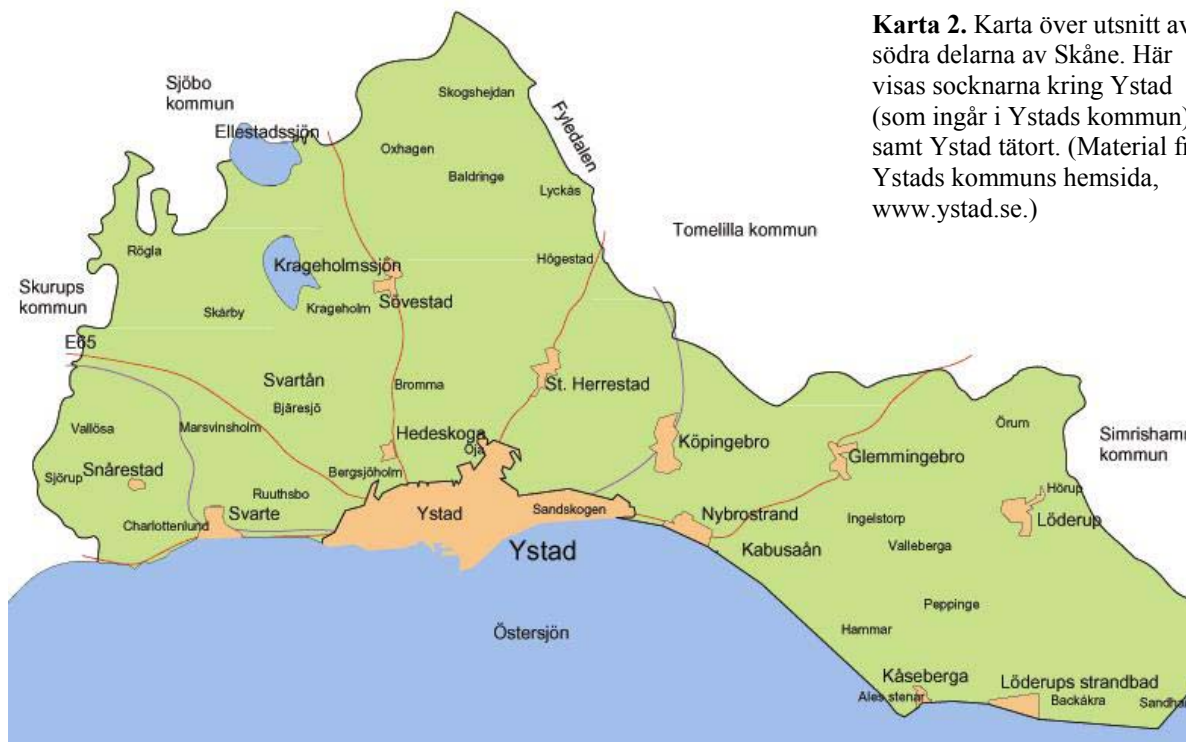
2.3 Müslivokalen

Benämningen müslivokal är min egen, och jag använder den för att jag tycker att den beskriver just det jag menar, nämligen ü-ljudet i ordet müsli – som ju är lite av ett u och ett y samtidigt (en personlig, impressionistisk uppfattning). Müslivokalen förekommer i ystaddialekten, och är, skulle jag vilja påstå, ett av denna dialekts utmärkande drag. Jag tror också att ett speciellt uttal av a-ljudet (kvantitativt längre, men också något annat) i ord som till exempel *bada*, *gata* och liknande är kännetecknande för dialekten (om detta skriver Ingers i *Folkspråket i Ystad*, att ord såsom *kaga* (kaka) och *mad* (mat; också i betydelsen smörgås) uttalas med slutet a-ljud), liksom ett speciellt röstläge, men det finns inte utrymme inom denna uppsats att ta upp dessa aspekter. Här behandlas delar av müslivokalens egenskaper och

Karta 1. Sverigekarta. Ystad ligger på sydkusten och är utmärkt med den prick mot vilken pilen pekar. (Kartunderlag från SweDia 2000, www.swedia.nu.)

distribution, men med förbehållet att denna vokal också kan förekomma (och faktiskt gör det) i andra (skånska) dialekter, åtminstone i en del dialekter öster om Ystad – ända upp mot Simrishamnstrakten troligtvis. Müslivokalen är således inte unik för ystaddialekten, men den utgör, tillsammans med andra dialektala drag, en stomme i denna dialekt, och är därför värd att undersökas. Min uppfattning är också att det är möjligt att müslivokalen är en företeelse som förekommer i ystaddialekten och i dialekter öster om denna, men knappast i dialekter som talas av personer boende väster om Ystad. Detta har jag inte möjlighet att undersöka i denna studie, men det kan man eventuellt återkomma till längre fram, liksom studier av röstkvalitet och a-ljud i ystaddialekten. Mer om detta i 6.5 *Framtida undersökningar* (allmän språkvetenskap) och 11.6 *Framtida undersökningar* (fonetik).

Var förekommer müslivokalen? Finns det speciella regler för dess distribution och ersätter den något annat ljud och i så fall vilket?

Ja, müslivokalen tycks ha en någorlunda regelbunden förekomst i undersökta dialekt. Den finns i ord som vanligtvis skulle uttalas med ett kort ö-ljud, och som ofta också stavas med ö. Några exempel på detta är *kött – kütt, född – füdd, höns – hüns, fönster – fünster* med flera. I dessa ord uttalas vokalen som ortografiskt skrivs ö, i många dialekter med ett kort ö-ljud, men i ystaddialekten vanligtvis med en mer u/y-liktande vokal, det som jag kallar *müslivokalen*. Jag ställer mig ytterst tveksam till att müslivokalen alltid ersätter en kort ö-vokal. På ett relativt litet material försöker jag emellertid få fram något mönster för förekomsten av müslivokalen, vilket utförligare finns beskrivet i 9.2.3 *Val av ord: müsliordlistan*. För en fonetisk/akustisk beskrivning av müslivokalen hänvisar jag till 10.2 *Vokalspektrum*.

3. Introduktion: allmän språkvetenskap

3.1 Studiens övergripande syfte

Med studiens relativt lilla material kommer jag att försöka utreda huruvida müslivokalen är socialt betingad eller inte, och i så fall på vilket sätt. Parametrarna är läst tal samt spontant tal i form av mer monologliknande passusar och till viss del dialogartade samtal. Genom att studera materialet från två ystaddialektala talare, som spelats in i syfte att undersöka müslivokalen, hoppas jag kunna visa ett mönster för den sociala variationen i användningen av müslivokalen. Studien grundar sig på auditiva analyser (men kompletteras med stickprov av akustisk karaktär) och eventuella slutsatser dras utifrån dessa.

3.2 Förväntade resultat

Med utgångspunkt i min egen auditiva (mer än tjugofåriga) erfarenhet av ystaddialekten, förväntar jag mig finna att müslivokalen är en levande vokal i denna undersökta dialekt. Däremot räknar jag med en social variation som sträcker sig från ett icke-användande av müslivokalen, till exempel vid tal av mer officiell karaktär, via en mer eller mindre omedveten, icke-regelstyrd kombination av müsliljud och icke müsliljud, till tal där müsliljudet förekommer i alla sina positioner. Det senaste är främst troligt att användas när talare samspråkar med en annan talare av ystaddialekt. Det breda spektrum som är förknippat med social variation kan inte närmare undersökas i föreliggande studie, men min förväntan är att hitta mönster som tyder på att en formellare situation lockar fram vokaler utan direkt färgning av den dialektala müslivokalen, medan det i monolog/dialog med en dialektal talare kan förväntas finnas fler förekomster av den aktuella vokalen.

Det lästa talet finns med för att utgöra en betydligt formellare situation än den spontana, och här kan vi förvänta oss en mindre frekvent användning av müslivokalen. Detta kan då bero dels på situationen, men också på att det är högläst tal, som jag inte förväntar mig är dialektalt heller i vanliga fall.

3.3 Bakgrundslitteratur/Tidigare studier

Föreliggande studie försöker hitta skillnader mellan spontant tal och läst tal, men det dras också paralleller till uppläsning på dialekt. Innan vi tittar närmare på aktuella undersökning ges en kort översikt av några studier inom området.

Situationer

Termen 'situation' måste definieras vid användning, eftersom dess betydelse inte är självklar. Det är svårt att skilja ut olika situationsrelaterade faktorer, och det är lättare att specificera situationsrelaterade effekter på enskilda fall än att kunna dra generella slutsatser om detta. I föreliggande arbete om vokaler försöker jag visserligen dra slutsatser, men samtidigt betona hur svårt det är.

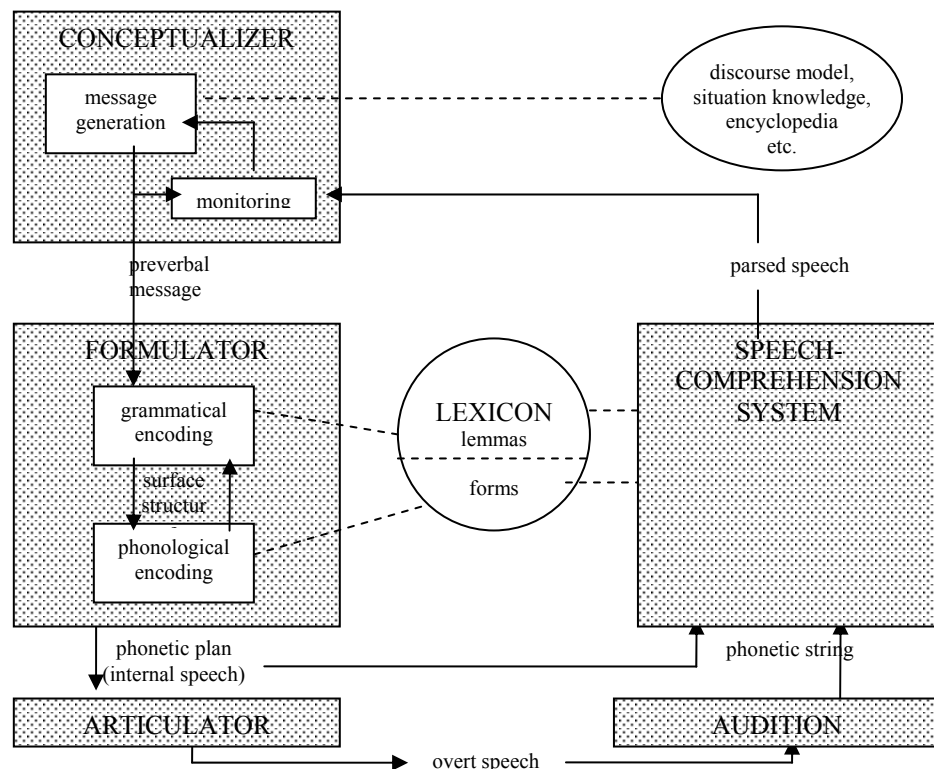
Situation påverkar talspråket och eventuellt de kognitiva processerna bakom talet. Det har genomförts ett flertal studier om hur situation påverkar variation i tal. T. Herrmann (1983) ser ett yttrande som något en talare gör för att överföra något, en process av verbal omkodning av

vad talaren tycker, vet, antar, uppfattar etc, det vill säga kodat icke-verbalt in i verbalt. Lyssnaren måste uppfatta vad som menas och hur det sägs för att förstå.

Vi vet inte mycket om kognitiva processer eller hur de påverkar den verbala omkodningen av stilberoende varianter menar Herrmann, och det som framför allt är svårt i studier av situation är att man försöker bevisa att förståelse och lagring av information kräver/beror på en lingvistisk struktur vid verbal input, samtidigt som det inte är lätt att hantera förändringar i tal som beror på situation, speciellt inte sådana av icke-lingvistisk karaktär.

W. J. M. Levelt (1989) strukturerar i en modell (se bild 1) upp de komponenter/steg som är delaktiga vid processning av tal, från det man avser att säga, till artikulation/output, inkluderat eventuella reparationer etc. Modellen bygger på ett antal större ”block”, bestående av mindre delar. Levelt betonar också svårigheterna med att bevisa hur processningen av tal går till – mycket information ska bearbetas inför ett yttrande, både utifrån kommande och ”tillverkande” sådana.

Bild 1. Levelts modell över hur tal processas. (I *Speaking: from intention to articulation*, kapitel 1 (sid. 9).) De kantiga blocken ska ses som enheter för talprocessning, de runda visar talarens ”kunskaps-förråd” (av Levelt benämmt ’knowledge stores’).

Levelts modell är ett försök att strukturera upp de processer och komponenter som kan ingå vid uppbyggnaden av ett yttrande. På första ”stationen”, (’conceptualizer’), tar man som lyssnare bland annat in vad man förväntas säga, väljer ut den information som ska komma fram vid yttrandet, och tar hänsyn till de situationsrelaterade faktorerna – den information som ges lyssnaren/talaren utifrån. Därefter skickas den information som sammanställs till nästa block (’formulator’), där grammatiska och fonologiska regler tas hänsyn till samtidigt som ord strömmar till från det mentala lexikonet, varvid artikulationen (’articulator’) sker och ett yttrande kommer ut i luften. Som talare hör man sitt yttrande, kontrollerar det (något som eventuellt skulle ske även om man inte hörde sig själv, menar Levelt) och gör eventuella korrigeringar. Det som gör Levelts modell intressant i sammanhanget är modulen som

innehåller diskursrelaterade bitar ('discourse model'), där situation utgör en av faktorerna som tas hänsyn till vid talprocessningen.

Stil

Müslivokalstudien förmodas ge intressanta resultat med indikationer på hur man växlar mellan dialektalt och icke-dialektalt tal, beroende bland annat på hur formell en situation är. I ett flertal studier talas det om stilar (ett uttryck som bland annat Labov använder i flera av sina undersökningar). Begreppet används för att identifiera olika talvariationer hos en och samma person. Det som påpekas, och som även här påpekas, är att en intervju alltid är mer eller mindre konstlad, och att den då skulle kunna anses utesluta användningen av en vardaglig talstil. Olika samtalsämnen kan dock förväntas ge mer eller mindre dialektal output från en talare. Att prata om barndomen kan locka fram starkare dialektala drag än andra samtalsämnen, medan sådant som ramsor till klapplekar och annat inte är lämpligt, eftersom man ofta tillämpar en speciell talstil för dessa tillfällen. *Hur* man talar påverkas inte bara av *vad* man pratar om, utan av många andra faktorer, däribland hur många lyssnare man har.

I en studie av S. Erwin-Tripp (2001, sid. 44-56) ställs frågan om varför en person ändrar talstil rent generellt. Svaret förväntas bero på att man vill tala som andra; samt attityder eller antaganden om vad talaren vet etc. Talstil kan varieras med en och samma lyssnare för att uppnå en effekt eller väcka uppmärksamhet – här kallas variationen i sådana fall 'register' – något som väcker frågor: *vad* ändras när variationer uppstår: syntax, grammatiska fenomen, uttal eller prosodi?

I samband med detta kan man se att 'dialekt' och 'register' tycks vara nära knutet till vartannat.

Enligt N. Coupland (2001, sid. 185-210) anknyter dialektal 'style' (hädanefter kallat stil) till situation, lingvistiska och psykologiska faktorer. Den dialektala stilen kan på olika sätt avvika lingvistiskt från "normen", och olika dialektala stilar (gradvisa skillnader) kan förekomma mellan olika situationer hos en och samma individ. Coupland menar att det inte är självklart vilken förklaring/teori man ska tillämpa för att beskriva variationer i dialektal stil i förhållande till situation. Det råder ett komplext förhållande mellan dialekt och situation, och med tanke på alla de faktorer som kan påverka talet kan man inte säkert veta vilka faktorer det faktiskt är.

J. T. Irvine (2001, sid 21-43) betonar värdet av att studera en stil i jämförelse med en annan och menar att det är betydligt mer givande än att studera en stil isolerat. En stil är nämligen inte en stil om det inte kan jämföras med något – stilar är relativa i förhållande till varandra, och de beror på sociala ramverk. Olika stilars motsatser och likheter kan studeras i jämförande studier. Inom sociolingvistik intresserar man sig ofta för olikheter mellan stilar, men man bör också fråga sig vilka processer som ligger bakom olikheterna. För att kunna använda en stil måste talaren förstå den sociala världen och veta var hon/han befinner sig i förhållande till de andra i gruppen. Därmed inte sagt att stilar har icke-komplexa förhållanden till varandra! Talstil beror på hur talaren tolkar sin(a) lyssnare som bland annat baseras på social utvärdering, attityder och prestigevanor, menar Irvine.

Vokalkvalitet; läst och spontant tal

Studier som jämför läst och spontant tal gäller ofta prosodiska fenomen såsom F0-variation, pausering, reparationer, tvekljud och taltempo, men sällan vokalkvalitet. Studier med fokus på prosodi tar inte oväntat upp sådant. Dyligt är föremål för undersökning i en studie av prosodiska strukturer i dialog (G. Bruce, 1995, sid. 28-35). Med start i en spontan dialog

överförs materialet via en transkription till läst tal, uppläst av de informanter som deltagit vid inspelningen av den spontana dialogen. Bruces studie visar att det förefaller finnas skillnader mellan läst och spontant tal gällande prosodiska drag.

Intentionen att komma närmare en lösning på frågan om skillnader i spontant och läst tal har också J. Hirschberg (se bl a 2000, sid. 335-350). Med hjälp av olika talkorpusar med spontant och läst tal (uppläst tal från transkription av det föregående spontana, inspelade materialet) vill Hirschberg peka på prosodiska faktorer som kan förutse talstil.

G. P. M. Laans studie (1997) om läst och spontant tal samt perception av detsamma, fokuserar på prosodiska drag men tar också upp en del om vokaler, däribland vokalreduktioner och vokalkvalitet. Resultaten visar bland annat att en vokal som befinner sig ljudmässigt längre från sin "idealposition" i F_1 - F_2 -rymden signalerar en vardagligare talstil.

En förklaring?

W. J. Barry (1995, vol. 2, sid. 5-10) påpekar att en talstil hör ihop med åtminstone två saker: att lyssnaren har en neutral bas som hon/han bedömer yttranden utifrån, och att en talares olika stilar mer eller mindre är en produkt av sinnestillstånd och konventioner i förhållande till den egna basen. Barry menar också att det kan vara olämpligt att jämföra spontant tal med läst, eftersom de båda är ytterligheter på en och samma skala. Även om det finns en viss statistisk signifikans behöver det inte innebära att generella slutsatser kan dras – och det är ofta svårt att göra meningsfulla sammanställningar från olika studier inom genren på grund av dess komplexitet och skiljaktigheter i situationer. Barry menar att talstil kan ses som ett ytfonetiskt fenomen, eftersom det finns en länk mellan reduktioner och vardaglig-högtidlig talstil, vilket *kan* tyda på avsaknad av fonologiska förändringar vid stilbyte, men han påpekar också att det dessutom finns förändringar som bara kan ses som fonologiska. För att komma närmare olika situationsrelaterade faktorer och hur de påverkar fonetiska-fonologiska faktorer skulle man kunna göra jämförelser mellan tvåspråkiga och bidialektala talare.

Om det fenomen som benämns 'drifting into dialect' faktiskt förekommer, skulle ett fonologiskt omslag inte ske direkt från standardspråk till "full" dialekt, utan i mellanetapper där dialektal stil påminner om standardspråket i fråga om lexikon och syntax, men där fonologi och/eller morfo-fonologi ändras. Barrys studier är gjorda på tyska. Han ser användningen av standardord med förändrad fonologi som viktiga antydningar på att fonologisk förändring är stilistiskt triggad. Talare tycks 1) slå på eller av, 'switch on/off', fonologiska regler som ger dialektens dess ljudstruktur, eller 2) ha en uppsättning för standardspråk och en uppsättning för dialekt i lexikon, där båda kan nås samtidigt beroende på situationen. Ur ekonomisk synpunkt, som brukar diskuteras i de fall människor är inblandade, vore det förstnämnda alternativet mest tänkbart (förf. anmärkning). Barry konstaterar i sin studie att det än så länge inte finns tillräckligt material för att kunna säga om förändringen av fonologisk struktur beror på "av/på" ('switch on/off') eller på dubbla lexikon. Men kanske är det en online-förändring av fonologin under artikulationsprocessen – det vill säga just i denna del av produktionskedjan?

3.4 Mina första funderingar om studiens mål

Dialekten i Ystad är hos en del talare högst påtaglig, och hos andra mindre uttalad.

Variationen i vem som talar dialekt beror säkert på en rad faktorer, såsom till exempel social status, yrke, dialektala/icke-dialektala kamrater, boende inom/utanför orten, föräldrar med mera. Men en faktor som kanske är lite annorlunda, och som jag tror kan vara av viss vikt, är det faktum om personen är aktiv i rörelser kring handboll i Ystad. Där frodas ystaddialekten i

och utanför planen, och det tycks vara hög status att ”snacka ystadsnack” – vilket också gör att dess överlevnad på sätt och vis är mer säkrad. Handbollen involverar en rad unga människor, som också de anammar dialekten och ser det som en del av identiteten.

3.5 Specifika frågeställningar

Undersökningens allmän språkvetenskapliga del förväntas besvara ett antal frågor av sociolingvistisk karaktär, nämligen följande:

- Förekommer müslivokalen i spontant tal? Förekommer den i uppläst tal?
- Verkar monolog- eller dialogsituation inverka på förekomsten av müslivokalen?
- Finns tendenser till social variation i användandet av müslivokalen? Av vilket slag är dessa tendenser?
- Tycks materialet vara representativt?

4. Metod: allmän språkvetenskap

4.1 Typ av studie

Studien försöker på intet sätt vara allmänt övergripande inom det sociolingvistiska området, utan fokuserar på ett litet område inom denna genre och studerar detta med hjälp av ett begränsat material. Studiens karaktär är mer av en fallstudie, än generell, vilket bör betonas inte minst med tanke på tolkningar kring resultaten. Förväntningarna är dock att resultaten från studiens undersökning ska vara samlade och enas kring samma förväntningar, vilket stärker resultatens vikt. Studien kan också fungera som ett exempel på hur en sociolingvistisk studie med dialektal fokusering skulle kunna genomföras, och den är naturligtvis, i mån av tidsutrymme, utvidgningsbar och förändringsbar efter ändamål.

4.2 Material

Till grund för studien av situationens påverkan på dialektal vokalkvalitet finns ett relativt begränsat material, som dock är väl anpassat till undersökningens syften. Materialet består av inspelat tal från två talare av ystaddialekt, och omfattar i grunden drygt en timmeslång inspelning för vardera talare, varav dessa talar större delen av tiden. För var och en av de två informanterna har två inspelningar, vid olika tillfällen, ägt rum. Inspelningarna är delvis olika till sin karaktär, något som noggrannare har beskrivs i *4.2.3 Uppläst och icke-uppläst tal*.

4.2.1 Materialets karaktär

Materialet har spelats in med anledning av undersökningen, och är därför skraddarsytt för sitt ändamål. Inspelningarna är relativt informella till sin karaktär, vilket också skapar en naturligare situation, och därmed en större chans för att fånga vardagligt tal – som troligtvis är mer dialektalt än vid en formellare situation. För att kunna fånga skillnader mellan spontant och uppläst tal, har delar av det spontana talet transkriberats (se också *4.2.4 Transkriberingskriterier och mängd*) och återanvänts vid ytterligare en intervju, då informanterna fått läsa upp sitt eget tal, i viss mån med inslag av dialog tillsammans med intervjuaren.

4.2.2 Spontant och eliciterat tal samt dialogprat

I den intervju som är gjord först med var och en av informanterna, är talmängden övervägande spontan. Formen är delvis monologliknande, men till större delen dialogstrukturerad.

Det finns vissa problem med en studie av situationsbetingade vokalkvaliteter i spontantal, eftersom man inte på något sätt kan vara övertygad om att informanterna av sig själva säger ord med avsedda vokalkvalitet, och då står man utan lämpligt spontant material – vilket inte är önskvärt. För att undvika detta har intervjuens spontana del genomförts i form av dialogstrukturerade passager, där monologliknande inslag emellertid finns. Formen med dialog tycks främja en tillbakalutad, avslappnad och vardaglig dialekt, samt ge en naturlig atmosfär kring inspelningen, vilket är ett mål att sträva efter i denna typ av studie. Anledningen till dialog har inte varit enbart (också kanske inte heller främst) att skapa en avslappnad situation (om än detta naturligtvis är en mycket positiv bieffekt!). Dialogen finns framför allt med för att säkra åtminstone några ord med müslivokal i spontantalsdelen. Genom att prata om vissa saker, till exempel hus eller gardiner, hoppas man som intervjuare att informanten säger önskade ord (i detta fall *fönster* eller *fünster*).

Under samtals gång kan man som intervjuare mentalt sedan registrera hur många av orden som informanten faktiskt säger, och justera dialogen efter detta. I båda intervjuerna har ett flertal av de önskade orden ”automatiskt” kommit in i informantens tal, för det mesta i samband med för ändamålet avsett samtalsämne. Det förekommer dessutom ”bonusmaterial”, det vill säga ord med müslivokal som inte varit ”avsedda”. Hos informant NA finns *küpte* (*köpte*) och hos informant OM *skütte* (*skötte*). Båda dessa ord, som förekommer mer än en gång, har tagits med i intervju nummer två (uppläsningstillfället). Mer om detta i 4.2.3 *Uppläst och icke-uppläst tal*. Som intervjuare har jag vid lämpliga tillfällen minskat min aktivitetsgrad i intervjun, när informanten pratar om något som verkligen engagerar – vilket ger monologbitar inne i dialogen.

4.2.3 Uppläst och icke-uppläst tal

Materialet består av en del spontant tal och en del uppläst tal. Det upplästa materialet baseras på transkribering av det spontana. Inspelningstillfällena för uppläst vs. icke-uppläst tal (dvs spontantal) är skilda med någon eller några veckor. Det upplästa talet kan förväntas bli mindre dialektalt än det spontana, men uppläsningen består av två delar. I den första läses det transkriberade en gång, och i den andra ombeds informanterna läsa på ystaddialekt.

Informanterna vet inte om att de ska läsa högt förrän just innan inspelningen av vardera del. Den upplästa mängden tal är betydligt mindre än den spontana men gjord så att det innehåller för undersökningen relevanta delar.

4.2.4 Transkriberingskriterier och mängd

Uppläsning av tidigare inspelad monolog (och till viss del dialog) kräver att ett manus, vilket ska bestå av en utskrift av det som sades vid förra inspelningstillfället. Att göra ett sådant kan låta som en enkel och lättgenomförlig uppgift, men det är inte så okomplicerat som det kan

tyckas. Reduktioner, upprepningar, stakningar och korrigeringar, samt talöverlappningar hos intervjuare och informant är bara några exempel på de problem som måste hanteras.

I fokus vid transkriberingsarbetet måste informanten stå. Talaren är förmodligen ovan vid situationen att läsa högt, speciellt det som hon vet sig ha sagt någon gång tidigare, och uppläsningen ska dessutom spelas in. Målet vid i princip alla inspelningar är att försöka skapa en avslappnad stämning så att naturlighet i talet kan bibehållas i mesta möjliga grad. För att åstadkomma detta vid högläsning ställs det höga krav på både intervjuare och manus. Manusets bör utformas så att informanten inte känner sig alltför pressad, och min uppfattning är att transkriberingsnivån ska ligga så nära den vanliga skriften som möjligt. Fonetiska tecken är uteslutna, därför att informanterna inte har fonetiska kunskaper, och dessutom är studien avsedd att undersöka förändring av tal vid uppläsning, det vill säga vid uppläsning av ”vanlig” skrift. Om det i manus står *född* med *y*, som *fydd*, kommer det för det första att se konstigt ut för informanten, och för det andra inte visa om informanten väljer att använda müslivokalen eller inte, eftersom den kommer att läsa det som det står. För ord som vanligtvis förkortas, till exempel ’bland annat’, står orden utskrivna, och inte i sin förkortade form ’bl a’, vilket förmodligen skulle minska flytet vid läsningen.

Reduktioner är mycket vanliga i talspråk (men ses ofta inte i skrivna texter – om än dessa är av talspråksskärpt). Inför transkriptionen måste en plan för bearbetning av reduktioner, eventuella tursignaler, omtagningar vid stakningar, fyllda pauser etc upprättas. I arbetet med att finna och transkribera bitar som är lämpliga för undersökningens syfte att spela in vid uppläsning har jag utvecklat vissa kriterier att följa. Grundregeln är att få en transkribering som i mesta mån motsvarar gällande skriftspråk, men på basis av tal. För stavningsfrågor konsulteras Svenska Akademiens OrdLista (SAOL). En kortfattad summering av kriterierna för olika fenomen/företeelser kan ses i tabell 1.

Det material som ska läsas upp av informanterna bör vara begränsat, speciellt med tanke på det faktum att andelen spontant tal i form av monolog och/eller dialog uppgår till mer än en timme. Syftet med undersökningen är att se hur müslivokalens kvalitet förändras vid uppläst tal i jämförelse med spontant tal, och därför är det ord som i spontant tal innehåller müslivokalen, som är av intresse. Alltså har jag i första hand hittat passager som innehåller sådana förekomster, och därefter tagit med så långa talstycken att det vid upp-läsning blir en naturlig del av inslaget. För att exemplifiera detta följer nedan ett utdrag ur informant NA:s tal, som transkriberats och använts vid uppläsning. Målordet i stycket är *fydd* (som förekommer två gånger). För att få en lämplig ”uppvärmnings-sträcka” för hög-läsningen, börjar passagen inte just med den mening som innehåller målordet (märkt med *), utan tidigare (märkt i början och i slutet med #).

I: #Men, du har aldrig bott på landet ...

NA: Nä, det har jag inte.

I: Och det är ingenting du skulle vilja heller?

NA: Nä. Alltså, ja. Jag tror inte att jag hade pallat det, till exempel att vara ensam där. Alltså på en gård, nej det tror jag inte. Men okej, om man hade haft en hund, typ vakthund ... *Men jag tror, ska man bo på en gård, så ska man vara uppvuxen och *född* på gården. *Det går inte, när man som jag är 54 år, *född* i stan och bott här alltid, att säga till mig, att nu ska du flytta ut på en gård, den ligger två mil från stan och det är två, tre kilometer från vägen, in på en smal markväg.#

För att visa hur transkriptionen skiljer sig från skriften, finns samma passage i sin första transkriberingsform på nästa sida. Detta illustrerar förändringen från råform vid avlyssning (en delvis ganska ljudnära form, som ses nedan), till sluttranskriberad form (ovan).

I: Äh, du har ju aldrig bott på landet ...

NA: Nä, har jag ente

I: Å de är ingenting du skulle vilja heller?

NA: Nää. Asså, ja, ja tror ente ja hade pallat det, till exempel å va ensam där. Asså så.

I: po en gård ...

NA: po en går, naj tror jag ente. Men åkej, åm man hade haft en hund, typ vakthund. Men jag tror, ska man bo på en går, så ska man va åppvuxen och füdd på gåren. Det går ente, når man såm, jag, femtityra år, såm e füdd i stan och bott här alltid. Saj ti maj, att nu ska du flytta ut på en går, den ligger två mil från stan och den e två, tre kilometer från vägen, in po en smal markavaj.

Tabell 1. En översikt av de transkriberingskriterier som nyttjats för studiens ändamål att undersöka effekter vid uppläst tal (i jämförelse med spontant tal) i monolog och/eller dialog.

Företeelse	Åtgärd
Reduktion av ett eller flera ljud i ett ord	Skrives ut enligt konventioner för svenska skriftspråket, t ex blir /handla/ (imperfektform) i transkriptionen 'handlade'.
Överlappande tal intervjuare – informant	Alternativ A: Uteslut passagen. Alternativ B: Uteslut intervjuarens tal. Alternativ C: Dela upp de olika talarnas passager och transkribera dem i separata omgångar, en och en, på lämpligt sätt.
Reduktion av hela ord, så att meningen blir ogrammatisk	Fylles i om det är funktionsord, men inte om det är innehållsord – i de fallen ersätts platsen med '...', varpå meningen fortsätter med en "ny" början.
Från skriften avvikande vokal- eller konsonantkvalitet ('k' uttalas som /g/, 'a' som /e/ etc)	Transkribera enligt skriftspråkets regler, dvs att /kaga/ blir 'kaka'.
Årtal etc – med siffror eller bokstäver?	Tal mellan 1 och 10, samt tiotal (10, 20, 30 etc) skrivs med bokstäver, övriga tal skrivs med siffror så blir det lättare och mer flytande att läsa, för att undvika långa ord med "oväntad" utgång.
Stavning av t ex /nånting/?	Stavas 'nånting' eftersom detta är en accepterad stavningsform även i "vanlig" skrift. Gäller också /nån/, /sån/, /nåt/, /sånt/ och /stan/.
Osammanhängande meningar, med mycket omtagningar etc	Kortas ner för att bilda en mer lättbegriplig och överskådlig del – här skär man alltså ner på det som utmärker tal i form av omtagningar o. dyl., för att underlätta läsningen.
Fyllda pauser, t ex /eeh/	Skrives inte ut i transkriptionen.
Dialektala ord såsom t ex /pantofflor/ (potatis)	Förekommer förvisso inte i SAOL, men om det är ord som i dialekten är standardiserade och tillräckligt välkända för att kännas igen i skrift och inte hindra flyt i läsningen, kan dessa stå kvar.
Jakande svar i /mm/-form, dvs återkopplingssignaler	Tas bort om det ej fyller funktion i talet/tillför något semantiskt, t ex om det är det enda intervjuaren/informanten säger i "sin" replik.
Interjektioner och andra "märkliga" ljud	I de fall det blir mer eller mindre "konstlat" att använda interjektion när man läser, tas denna bort. Ljud som t ex /uuh/ transkriberas med närmaste skriftordsmotsvarighet, i detta fall 'usch'.

På samma sätt har olika lämpliga passager transkriberats ur informanternas spontana tal. Mängden uppläst tal är i huvudsak lika för båda talarna, åtminstone med avseende på ord med müslivokal. I de fall inledning sker från intervjuarens sida, har meningar ibland skapats fritt

för att inleda på ett sätt som ger naturlig följd för intervjuaren att säga det den ska läsa (som således hänger ihop semantiskt med müslivokalordet i passagen). Denna tillrättaläggning har framförallt gjorts vid de tillfällen när inledningen till ett ämne är lång, utdragen och i vissa fall uppsplittrad i bitar – istället för att ta med allt detta konstrueras en lämplig, kortare variant för intervjuaren.

I stort består manuset av uppdelade passager, markerade med underrubriker (se bilaga 2), vilket gör det möjligt att ta med passager från olika delar av intervjun, och som även underlättar läsningen eftersom den ”långa” texten är indelad i mindre stycken.

4.2.5 Informanter

Informanterna i den allmän språkvetenskapliga studien är två kvinnor mellan fyrtio och sextio år (informant NA är 54 år och informant OM 43 år). Båda är födda och uppvuxna i Ystad, och har i hela sitt liv bott där – ingen av dem har flyttat ut från orten under någon period av sitt liv, utan alltid varit boende i staden. Talarna säger sig umgås med andra ”ystaddialektala” och uppger sig ha åtminstone en förälder som är född och uppvuxen i Ystad. Redan vid snabbt prat i telefon ansågs de båda vara representativt dialektala, något som bekräftades vid den efterföljande intervjun. Informanterna är få, men lika på många sätt (dialektalitet, boende i Ystad etc), och detta kan förtydliga vid studiens resultatutvärdering.

4.3 Procedur

Materialet till undersökningens allmän språkvetenskapliga del har samlats in med avseende på studien och har därmed anpassats till denna. Insamlandet har skett i två gånger två uppsättningar, via intervjuer (mer om dessa i stycket *4.2 Material*). Intervjuerna utgör basen för vidare analys och resultatutvärdering.

4.3.1 Inspelning ett och två

Delar av intervjuernas spontantal, både monolog- och dialogdelar, har transkriberats (se *4.2.4 Transkriberingskriterier och mängd*) för att utgöra material vid intervju nummer två. Vid detta andra intervjutillfälle används det transkriberade för uppläsning. I monologdelen läser informanten själv, i dialogdelen läser omväxlande intervjuaren och informanten, allt enligt manus. Passagerna för uppläsning har valts så att de innehåller müslivokalord, och är begränsade till sitt omfång. Begränsningen är delvis naturlig, eftersom materialet innehåller det väsentliga (müslivokalord) i tillräcklig mängd; men också för att inte stressa informanterna alltför mycket med en lång text, och för att det transkriberade ska läsas två gånger.

Informanten ges texten precis innan uppläsningen, och får veta att detta är delar av det som spelats in vid föregående intervju. Informanten ombeds sedan att läsa högt, och får veta att jag som intervjuare kommer att läsa mina passager. Så läses första omgången innan nästa omgång tar vid.

Instruktionerna är vid andra uppläsningens omgången att vi ska läsa samma sak en gång till, men på dialekt, ystaddialekt, på ett sätt som faller sig naturligt för informanten. I denna läsning följer jag som intervjuare med i dialektgraden utan att för den skull överdriva och på så sätt

framkalla en för situationen onaturligt framhävd dialektalitet från informantens sida. Detta kan vara ett riskfyllt moment, och det är en skör tråd att balansera på, eftersom det kan uppstå mer eller mindre komiska situationer, om intervjuaren får in ”fel” dialekt, eller överdriver, och då bör man förmodligen avstå från att läsa själv på dialekt. I mitt fall känner jag dialekten väl, och använder den själv (i min tappning – min idiolekt av ystaddialekt) i samspråk med andra ystaddialektala personer. Dialekten är på så sätt naturlig hos mig och därmed okonstlad – och jag talar i stort sett en ystaddialektal variant i spontantalet i intervju nummer ett också, så för informanterna är det naturligt att jag i den dialektala uppläsningen faktiskt läser på dialekt. Och i alla fall säger informanten avsedda müslivokalord innan intervjuaren gör det – och då följer jag helt enkelt informanternas uttal på detta ord.

Båda läsningarna löpte med bägge informanterna utan problem, bortsett från några stakningar, som inte var helt oväntade, dock inte på de viktiga ställena. Inspelningarna har alla genomförts i informanternas hem. För att undvika ekoeffekter eller dylika störande ljud (barnskrik, trafikbuller, radioapparater etc) informerades talarna om att det var bra om det var lugnt och tyst hemma hos dem vid inspelningstillfället. Utan att gå in på detaljer ordnades eventuella hjälpande åtgärder på plats, som till exempel att en extra duk lades under inspelningsapparaturen, och att vi testade utrustningen innan vi påbörjade inspelningarna.

Den tekniska sidan var lättskött. Inspelningarna gjordes med en DAT-bandspelare (mer om detta i 9.3.1 *Inspelning*), mikrofon för informanten och hörlurar för intervjuaren.

4.3.2 Problem vid inspelningarna och påverkan på studiens karaktär

Det finns vissa prioriteringar att ta hänsyn till vid en studie av denna karaktär. Det finns också en del saker som får prioriteras högre än annat, för att materialet ska bli så lämpat men samtidigt oanpassat och vardagligt som möjligt.

En viktig sak är spontaniteten hos informanterna och att skapa en avslappnad, naturlig situation/miljö, trots inspelningsfaktorn. Att bli inspelad är för många nämligen en ovan situation, och det är därför viktigt att försöka få det så naturligt som möjligt för informantens del. Att inspelningarna sker i hemmet är en åtgärd som främjar en naturlig talstil, som kan förväntas avslöja informantens vardagliga dialektalitet. Det visade sig vid inspelningarna också att informanterna kände sig friare och mer pratiga när även jag som intervjuare deltog på ett naturligt sätt i samtalet. Studien krävde därutöver att informanternas samtalsämnen till viss del styrdes av intervjuaren (se också 4.2.2 *Spontant och eliciterat material samt dialogprat*).

Båda intervjuerna förlöpte problemfritt och innehåller önskvärt material utan konstigheter för analys och bearbetning. Studiens syfte blir tillgodosett, men i övrigt finns inslag i inspelningarna som man vanligtvis försöker undvika. Det kan vara till exempel att informant och intervjuare pratar i mun på varandra, att det blir mycket skratt i pratet och att intervjuaren stundtals pratar en hel del. Inget av detta har emellertid påverkat studiens viktiga talmaterialdelar, och ej heller haft märkbar negativ inverkan på inspelningarna, snarare tvärtom. En god inspelningsituation har uppnåtts och informanterna är vid inspelningarna båda ”normalt” dialektala (för den dialekt de talar) och kan dessutom i stort sägas vara representativa för dialekten som talas i Ystad.

4.3.3 Segmenteringskriterier

För att kunna hantera materialet, samt genomföra bearbetningar och analys, krävs viss hanterbarhet. Första steget är att ta fram de intressanta delarna ur det stora materialet, det vill säga de passager som innehåller müslivokalord. Därefter sker segmentering på ordnivå och slutligen på segmentnivå. För segmentering på segmentnivå upprättas framförallt vid fonetiska studier diverse kriterier att följa, men för en allmän språkvetenskaplig undersökning är segmenteringen på finare/djupare nivå inte lika avgörande för resultatet, med tanke på att analysen i denna studie huvudsakligen är auditiv. I analys syfte har vokalerna (av mig enbart) lyssnats på i sin kontext (ord- samt fraskontext) och fristående (enbart vokalljudet i sig). Segmentering på denna sistnämnda nivå har gjorts enligt några mycket grundläggande punkter, nämligen punkterna A till C som följer härnäst:

- A. Auditiv bedömning av vokalens början och slut.
- B. Visuell feedback (minskad intensitet, formantrörelser mm) i oscillogram och spektrogram som förstärker den auditiva bedömningen.
- C. Etikettering där A och B sammanfaller.

Kriterierna för undersökningens fonetiska del är betydligt fler och mer finjusterade (se 9.3.4 *Vokalkvalitet*). Den allmän språkvetenskapliga delens materiaalsegmentering på segmentnivå har utan större problem kunnat genomföras med kriterierna A-C ovan.

4.3.4 Bearbetning i Praat

På förhand utarbetade kriterier underlättar segmenteringsarbetet, och för segmenteringen i sig finns olika alternativ att välja mellan. En del av dem är vanligare än andra, och vissa av dem lämpade för olika ändamål.

Materialet i sin råa form finns på DAT-band (mer information i 9.3 *Procedur*). Utan större ansträngning, och med stor fördel, spelas detta sedan över till dator. Överföringen har skett på 44kHz. Vid överföringen ligger allt talmaterial i en enda stor fil, och detta behöver bearbetas. För ändamålet lämpar sig programmet Xwaves (se bland annat www ldc.upenn.edu), eftersom det utan problem kan öppna, bearbeta och stänga långa (åtminstone tidsmässigt, det vill säga även storleksmässigt stora) filer. Efter att ha segmenterat på ordnivå och dessa snuttar extraherats ur den stora filen, sker bearbetning i Praat. Denna bearbetning består för studien till stor del av lyssning inför auditiv bedömning, men vissa stickprov görs för att akustiskt kontrollera vokalkvaliteten (se vidare om detta i 4.3.5 *Vokalkvalitet*).

4.3.5 Vokalkvalitet

Vokalkvalitet är en aspekt på vokaler (kvantitet en annan), även kallad klangfärg eller fonetisk kvalitet (Lindblad, 1992). Vokalkvalitet är det som skiljer en vokal identitetsmässigt från en annan vokal, till exempel att ett /i/ låter som ett /i/ och inte ett /a/. Vokalkvalitet skapas kort sagt genom att ansatsrörets (munhåla och svalg) form justeras, till stor del av tunga och läppar, vilket ger skillnader i klangfärg/kvalitet (Lindblad, 1992). Det är sålunda artikulationen som påverkar vokalens akustiska egenskaper. För kvalitet är formanternas frekvenser och intensitet till stor del avgörande, främst första och andra formantens frekvensvärden, men i viss mån också tredje formanten (som ger indikationer om

läpprundning). Man tittar alltså främst på formant etts (F_1 :s) och tvås (F_2 :s), akustiska värden i frekvens vid studier av vokalkvalitet (mer om vokalkvalitet och formanter i det ”fonetiska” stycket 9.3.4 *Vokalkvalitet*).

Det har inte varit avsikten att totalgranska alla förekomster av müslivokalen eller liknande vokaler i uppsatsens allmän språkvetenskapliga del, utan att göra mindre, småskaliga stickprovskontroller efter en auditiv analys. För dessa stickprov har Praat använts för att få fram diagram av F_1 och F_2 , så kallade F_1 - F_2 -plottar (se diagram 1). Dessa är i viss mån överensstämmande med vokalfyrssidningen (se bild 2), och ger någon överblick av en vokals kvalitet.

I föreliggande studie presenteras resultaten baserade på auditiva analyser, men det förekommer vissa inslag av mer akustisk karaktär (om än detta perspektiv anläggs i mycket hög grad i uppsatsens fonetiska del).

Diagram 1. Ett exempel på hur ett F_1 - F_2 -diagram kan se ut, här hämtat från Praat, baserat på vokaler från delar av studiens material.

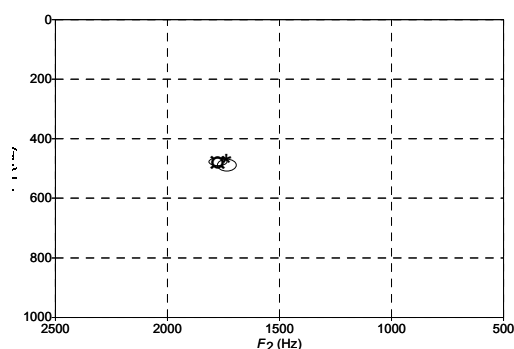
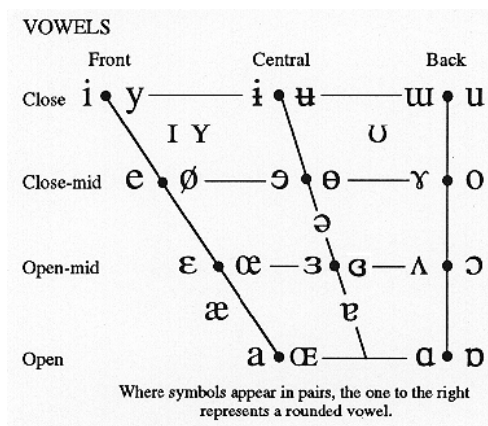

Bild 2. Vokalfyrssidningen enligt IPA:s standard, hämtad från organisationens hemsida, www.arts.gla.ac.uk/IPA/ipa.html. Vokalfyrssidningen visar vokaler i förhållande till varandra på artikulatorisk-perceptorisk basis, dvs att till exempel ett *i* är en främre (”front”), sluten (”close”) och orundad vokal.

4.4 Analysmetod

Analysen avser hitta belägg för att müslivokalen påverkas av situationsfaktorer – att en formellare situation ger mindre dialektalitet och därmed färre eller inga müslivokaler. Metoden för att analysera materialet är auditiv. Det spontana och det lästa (dialektalt och vanligt) talet har lyssnats igenom (av den person som också genomfört intervjuerna). Vid denna auditiva bedömning av aktuella, potentiella müslivokalljud har orden numrerats och transkriberats på ett ortografiskt manér (mer om detta i 5. *Analys och resultat: allmän språkvetenskap*). När så de tre ”situationernas” (spontan, uppläsning samt uppläsning på

dialekt) talmaterial för vardera talare behandlats och transkriberats, gjordes en jämförelse av resultaten (se 5.1 *Situationsbetingad müslivokal?*).

Kort om vokalkvalitet

Transkriptionen söker spegla uttalet av eftersökta vokalljud i materialet. Samtidigt görs det ingen ansträngning att i den allmän språkvetenskapliga studien hitta någon fonetisk symbol (ur landsmålsalfabetet², IPA³ eller liknande) som matchar vokalerna, men detta inslag finns i den fonetiska undersökningen.

Det är alltså vokalkvalitet ur detta perspektiv – utan ”akustiska glasögon” – som studiens allmän språkvetenskapliga del utgår från. Även vid en auditiv analys nyttjas förstås det akustiska erbjudet för att uppfatta en vokals klangfärg (dess kvalitet eller identitet om man så vill), men identifieringen av olika ljud sker snarast automatiskt och kan göras även av en otränad lyssnare.

I detta avsnitt studeras inte müslivokalen i sig, och därmed inte dess akustiska egenskaper. (Detta överläts istället till uppsatsens fonetiska avdelning.) Dock finns en del stickprov för några müslivokaler, presenterade i kapitel fem – med referens till 4.3.5 *Vokalkvalitet*. Men i detta avsnitt är fokus på en jämförelse av läst och spontant tal, och för ett sådant syfte räcker det med ett lekmannaperspektiv på vokalkvalitet. Det är således tillräckligt att spontant kunna känna igen och klassificera de två olika vokalkvaliteterna *ü* och kort *ö*-ljud.

Bedömning av vokalkvaliteten

Vid en auditiv bedömning kan det vid några enstaka fall uppstå svårigheter att avgöra om vokalen är *ü* eller något *ö*-ljud. I sådana lägen är det av vikt att veta hur man ska gå tillväga om det inte är möjligt att bestämma en vokals kvalitet vid den perceptuella analysen.

I det analyserade materialet förekommer flera müslivokaler och en del *ö*-ljud (*ö*:n främst i det lästa materialet). Inte i något fall har det vid auditiv analys funnits några tvivel om vokalen varit ett *ü* eller ett *ö*-ljud – vilket naturligtvis är önskvärt och lätthanterligt. Om tvivel kring någon vokals identitet hade uppstått skulle åtminstone två alternativ ha varit möjliga, varav det ena antagligen i främsta hand.

Man kan för att verifiera eller dementera sina egna teorier göra en utvidgad auditiv studie, ett perceptionstest där flera lyssnare får bedöma vokalkvaliteten, men det är eventuellt bara aktuellt om stora delar av materialet innehåller tveksamheter. Ett annat sätt att försöka fastställa vokalkvaliteten är att göra akustiska stickprov på klara fall av de två vokalljuden, se vilka egenskaper som tycks förena och sedan kontrollera det/de tveksamma fall som vållar problem mot dessa framtagna värden. Kan man med hjälp av akustiska drag se likheter/skillnader som tydligt avgör vilken vokal det tycks vara, kan detta få en roll i analysen. I föreliggande studie har emellertid ingen av ovanstående utvägar behövts ta till, då den auditiva analysen var problemfri.

² Landsmålsalfabetet används för att beskriva svenska dialekters uttal och förekommer ofta i dialektarkivssammanhang. Landsmålsalfabetet skapades av J. A. Lundell i slutet av 1800-talet för just detta ändamål. För mer information, se dialektarkivets hemsidor, däribland www.dag.gu.se/SPRAK/Ortnamn.html.

³ IPA (International Phonetic Association) har upprättat ett fonetiskt alfabetssystem för transkribering av världens språk. Mer information finns bland annat på www.arts.gla.ac.uk/IPA/ipa.html.

5. Analys och resultat: allmän språkvetenskap

Efter att ha genomfört ovan beskrivna studie analyserades resultaten på en mestadels auditiv basis. Genom att lyssna på det spontana och det lästa talets müslivokalpassager och jämföra dessa perceptuellt sammanställdes en lista över hur förväntade müsliljudsord uttalats i respektive ord och situation. För var och en av talarna finns tre situationsvariabler: spontant tal, högläst tal och högläsning på dialekt. Detta är tre kategorier som kan förväntas ge olika grad av dialektalitet, där det spontana talet är mest naturligt dialektalt, det höglästa minst dialektalt och snarare en ”skolvariant” av dialekten, medan högläsning på dialekt förmodligen ger dialektalt tal (eventuellt i överdriven grad).

Vid analysen användes enkla ortografiska symboler för att beskriva vokalljuds-förekomster. För müsliljudet var ’ü’ aktuellt, och för kort ö-ljud var ’ö’ aktuellt. Inga andra varianter behövde tas i bruk vid transkriberingen. Transkriptionen fokuseras på aktuellt undersökningsobjekt och tar inte mycken hänsyn till konsonanter. Sålunda transkriberas till exempel /çœt:/ som ’kött’ och /çyt:/ (eller /çüt:/, med gällande konventioner för müslivokalen) som ’kütt’.

5.1 Situationsbetingad müslivokal?

Studiens främsta syfte är att se om olika situationer påverkar användningen av den dialektala müslivokalen. Vokalen kan sägas vara en dialektal markör, och dessutom lite speciell, eftersom den i ystaddialekten skiljer sig från förväntade korta ö-ljud, samt även tycks ersätta kort y-ljud (mer om detta i den fonetiska uppsatsdelen). Det finns säkert flera faktorer än situation som påverkar användningen av denna dialektala vokal, men just situation kan tros vara relativt avgörande. En analys av de båda talarnas variation i spontant, läst och dialektläst tal, visar också att detta är fallet.

Informant OM har 10 möjliga müslivokalförekomster (utvalda delar ur materialet som helhet, som finns i såväl spontant som uppläst tal) och informant NA motsvarande 16 stycken. Av dessa uttalas 5 som müsliljud i det spontana talet av OM, det vill säga hälften av gångerna, och i 13 av 16 fall av NA, det vill säga i övervägande del av fallen. För att kommentera det spontana materialet ytterligare kan man säga att en del ord hos informanterna ger signaler om att det föreligger också en variation. Exempel som tyder på detta är de båda orden *kött* och *fönster*. Dessa förekommer båda flera gånger hos båda informanterna, och uppvisar en talarindividuell variation. *Fönster* uttalas som *fönster* i 4 fall av 5 av informant NA, samt 2 gånger av 3 hos OM. *Kött* uttalas med müslivokal i 2 av 3 fall hos informant OM, i 1 av 2 fall av informant NA. (De övriga förekomsterna uttalas med kort ö-ljud.) Bilden ger vissa belägg för att müslivokalen är den föredragna, men att viss variation faktiskt förekommer. Hur informanternas uttal realiserats med fokus på müslivokalen, i parameterns tre undersökta variabler, finns uppställt i tabell 2 och 3.

Det är intressant att se vad som händer då talarna ombeds läsa den text som framställts genom transkribering av det spontana talet. Man skulle kunna tänka sig att det som jag kallar skoldialekt uppträder, alternativt att det undersökta dialektala draget dröjer kvar vid läsning, åtminstone i någon utsträckning. Som väntat fungerar det som om man helt svänger om, byter spår och trycker på en ”mindre dialektalt uttals-knapp” vid högläsning – då faller nämligen den dialektala markeringen bort och informanterna talar en så kallad skolvariant av sin dialekt, något som kan sägas vara en form av riksskånska (en mer utslätad skånsk variant som

ofta används just vid högläsning, framför allt i skolan, enligt min uppfattning. Man läser inte på ystaddialekt om man inte vill vara lite lustig – och detta är ett mönster som troligen kan ses i ett flertal, om inte de flesta, dialekter – inget av dessa antaganden har emellertid vetenskapligt belägg).

Talare: OM		
<i>Spontant tal</i>	<i>Uppläst tal</i>	<i>Uppläst, dialektalt tal</i>
füdd	född	füdd
Östergatan	Östergatan	Üstergatan
skütte	skötte	skötte
öster (monolog)	öster (monolog)	üst(er) (monolog)
Östergatan	Östergatan	Üstergatan
kött	kött	kött
köttfärssås	köttfärssås	köttfärssås
kütt	kött	kütt
kütt	kött	kütt
sütt	sött	sütt

Tabell 2. En kort uppställning av ordrealiseringen hos talare OM i respektive spontant tal, uppläst tal samt uppläst, dialektalt tal. (Transkriberat med en enkel ortografisk representation med avseende på aktuell vokal, övriga delar av ordet enligt gällande skrivkonventioners stavning.)

Talare: NA		
<i>Spontant tal</i>	<i>Uppläst tal</i>	<i>Uppläst, dialektalt tal</i>
('född' visade sig vara 'från' i spontantalet och är därför inte representerat här)	född	füdd
rütt	rött	rütt
rütt	rött	rütt
fünster	fönster	fünster
fünster	fönster	fünster
fönster	fönster	fünster
füdd	född	füdd
füdd	född	füdd
füdd	född	füdd
fünsterna	fönsterna	fünsterna
fünster	fönster	fünster
köpte (monolog)	köpte (monolog)	küpte (monolog)
küpte (monolog)	köpte (monolog)	küpte (monolog)
küpte (monolog)	köpte (monolog)	küpte (monolog)
müss	möss	müss
kött	kött	kütt
küttet	köttet	küttet

Tabell 3. En kort uppställning av ordrealiseringen hos talare NA i respektive spontant tal, uppläst tal samt uppläst, dialektalt tal. (Transkriberat med en enkel ortografisk representation med avseende på aktuell vokal, övriga delar av ordet enligt gällande skrivkonventioners stavning.)

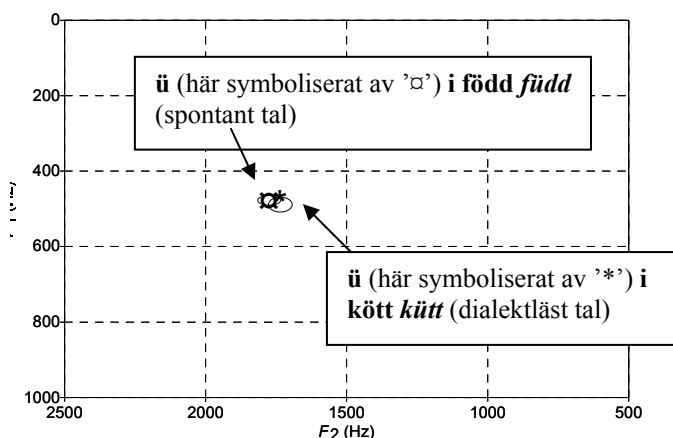
I det lästa talet förvandlas alla de vokaler som varit müsliljud i det spontana talet till korta ö-ljud, utan undantag. Det finns med andra ord inga müslivokaler i det upplästa talet, utan enbart korta ö-ljud. När informanterna ombeds läsa på dialekt, tycks den där knappen istället aktiveras och de dialektala dragen (däribland müslivokalen) läggas på. Dialektläsningen resulterade i 16 av 16 möjliga müslivokaler hos informant NA och 7 av 10 möjliga hos OM –

i princip full pott hos båda. Intressant att notera är då en faktisk ökning av müslivokaler mot det spontana talet, där det alltså fanns färre *ü* än i det dialektalt lästa materialet. Således kan man eventuellt prata om en viss överdriven markering av dialekten i detta lästa material, men det är enbart en spekulatio.

Hos informant OM, som uttalar müslivokaler i 5 fall av 10 i spontantalsdelen, och i 7 av 10 i dialektläst tal, visar det sig att det inte är samma ord som drabbas. I spontantalet uttalar hon *Östergatan*, *öster*, *kött* och *köttfärssås* (det sista räknas in i ”kött-gruppen”) med ö-ljud. I det dialektlästa talet kvarstår *kött* och *köttfärssås* med ö-ljud, men *Östergatan* och *öster* har blivit *Üstergatan* och *üster* (egentligen *üst*). Det ord som tillkommit bland ö-orden i dialektläsningen är *skötte* som i spontantalet var *skütte*.

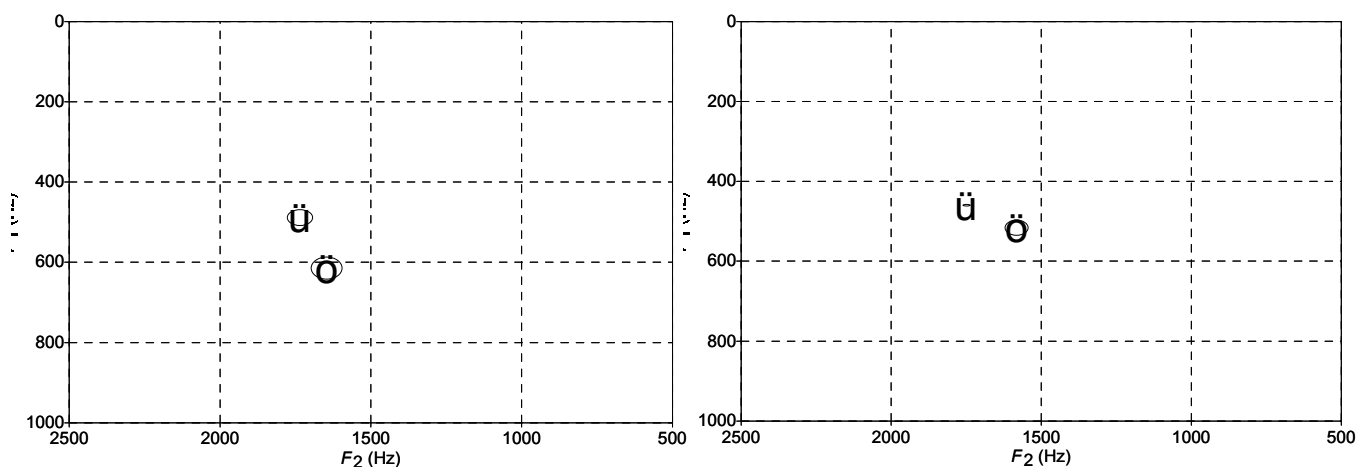
Informant NA har 13 av 16 ord med *ü* i spontantal och 16 av 16 i dialektläst tal. De ord som uttalas med kort ö-ljud i det spontana talet är en förekomst av vardera *fönster*, *kött* och *köpte*, vilka alla också har en müslivokalvariant i samma inspelning, under samma situationsvariabel (se också tabell 3). Här kan det vara intressant att titta på några förekomster av vokaler i spontant och dialektläst tal, samt samma ord, som uttalas på olika sätt, för att snabbt se skillnader i frekvensvärden hos F_1 och F_2 . Jag har valt att visa F_1 - F_2 -diagram för *füdd* och *kütt* uttalat av informant NA i spontant respektive dialektläst tal (diagram 2), samt *kött* och *kütt* hos båda talarna – varianten *kött* i det lästa talet och *kütt* i det dialektalt lästa talet (diagram 3 och 4). Diagrammen avslöjar att det åtminstone i dessa två former finns skillnader som differentierar kort ö-ljud från müslivokalen, och att den skillnad man uppfattar auditivt också speglas i akustiska parametrar.

Diagram 2. F_1 - F_2 -diagram för talare NA. Diagrammet visar värdena för F_1 och F_2 i vokaler i de båda orden *kütt* och *füdd*. *kütt* är hämtat från det på dialekt upplästa materialet, *füdd* från spontantalsdelen. Det vi ser ger tydliga indikationer om att müslivokalen i spontant tal och (dialektalt-)läst tal är lika.

Användningen av antingen *ö* eller *ü* tycks vara styrbar. De dialektala vokalförändringarna (tillsammans med dialektala drag) skulle tänkbart kunna ligga som ett filter efter skoldialekten, men processningen skulle också kunna ske i två skilda ”avdelningar” – en för dialekt och en för det vi kan kalla skoltal. Vidare diskussion kring detta återkommer i kapitel 6.5 *Framtida undersökningar*.

Diagram 3 och 4. F₁-F₂-diagram över *kött* (läst tal) respektive *kütt* (läst tal på dialekt) hos informant NA (till vänster) och OM (till höger). *ü* hos de båda informanterna har lika värden för F₁ och F₂, värdena för det korta *ö*-ljudet varierar något. Emellertid skiljer sig *ö* från *ü* hos båda informanterna, och i båda fallen är *ü* – om vi tolkar data artikulatoriskt – en slutnare vokal med ett främre artikulationssätt än *ö*.

6. Diskussion: allmän språkvetenskap

Trots att studien om situationsbetingad müslivokal i ystaddialekten inte är så stor eller variationsrik gällande informanternas kön eller ålder, ger den ändå vissa indikationer på att *ü* till viss del är situationsbetingad. Studiens resultat gäller två kvinnor mellan 40 och 60 år, men kan förmodligen ses som representativt även för andra talare av ystaddialekt.

6.1 Användning av müslivokalen

Müslivokalen förekommer ofta i spontantalsdelen, vilket visar att den är en dialektmarkör som brukas i dagligt tal. Müslivokalen är en dialektal variant som används på olika sätt beroende på situation. (Flera av de yngre talarna i studiens fonetiska del uppger sig ha två varianter som de använder, en till ystadbör som själva använder müslivokaler, och en till de som inte är ystaddialektala. Men i vardagligt, spontant tal till andra talare av ystaddialekt (och även andra skåningar, dock förväntat inte till icke skånsktalande/götamålstalande personer) finns müslivokalen som variant till kort *ö*-ljud, och den används.) Förekomsten tycks delvis vara kontextbunden, som när *kött* blir *kütt* när det talas om gångna tider; men inte enbart – *fönster* varierar till exempel på ett sätt som uppenbart ger idéer om icke-talkontextuell variation.

Användningen av det dialektala draget *ü* som ersättare för korta *ö*-ljud tycks i allra högsta grad vara situationsbetingad. Vid läsning försvinner alla *ü* och ersätts med *ö* – vilket ger en talvariant som mer påminner om rikssvenska (eller kanske snarare ”riksskånska”). Vid dialektal läsning återkommer dialektdraget *ü* och det utökas till och med i jämförelse med spontantalet. Det är accepterat att använda sitt vanliga sätt att prata vid läsning på dialekt. Det tycks vara två varianter av tal – en för spontant och en för läst. Och i läst tal är det i vanliga fall inte dialekt som gäller, utan en mer dialektavskalad variant. Om man ombeds läsa på dialekt tycks det däremot vara okej att vara mer naturlig och vardaglig, och då kommer dialekten tillbaka igen.

6.2 Talarrelaterade variationer

Eftersom undersökningen bygger på två talares spontana och upplästa tal lämpar den sig inte för att besvara en fråga gällande individuell variation. Det är emellertid likväl intressant att åtminstone snabbt beröra denna infallsvinkel.

Det finns i materialet skillnader mellan talarna, samt hos en och samma talare. Detta kan påverka resultaten, men förmodas inte göra så i denna studie. Skillnaderna samvarierar nämligen och ger ungefärligen samma bild hos båda talarna.

Skillnaderna mellan talarna är svår att spekulera kring. Det kan eventuellt vara så att talare OM använder müslivokalen i något mindre utsträckning än talare NA, men inga slutsatser kan med bestämdhet dras från detta material. För att kunna urskilja tendenser till åldersrelaterade skillnader gällande användning av müslivokal i spontantal krävs en djupgående studie av just spontant tal. Intressant att notera är att båda talarna har flera förekomster av *ü* i spontant och dialektalt uppläst tal – och att de i flera fall tycks vara överens i den variation som finns mellan användning av *ö* respektive *ü* – vilket gör det lättare att tolka resultaten. (Utförligare diskussion kring detta i *6.1 Användning av müslivokalen*.)

Parametern monolog-dialog ges inte fullt utrymme i studien, och utforskas därför inte noggrannare. Materialet innehåller ett fåtal monologinslag, och dessa innehåller i informant OM:s fall enbart en enda möjlig müslivokalförekomst, i informant NA:s tre möjliga dito. OM har i monologdelar av spontantalet ett kort *ö*-ljud, NA två av tre möjliga müslivokaler. Det verkar därmed finnas en variation motsvarande den vid dialog, då müslivokal används ibland och *ö*-ljud ibland. Detta styrks av det faktum att spontantalsmaterialet i sin helhet innehåller andra monologliknande passager (inte med i undersökningen) som innehåller omväxlande müslivokal och kort *ö*-ljud.

6.3 Vad visar studien?

Föreliggande studie är ett försök att visa på hur situation kan vara en faktor som påverkar användningen av olika dialektala markörer, här müslivokalen (*ü*) i ystaddialekten. Till grund för undersökningen fanns några frågor som önskades bli besvarade, var och en med avseende på müslivokal och situation. Frågorna var som följer:

- Förekommer müslivokalen i spontant tal? Förekommer den i uppläst tal?
- Verkar monolog- eller dialogsituation inverka på förekomsten av müslivokalen?
- Finns tendenser till social variation i användandet av müslivokalen? Av vilket slag är dessa tendenser?
- Tycks materialet vara representativt?

Studiens resultat visar att *ü* ofta används i spontant tal men inte alltid. Den tycks vara en accepterad ersättare för kort *ö*-ljud, men detta kan likväl uppträda (behållas) på müslivokalens plats. I läst tal faller müslivokalen bort helt, för att återvända vid läsning på dialekt. Monolog eller dialog tycks vara en i detta fallet mindre viktig parameter än själva formaliteten i situationen.

Studiens resultat visar att det föreligger en variation i användandet av müslivokalen. Detta skulle kunna vara situationellt betingat på ett socialt sätt, så att situationen spelar roll för hur man talar med avseende på dialektalitet. Med det relativt knappa materialet ser vi en tendens

till att en socialt sett mer formell situation ger mindre dialektalitet, medan avslappnade samtalsformer triggar en vardagligare talstil som är mer dialektal. Läsning tycks ligga högt på skalan för formalitet, dock inte vid dialektläsning, då dialekten slås på igen. Man får känslan av att informanten är sig själv mer vid läsning på dialekt, och att hon då slappnar av mer. Är det så att man vid högläsning i vanliga fall (det vill säga inte på dialekt) tar på sig en roll, och att man vid dialektal läsning kan lägga bort denna?

Om än studien är liten till sitt omfång (se också 6.4 *Felkällor*) så pekar resultaten på att müslivokalen används i ystaddialektens ”naturliga” form, liksom vid dialektalt lästa passager, dock inte vid vanlig högläsning. Resultaten som mer ingående presenterats i 5.1 *Situationsbetingad müslivokal*, uppvisar rimliga proportioner gällande variation mellan och inom talarna. Den individuella variationen stämmer överens med variationen mellan talarna (till exempel kött- och küttvariationen) och ligger inom rimliga gränser för att inte antas påverka tolkningar vid analys alltför mycket.

6.4 Felkällor

Det har tidigare påpekats att föreliggande undersökning är begränsad och att de resultat som tolkas från denna bör beaktas med viss försiktighet. En av studiens största begränsningar är att det relativt knappa materialet inte representerar talare av olika kön och ålderskategorier. Analys och resultattolkningar inskränks på så sätt till att gälla kvinnor ur generationer födda på 1940- och 1950-talet. Förväntningar att resultaten skulle förändras drastiskt vid en jämförelse med manliga talare finns emellertid inte, även om möjligheten inte kan uteslutas. Ett flertal talare ur varje kategori skulle därtill kunna ge tydligare signaler för hur situationen påverkar den dialektala müslivokalanvändningen. Det är å andra sidan nästan alltid önskvärt med mer material ur denna aspekt, samtidigt som man också måste begränsa sig och göra studier överskådliga och stickprovsartade innan man genomför större versioner av desamma – inom uppsatsskrivande sätts dessutom ramar tids- och innehållsmässigt, som ibland begränsar undersökningen på olika sätt. Avslutningsvis bör det sägas att studien likväl kan förmodas ge intressanta infallsvinklar på hur dialektala studier kan ingå i ett större sammanhang, samt att dess resultat kan bidra till uppfattningen om situationsbetingad variation gällande grad av dialektalitet. Utöver det framläggs också en del synpunkter och data som rör högläsning i formellare och informellare varianter.

6.5 Framtida undersökningar

Det vore intressant att utvidga studien i sig med fler talare, både manliga och kvinnliga sådana, samt ha med olika ålderskategorier. En sådan undersökning ger mer tolkningsutrymme och säkrare tendenser att dra slutsatser ifrån. Det kan därtill visa huruvida situation är en faktor som påverkar dialektalitet likadant hos män och kvinnor, samt motsvarande ur ålderssynpunkt. Förutom detta finns flera större projekt att fördjupa sig i. Studien visar att man med ett dialektalt material även kan göra undersökningar av tvärvetenskaplig karaktär. Studien anknyter på så sätt också till fenomen gällande läsning och (ljudmässig) bundenhet till skrift.

Materialet ger möjlighet att vidare studera fonetiska aspekter, men även fonologiska fenomen. Frågor som gäller müsliljudets bundenhet till vissa ord eller ljud i kombination med en önskan att hitta och formulera fonologiska regler kan till exempel ligga till grund för en

müslivokalstudie av fonologisk karaktär. Undersökningar om vokalskiften relaterade till att kort *ö* övergår till müslivokal, till exempel att *e* blir *i*, skulle kunna utgöra en del i en studie av dylikt slag. Uppsatsens resultat väcker också frågor i ämnen som inte helt faller inom lingvistikens område – däribland kognitiva vetenskaper – såsom frågor om hur till exempel processningen av dialekt eller inte dialekt sker vid läsning (det som kan liknas vid en ”knapp”). Kanske kan detta studeras vidare med variabelerna som använts i studien (spontant tal, uppläst tal och uppläst tal på dialekt) i kombination med ögonrörelsestudier. Sådana undersökningar kan förhoppningsvis ge ledtrådar till när i processningen dialektala drag aktiveras/avaktiveras. Att få svar på frågor rörande hur talprocessningen i stort sker i hjärnan är i sammanhanget viktigt. Filtrering eller olika ”avdelningar” för spontant respektive läst tal är två möjliga alternativ, men man bör också försöka utröna hur dialektalt uppläst tal kommer in i detta system; utforska skillnader i processningen mellan att läsa vanligt och att läsa på dialekt.

Det är för många lätt att läsa svenska, och tydligen svänger man lätt om från vanlig läsning till läsning på dialekt. Men om man ska läsa en text som är skriven på dialekt blir det genast svårare. Däremot kan vi läsa en icke dialektalt skriven text på dialekt, så att till exempel *kött* utläses *kütt*. Hur detta fungerar och många andra frågor kunde kanske åtminstone till viss del få svar med en kognitiv infallsvinkel och metoder för att komma åt de kognitiva processerna.

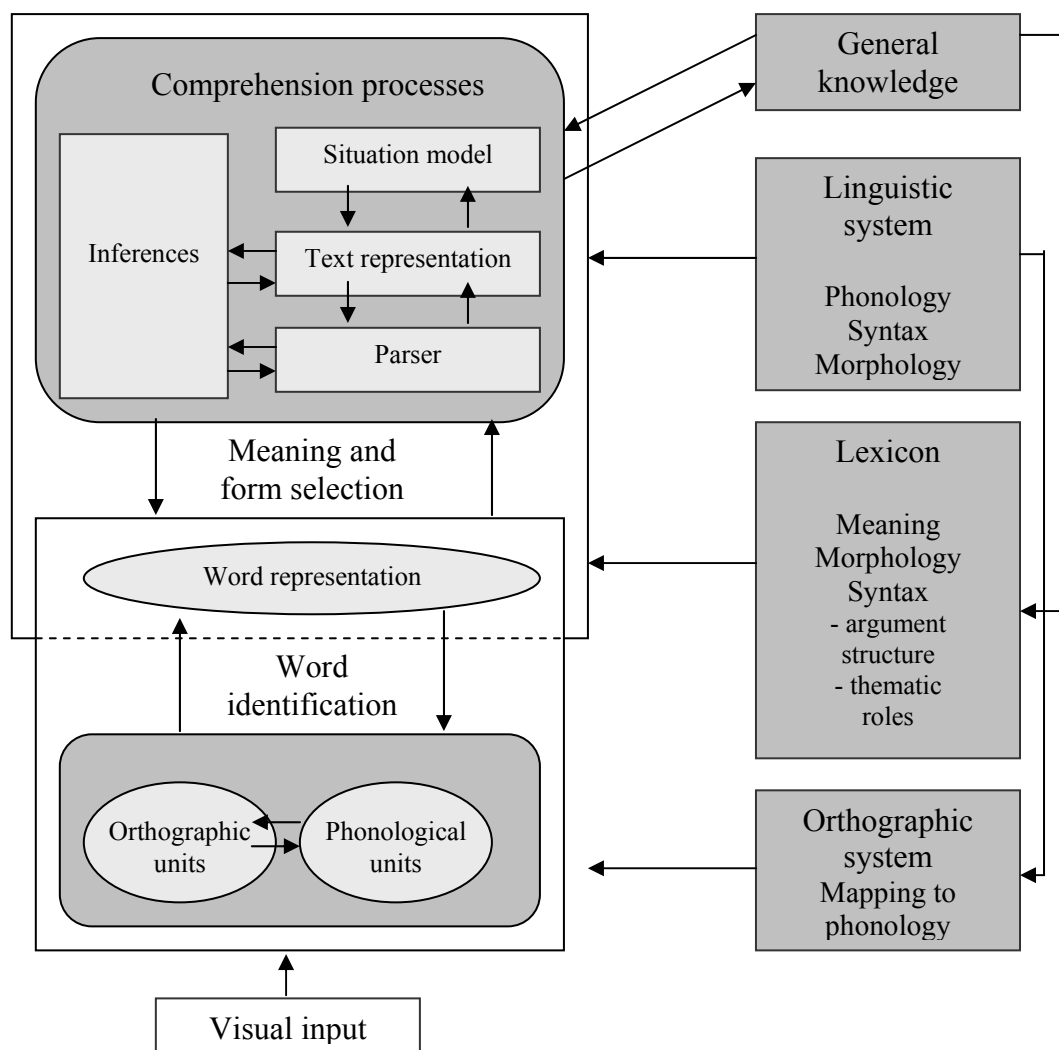
Spekulationer kring hur processning vid läsning går till väcks under studiens gång; frågor om hur vi så lätt kan koppla på eller av dialektala drag, något som hör samman med var i processen de dialektala dragen kommer in.

A. Perfetti (1999) gör ett försök att på ett schematiskt sätt beskriva och förstå kopplingen mellan olika fenomen i läsprocessen. Med Levelts modell (se bild 1) som grund har Perfetti ställt upp en modell som beskriver processningen av lingvistiska och icke-lingvistiska komponenter i samband med läsning. Processningen är ju till stor del oerhört snabb och pågår utan att vi är medvetna om det, varvid det är svårt att få fram något konkret. Vi kan än så länge inte studera processningens olika stadier i sig, men olika typer av studier där man genom att titta på förståelse, produktion, ögonrörelser (pausering vid vissa ord/stavelser, återgångar etc) med mera utförs, varvid man försöker dra slutsatser om processningen.

Utöver det kan idag teknik som undersöker aktivitetsgrad i olika delar av hjärnan hjälpa till att få fram viktig information. Bland annat genom att sammanställa och dra slutsatser från resultat i olika undersökningar har Perfetti tagit fram modellen för läsning (se bild 3). Studerar vi denna med müslivokalen i åtanke, kan vi förmoda att denna skulle kunna tas i beaktande (omedvetet/medvetet) någonstans i enheten där ord identifieras och delas upp i såväl ortografiska som fonologiska enheter (’word identification’), samtidigt som det är kunskap om situationen, lyssnarna och annat (’general knowledge’) som aktiveras vid den semantiska processningen (’comprehension processes’) och därifrån kan antas påverka uttalet och därmed det dialektala draget. I sammanhanget väcks frågor om hur det ser ut om vi läser tyst (inte högläsning).

Det vore intressant att försöka få fram information om hur medvetna vi är om att vi kopplar på eller av till exempel dialektala drag. Föreliggande undersöknings material och resultat ger tankar kring läsning, situation och dialekt i förhållande till kognitiva processer. Att komplettera denna studietyp med ögonrörelsestudier vid läsning (av ”vanlig” svenska och dialektal sådan – och eventuellt på ett annat språk, det vill säga översättning *online* från svensk skrift till till exempelvis engelskt tal) vore kanske ett led i att utforska de processer som vår hjärna så lätt ordnar när vi ska tala och läsa högt.

Bild 3. Perfettis modell över läsprocessning (en version av bild i *Comprehending written language; a blueprint of the reader*, sid. 169).

7. Sammanfattning: allmän språkvetenskap

I denna allmän språkvetenskapliga undersökning är ystaddialekten undersökningens föremål och syftet är att få insikt om hur olika situationer påverkar talstil – i detta fall graden av dialekt. Studien undersöker det som kallas müslivokal (*ü*), ett för ystaddialekten speciellt dialektalt drag som innebär att kort ö-ljud uttalas med en y-liknande vokal (till exempel *fünster* istället för *fönster*).

Dialekt tycks vara en variabel som blir starkt påverkad av situationens formalitetsgrad. Högläsning måste ses som en formell situation, medan en läsform där informanten ombeds läsa på dialekt verkar vara mindre formell, åtminstone av dialektalitetens graden i studien att döma. För att få fram olika situationer har en parameter med tre variabler nyttjats. Dessa är spontant tal, uppläst tal och högläsning på dialekt.

Informanterna är två kvinnor mellan 40 och 55 år, båda talare av ystaddialekt. Kvinnorna har intervjuats i sina hem av en ystaddialektal intervjuare. Informanterna pratade fritt i monologform men dialogform visade sig också ge spontant och vardagligt tal, och användes också. Utvalda delar av intervjun transkriberades med ortografiska skrivtecken enligt gällande

skriftregler. Transkriptionen gjordes så för att läsningen i sig skulle flyta bra och att texten inte skulle medverka till hackigheter vid uppläsningen. Talarna ombads vid det senare intervjutillfället att läsa den transkriberade texten – delvis tillsammans med intervjuaren, som en dialog. Efter en läsomgång ombads de läsa samma text på dialekt. (Intervjuerna genomfördes separat, två intervjuer för vardera talare.)

Det spontana talet är representativt ystaddialektalt för båda talarna. Läsningen resulterar i en ”skoldialekt” utan det typiska draget müslivokal – en talvariant som säkert är vanlig vid högläsning i skolorna, eftersom dialekt inte kan förväntas användas i skolmiljöer utom på skoj (en högst personlig reflektion). Vid läsning på dialekt kommer müslivokalerna tillbaka, ibland också på ställen där de i spontantalet inte finns. Denna diskrepans visar på en viss överdrivenhet av dialekten – vilket i sin tur tyder på (en mer eller mindre aktiv) medvetenhet om vilka drag som gör talet dialektalt.

8. Introduktion: fonetik

8.1 Studiens övergripande syfte

I undersökningens fonetiska del är min ambition att få svar på några frågor rörande müsslivokalens akustiska korrelat. Syftet är dels att se vilka akustiska egenskaper (främst första och andra formantens frekvensvärde) müsslivokalen har, men också att jämföra dessa egenskaper med motsvarande egenskaper hos några vokaler som kan tänkas påminna om müsslivokalen. Jag tänker då på vokaler som /œ/, /ɥ/ och /ɣ/, där framför allt /ɣ/ kan förväntas ligga nära müsslivokalen, men där /œ/ är av intresse eftersom det är just detta ljud som müssliljudet ersätter. Müsslivokalen kommer i uppsatsen att betecknas med ü, om än denna visar sig vara lik till exempel /ɣ/, eftersom det är viktigt att kunna skilja på förekomster med förväntat /ɣ/-uttal och förekomster som i flertalet skånska dialekter förväntas ha ett /œ/-uttal, men som i ystaddialekten uttalas mer som ett u-haltigt y-ljud, det vill säga som ü.

Som en bifogad del, och för att ge ett allmän-övergripande perspektiv på ystaddialektens vokaler, samt se hur müsslivokalen förhåller sig till vokalsystemet i övrigt, kommer vokalsystemet i sin helhet att studeras i mindre skala och jämföras med två andra dialekters vokalsystem. Denna del av den fonetiska studien är intressant, men fokus ligger på müsslivokalens akustiska korrelat.

8.2 Förväntade resultat

Mycket ystaddialekt och andra skånska dialekter har under årens lopp nått mina öron, och jag förväntar mig att denna studie ska kunna ge några intressanta aspekter på en av ystaddialektens kännetecken, müsslivokalen. Jag tror att informanterna använder denna dialektala variant, och att detta gör sig gällande i både spontant och i eliciterat tal – om de bara ombeds säga precis som de faktiskt brukar säga. Studien kommer förmodligen påvisa likheter mellan /ɣ/ och /ü/, men huruvida dessa vokalljud är nästintill identiska akustiskt sett, med avseende på F₁ och F₂ samt F₃, kvarstår att se. Auditivt uppfattar jag dem såsom relativt likvärdiga, och det finns förmodligen sammanfall för en del ord, som till exempel /sYtt/ (*sytt*) och sütt (*sött*).

Vad gäller den fonetiska undersökningens andra del, att titta på vokalsystemet i sin helhet (med fokus på müsslivokalen), förväntar jag mig finna likheter mellan ystaddialektens vokalsystem och vokalsystemen i de två andra orterna, Bara och Löderup.

8.3 Bakgrundslitteratur/Tidigare studier

Det finns ur fonetisk synpunkt inte alltför mycket skrivet om ystaddialekten och müsslivokalen, men några referenser bör nämnas.

Freij

Ystad Fornminnesförening (bildat 1907) engagerar sig bland annat i olika kulturmiljöfrågor och arrangerar diverse föreläsningar om allehanda ting. Föreningen ger också ut årsboken Ystadiana, och Ystad Fornminnesförenings skrift. I dessa samlingar hittar man artiklar om allt från gatunamn till kända personer. Och i dessa skrifter kan man också finna lite om ystaddialekten och müsslivokalen.

1987 publicerades artikeln *Revhussnack och ystadminnen*, skriven av Ove Freij, i *Ystadiana* från samma år. I artikeln funderar han bland annat på om de ”oskrivna lagar” som gällde förr också gäller nu (det vill säga förmodligen på 1980-talet, när han skrev artikeln):

”Om samma oskrivna lagar gäller nu, som då, är det typiskt för ystadbon att ersätta ö med y. [...] Vi tråkade varandra med språket och då kunde det låta ungefär så här från malmöborna: ’De sadd en hynna pou fynsterblecked och picka kytt.’”

Freij tar upp olika företeelser i ystaddialekten, men återkommer till müsliljudet, som han betecknar och karaktäriserar som ett ljud motsvarande /y/, i skriften ’y’:

”Andra trevliga uttal som man också i dag kan höra var ’myssa’ som var detsamma som ’mössa’. Man var kanske lycklig nog att ha en ’byssa’.”

Freij konstaterar att y (i sammanhanget avses vokalljudet som ersätter kort ö-ljud, müsliljudet; förf. anmärkning) tycks kvarstå, oförändrad i ystaddialekten, såsom ersättare för ö. Detta, skriver han, kan konstateras de gånger man besöker Ystad och får höra ”Jag är fydd i Ysta!”.

Ingers

Den i dialektala sammanhang mycket kände Ingemar Ingers, har liksom Ove Freij medverkat i Ystad Fornminnesförenings skrift, under titeln *Folkspråket i Ystad* (1966). Efter att ha skrivit om betydelsen av att spela in och undersöka såväl stadsmål som landsbygds mål, berättar Ingers om hur skånskan färgats av danska och svenska samt om skillnaden mellan skriftspråk och talspråk. En intressant iakttagelse görs i stycket om dialektalt talspråk och svensk skrift:

”Betecknande är detta uttalande av en skånsk bonde, som hade sin skolgång i början av 1900-talet: ’Vi lärde våss i skolan hodden vi skolle skriva, männ så snakkar vi ente’. Detsamma gäller också stora delar av stadsbefolkningen.”

Ingers grundar sina uttalanden på uppteckningar av tal från ystaddialektala talare, de första gjorda på 1930-talet, och sedan bland annat av Ingemar Ingers själv igen på mitten av 1900-talet. Han menar att folkspråket i Ystad är mindre riksspråkspåverkat än till exempel i Malmö och framhåller att ystadmålet är ett i huvudsak sydöstsånskt mål med flera av de ”egendomligheter” som också förekommer i österlenska mål, samtidigt som Ystads geografiska placering förmodligen bidrar till att dialekten lätt kan ta upp drag från såväl Österlen som Västerlen⁴. Ingers menar också att ystadmålet har speciella drag som inte nödvändigtvis finns i dialekterna på Västerlen eller Österlen. I samband med detta nämns bland annat motsvarigheten till det som jag kallar müslivokalen:

”En för Ystad säregen utveckling, som iakttages av utomstående, är det slutna y-ljud, som får ersätta kort ö-ljud: *bryst*, *byllja* (en kann se *Ysstorsjöns bylljor går hö ’gá*), *byssa*, *fyllja*, *hynns*, *hyssta*, *mylla*, *rysst*, *strymm* och *tymma*. [...] Här har målen västerut ett ljud mellan y och ö, och målen på Österlen, också i byarna kring Ystad, ett mer slutet u-ljud. Från 1880-talet finns upptecknad en ramsa, som vill härma Ystadborna: *Ta aw di myssan å håppa ronnten åmm sparb ’yssan*. – I orden *hösta* och *öster* finns dels en äldre, mera genuin form *hö.sta* och *ö.stor*, som är gemensam med landsbygden, dels en yngre form *hyssta* och *ysstor*.”

Här ser vi att müslivokalen tycks vara ganska unikt förekommande i just Ystad, inte minst eftersom det finns två likvärdiga former för till exempel ordet *öster* (som också förekommer i denna studies material) – en med /ö/ och en med /ü/, och vi får flera exempel på ord där müslivokalen förekommer. Ingers påpekar att det omväxlande används dialektala former från

⁴ Västerlen är ett område väster om Ystad, på samma sätt som Österlen är ett område öster om Ystad.

Västerlen och Österlen, och att växlingen mellan yngre och äldre former förekommer, även hos en och samma person. Såsom ”äldre” former räknas olika ord upp, som till exempel *glimma* (*glömma*), *jimma* (*gömma*), *tjyd* (*kött*) och *östor* (*öster*), medan motsvarande ”yngre” former radas upp enligt följande: *glymma* (*glömma*), *jymma* (*gömma*), *tjytt* (*kött*) och *ysstor* (*öster*). Vi får därtill veta att *öppen* blev *yppen* och att *höna* uttalades som *hynna*. Samtidigt skriver Ingers också ett par rader om Revhusen och dess ställning i ystaddialektens utveckling (se även 2.2 *Lite om Ystad och dess dialektalare*):

”Man har hört uppgivas, att i en del av Ystad, i fiskläget Revhusen i stadens östra del, skulle en särskild dialekt talas. Men om man jämför folkspråket i innerstaden med det i Revhusen, så visar sig särprägnen däri, att målet i Revhusen är av något ålderdomligare och mera genuin karaktär, enär det bibehåller åtskilliga drag, som numera är bortlagda i innerstaden.”

I sin artikel skriver Ingers också att ord som *kött* och *rulla* uttalas med müslivokal (i Ingers beteckning ’y’) i ystaddialekten, och han berättar följande om *fynstor*:

”[...] och *fynstor*; ’fönster’ är såsom *fynstor* tidigt inkommet i staden, men på närmaste landsbygd var ännu ett stycke in på 1900-talet det äldre och mera genuina ordet *vinjev* el. *vynjev* (da. *vindue*) känt och brukat.”

De ovanstående, kommenterade artiklarna om ystaddialekten är inte enbart inriktade på fonetiska variabler, utan tar också upp mycket om utvecklingen av samhället i stort i staden, och fokuserar kanske inte direkt på att analysera ljudutvecklingarna i så hög grad, om än Ingers framlägger analyser och diskussioner också kring detta.

Hansson

Avhandlingen *Fonematiska studier i skånska dialekter* (1969), av Åke Hansson, har syftet att beskriva den fonematiska byggnaden hos några skånska dialekter, något som görs genom att redovisa olika resultat från ett antal studier. Hanssons avhandling berör inte Ystad i direkt avseende, men innehåller mycket fakta kring Östra Ingelstads socken, som ligger nära Ystad.

Ett av målen är att beskriva fonemutvecklingen från det som kallas fornskånska till den dialekt som talades under 1960-talet. Resultat och analys bygger inte i första hand på inspelat material, utan på nedtecknade fonetiska beskrivningar. Studien har fyra större fokusområden: accent, kvantitet, vokaler och konsonanter. Av intresse för föreliggande undersökning om ystad-dialekten är sålunda avsnittet om vokaler. En av Hanssons personliga iakttagelser är att dialekten i östra Skåne tycks vara mer välbevarad än dialekterna i västra Skåne. I analyser och diskussion nämns sedan att [ø] inte är fonematiskt i opposition med [o] i ord som *möjlighet* samt att det i yngre dialekt ersätts med [y] framför vissa palataler med den huvudsakliga varianten av samma fonem – [ʏ] (sistnämnda enligt IPA:s teckenuppsättning).

Areskoug

En omfattande avhandling om dialekterna i sydöstra Skåne har Hugo Areskoug bidragit med. Hans *Studier över sydöstsånska folkmål 1* (1957) innehåller många exempel från olika skånska dialekter, däribland Ingelstads härad och området söder om nordliga gränsen för häraderna Torna och Färs, ett område som Areskoug kallar ”sydskåne”. I *Studier över sydöstsånska folkmål 1* betonas det faktum att de sydskånska dialekterna har ett slutnare uttal av vokaler än övriga skånska dialekter. Areskoug ger som exempel bland annat att *följa* i sydskånska tenderar att uttalas med det som jag kallar müslivokal, det vill säga som *fYlja* eller *fülja*. ”Äldre” /e/ och /ø/ förkortas framför geminata eller konsonantgrupperingar, skriver Areskoug vidare, och i sydskånska sluts dessa vokaler ofta till ett i- respektive y-ljud, ett y-

ljud som i sydostskåne tenderar övergå till ü. På så sätt blir *född* istället *füdd* eller *fYdd*, *rött* blir *rütt* eller *rYtt*, och *höns* övergår till *hüns* eller *hYns*. Han omnämner också att långa ö-ljud ibland slutes till y-liknande karaktär, såsom i *yja* för *öga*. Sydostskånskan sägs ha kommit med flera språkliga nyheter, kanske främst bland vokaluttalen, och själva centrat för ljudförändringarna spårar Areskoug till Ingelstads och Järrestads härad, samt de sydöstra delarna av Herrestad. Förändringen av läpprundning från /y/ till /ü/ anses vara mer utbredd i de södra delarna av Ingestads och Järrestads härad. Areskougs exempel är inte från själva Ystad, men väl samhällen runt omkring denna stad, och flera av dessa exempel finns också med i aktuella studie (se också 9.2.3 *Val av ord: müsliordlistan*).

8.4 Mina första funderingar om studiens mål

De personer som jag intervjuat har visserligen varit medvetna om att de talar ystaddialekt, men kanske inte att de gör det i ganska hög utsträckning. Flera av informanterna kan överdriva sin dialekt och därmed framhäva de drag som de anser vara viktiga för dialekten, men många av dem är inte på ett objektivt sätt medvetna om dragen som utmärker dialekten – förrän man frågar och börjar luska lite i det. Det har varit en fördel att intervjua mer spontant innan man övergår till en eliciterad del, eftersom man då kan lyckas få fram ord med spontana, frivilliga och omedvetna müslivokaler. När man sedan påbörjar elicitering av speciella, för studien avsedda ordframlockningar, kan man med spontantalet i minnet veta vad informanten säger i sitt ”vanliga”, vardagliga tal.

Det finns svårigheter med att vara spontan i situationer då man ombeds komma på det ord som intervjuaren tänker på, och man får ibland påminna informanten några gånger om att faktiskt använda sin naturliga talstil med de uttal som i en vardaglig situation skulle komma fram. Det är min uppfattning att även det eliciterade materialet, som undersöks i studiens fonetiska del, är huvudsakligen informanternas vardagliga uttalssätt, och att det därför innehåller flertalet müslijud. Jag tror däremot inte att alla de ord som i müsliordlistan (se också 9.2.3 *Val av ord: müsliordlistan*) antagits uttalas med müslivokal faktiskt gör det. Men det kommer förmodligen att finnas tillräckligt med material för att fastslå att müslivokalen förekommer i ystaddialekten och för att undersöka den akustiskt i jämförelse med några andra vokaler.

8.5 Specifika frågeställningar

Den fonetiska studien av det material som erhållits vid undersökningen avser att kunna besvara några frågor av fonetisk art, rörande akustiska korrelat till müslivokalen och andra vokaler. Frågorna som ligger till grund för studien är som följer:

- Vilka akustiska korrelat är utmärkande för müslivokalen?
- Vilket/vilka av IPA-tecknen motsvarar bäst müslivokalen? Hur förhåller sig denna dialektalt färgade vokal till andra ljudligt närliggande vokaler såsom /y/ och /I/? Vilket är det akustiska förhållandet mellan müslivokalen och det den ersätter, det korta ö-ljudet?
- Tycks müslivokalen vara ett levande inslag i ystaddialekten? Vad tyder på detta?
- Hur ser vokalsystemet i stort ut i ystaddialekten och hur förhåller sig detta system till systemen i två andra sydsvenska dialekter (som talas i samhällena Löderup och Bara)?

9. Metod: fonetik

9.1 Typ av studie

I denna fonetiskt inriktade undersökning försöker jag bland annat hitta några akustiska egenskaper som utmärker müslivokalen, samt fastställa om denna vokal i någon mån är unik jämfört med ”vanliga” y-ljud. För att genomföra studien har ett antal intervjuer gjorts, anpassade för studiens syften. Det finns rikliga förekomster av müslivokal och andra så kallade kringliggande vokalljud, men undersökningen ger för den delen inte en fullständig bild av ystaddialektens vokaler. Materialet är emellertid relativt brett och entydigt och ger tydliga indikationer om hur det skulle kunna förhålla sig – något som med försiktighet kan uttolkas för ystaddialekten som sådan.

9.2 Material

Grundmaterialet till studiet av müslivokalens akustiska egenskaper är stort. För ändamålet har diverse bearbetningar gjorts för att materialets väsentliga delar ska bli hanterbara och någorlunda överskådliga. På så sätt har till exempel allt spontant tal enbart använts som en referens för ordlistematerialet och vid bearbetning skalats bort. Efter segmentering av aktuella ord har prat mellan avsedda ord tagits bort och analys av resterande material påbörjats. Trots detta finns en riklig materialmängd att ösa ur. Antalet intervjuade personer är åtta, såväl män som kvinnor ur kategorierna yngre och äldre.

9.2.1 Materialets karaktär

För undersökningens syften spelades ett speciellt material in. Det som använts för jämförande analys är den del som är gemensam för alla talarna, nämligen den eliciterade delen. För elicitationen skapades en ordlista som tog upp bland annat flera ord med tänkbara müslivokaler. Elicitationsdelen spelades in direkt efter den spontana intervjudelen och har uppfattats som ett naturligt led, genomfört utan problem.

Elicitationen går till så att intervjuaren säger en mening som leder till ett ord som informanten då säger. Via fingeranvisningar får informanten sedan upprepa ordet några gånger. Detta för att säkert ge exempel som kan användas för analys. Meningarna är i stilen *Om det ringer på dörren så är det bra om man ...*, vilket förväntas ge svaret *öppnar* (ystaddialektalt *üppnar*).

9.2.2 Vokalförekomster: müslivokal och andra vokaler

Det eliciterade materialet innehåller ord, varav vokalerna är intressanta för undersökningen. Det förekommer flera müslivokalord, korta ö-vokalord, ord med y-vokal med mera, samt ord som är avsedda att ge en helhetsbild av vokalsystemet i stort i ystaddialekten. De sistnämnda ingår i en ordlista som använts också av projektet SweDia 2000⁵. Denna ordlista (se bilaga 3) innehåller flera ord som avser locka fram vokaler och kan användas för att få en uppfattning

⁵ *SweDia 2000 – de svenska dialekternas fonetik och fonologi år 2000* är ett projekt som drivs vid institutionerna för fonetik vid Lunds, Stockholms och Umeå universitet, sponsrat av Riksbankens Jubileumsfond. Projektets hemsida: www.swedia.nu.

om hur de olika vokaler i en dialekt harmonierar med varandra – om de är väldigt olika eller mer lika varandra till exempel.

9.2.3 Val av ord: müsliordlistan

För att få fram müsli vokaler krävdes en utvidgning av ordlistan från SweDia-projektet, som inte innehåller ord typiska för müsli vokal. Med anledning av detta upprättades ytterligare en ordlista som kallas 'Müsliordlistan' (denna finns i helhet i bilaga 4). Denna ordlista innehåller ett flertal ord där müsli vokal kan tänkas dyka upp, men utöver det finns även y-, ö-, och ett fåtal i-vokaler representerade (delvis för jämförelse med *ü*, men också för att förvill informanterna vid inspelningen).

Inga stora studier har gjorts kring ystaddialektens müsli vokal, men det finns en del skrivet om denna (se även 8.3 *Bakgrunds-litteratur/Tidigare studier*), och många av de ord som nämns i tidigare texter har tagits med i ordlistan just för att vid senare tillfälle kunna visa på den historiska utvecklingen (dock inte i denna studie). Utöver det finns ord som jag tack vare många års lyssnade på ystaddialekt vet brukar uttalas med müsli vokal.

9.3 Procedur

Det inspelade materialet har anpassats till studien och intervjuerna har gjorts med avseende på undersökningens syften. Insamlingen av eliciterat material har gjorts en gång för vardera informant, i samband med intervjutillfället för spontant tal.

9.3.1 Inspelning

Inspelningarna har mestadels skett i informanternas hem, någon gång i intervjuarens hem. Åtgärder för att minska risken för störande bakgrundsljud (barnskrik, påslagna radioapparater, trafikbuller mm) har vidtagits och enbart vid en intervju (med en av de yngre kvinnorna) förekom störande element vid inspelningen (barnprat och barnskrik), som dock parerades väl och inte stör analysen av de eliciterade ordens vokaler.

Intervjuerna har försökt genomföras så enkelt och okonstlat som möjligt av intervjuaren (=författaren), som själv skött inspelningsapparat och dylikt. Inspelningarna har gjorts på en DAT-bandspelare⁶ med hörlurar för intervjuaren och mikrofon för informanten. Mikrofonen är en liten "mygga" som fästes på informantens tröja i brösthöjd. Efter en kort test av apparatur och vidare en stunds småpratande tycks informanterna ha glömt bort mikrofonen och pratar spontant och vardagligt. Att intervjuaren talar en dialektvariant som ligger nära informanternas har sannolikt underlättat vad gäller avslappnad atmosfär och därmed bidragit till en vardaglig dialekt i informanternas tal.

Varje intervju har totalt sett tagit cirka en timme i anspråk, varav ordlistorna cirka tjugo minuter. Trots de många orden att elicitera har informanterna inte tröttnat eller verkat uttråkade. Informanterna har spelats in en och en och intervjuerna har förlöpt smidigt.

⁶ DAT står för **D**igital **A**udio **T**ape och det är enkelt att efter inspelning snabbt överföra inspelat material direkt från DAT-band till dator.

Inför elicitationen meddelades informanterna att de skulle uttala orden så naturligt och ”vanligt” som möjligt. De fick också veta att de skulle ombedas upprepa orden. Om informanten påpekade att hon/han säger olika beroende på lyssnare, har de olika varianterna spelats in och frågor kring när vilken variant används har ställts.

Informanterna har i förväg meddelats om varför intervjun genomförs, men inte innan eller under intervjun fått information om att det är speciellt intressant med müslivokalen. Informationen har varit att en uppsats om ystaddialekten ska skrivas, och att intervjuer görs för att material ska finnas inför uppsatsen. Informanterna har också getts löfte om anonymitet.

9.3.2 Tekniska detaljer

Inspelningarna överfördes via en Sun-dator från DAT till hårddisk för att läggas som en datorfil i ESPS/Waves-format. Överföringen gjordes i 44kHz och bearbetades i denna form i Xwaves⁷. För att ta bort överflödigt material segmenterades och extraherades målorden med ett script för detta på en Sun-dator. Därefter samplades filerna om till 16 kHz via sfconvert, ett program som konverterar samplingsfrekvensen i en ESPS-fil enligt önskemål.

9.3.3 Segmenteringskriterier

För att segmentera vokaler och transkribera dessa användes ett program skapat för SweDia 2000-projektets ändamål att segmentera och transkribera (ett program som jag tidigare använt i mitt arbete med projektet), kallat swediadbh (’dbh’ står för **data**basehanterare). Programmet har utvecklats av Johan Frid⁸. (Mer om transkription och referensljud i 9.3.4 *Vokalkvalitet*.)

Segmentering på vokalnivå är av betydelse för studiens resultat. Analysen sker mestadels automatiskt men med manuell efterkorrigering. För att segmenteringen ska bli tillförlitlig och konsekvent utförd genom hela materialet, bör man sträva efter att följa vissa kriterier.

Segmenteringen ska ligga till grund för en vokalanalys och för att göra det bör man eliminera koartikulationseffekter⁹ genom att inte ta med några av de första och de sista stämbandsperioderna – allt enligt avlyssning med visuellt stöd av bland annat spektrogram. Formantfrekvenserna i en vokal påverkas ofta av intilliggande konsonant(er). Detta är ett problem som inte helt kan uteslutas, även i andra studier av vokaler.

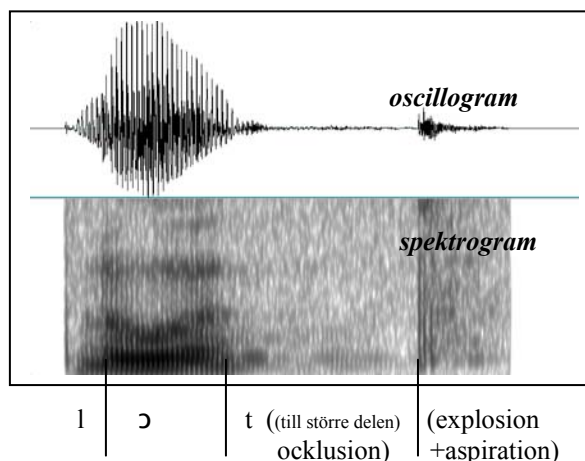
Kriterierna för segmentering är tämligen basala och tar hjälp av dels auditiva men också visuella intryck. Vid vokalsegmentering har ett oscillogram och ett spektrogram funnits till hands för att underlätta processen. Exempel på såväl oscillogram som spektrogram ses i bild 4 på nästa sida.

⁷ Xwaves är ett program för hantering av såväl korta som långa ljudfiler. På LDC:s (Linguistic Data Consortium) hemsida www ldc.upenn.edu finns ett antal länkar som berör detta program.

⁸ Johan Frid, forskare vid institutionen för Lingvistik i Lund. Se www.ling.lu.se/persons/JohanFrid.html.

⁹ Koartikulation förekommer ofta mellan olika ljud i en sammanhängande räkka, till exempel i ett ord.

Bild 4. Vokalsegmentering (manuell korrigering efter automatisk bearbetning i swediadbh) har genomförts med hjälp av i första hand spektrogram, men även oscillogram, samt auditiva intryck. På den övre delen av bilden ser vi oscillogrammet, på den nedre delen spektrogrammet. (Material hämtat från ordet *lott*, uttalat av äldre kvinna från Ystad.)

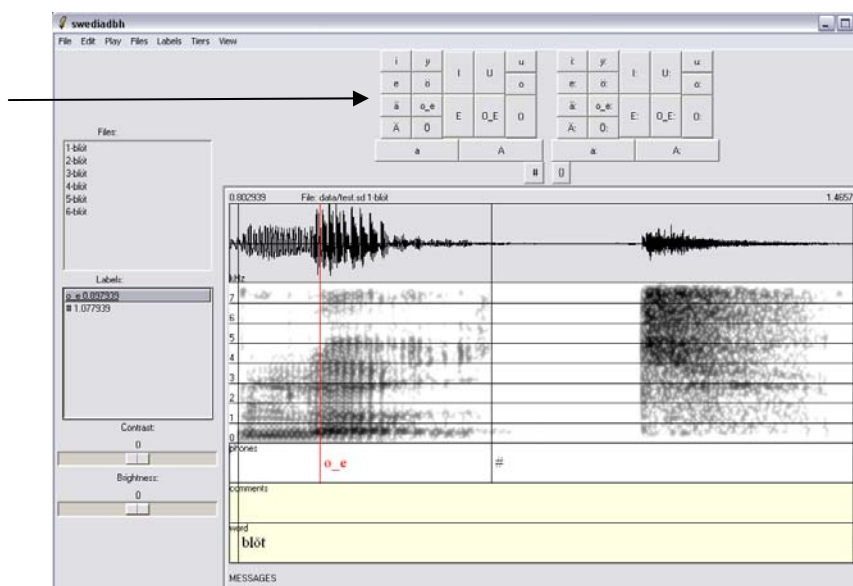

9.3.4 Vokalkvalitet

Transkribering av vokaler för analys syften har gjorts på auditiv basis, men med hjälp av visuellt stöd från spektrogram. Ordlistan i bilaga 3 (som använts också vid inspelningar av SweDia 2000-projektet) har transkriberats med hjälp av referensljud. Dessa ljud har använts i SweDia 2000-projektet och att använda dem ger ett jämförbart material med orter ur SweDias material (se också 10.3 *Mera beskrivning av resultaten och just mülivokalen*).

Referensljuden tas i programmet swediadbh fram genom knappar (se bild 5), som aktiveras vid musklickning. Vid aktivering spelas ljudet (det vill säga vokalen) upp och ett spektrogram på detsamma visas bredvid den vokal som ska transkriberas (i ett separat fönster). Samtidigt införs den aktuella symbolen vid etiketten för vokalen. Att arbeta med referensljud kan vara en stor fördel. Referensljuden är inspelade för SweDia 2000:s räkning och finns i en kvinnlig och en manlig uppsättning. Båda referensljudstalnarna kan sägas tala rikssvenska. (Ljuden har använts för att i SweDia 2000-projektet transkribera stora vokalmängder från olika delar av Sverige och svensktalande delar av Finland.)

Bild 5. Programmet swediadbh, med referensljudsknappar ovanför oscillogrammet (se pil). Knapparna aktiveras vid musklickning, varvid det ljud som respektive knapp representerar spelas upp. Detta kan därmed utgöra referens vid jämförelse med de vokaler som ska transkriberas.

Det kan uppstå problem vid val av närmast liggande (auditivt och visuellt sett) referensvokal för aktuellt vokalljud i vissa ord. Det kan ibland bero på diftongering i målorden, men också på andra specialiteter som bör uppmärksammas. Ett av ”problembarnen” i föreliggande studie är korta y-ljud i ordlistan som också använts i SweDia 2000-projektet (diskussion därom i 10.2 *Vokalspektrum*).

9.4 Analysmetod

Efter transkribering av vokaler hos alla talare följer själva analysen. Materialet är stort och analysen har underlättats mycket av ett program för vokalformantsutplottning, utvecklat av J. Frid¹⁰. Genom att använda detta program har analysen i sig gjorts automatiskt för att sedan kontrolleras manuellt med studier av uppmätta värden etc. Att använda ett automatiskt sätt att ta fram formantfrekvenser och plotta ut dessa ger mer tid att studera resultaten och tolka dem. I stycket *Mätningar och jämförelsemetoder* beskrivs programmet mera ingående.

Vokalkvalitet akustiskt sett

Vokalkvalitetstudier görs kring akustik, produktion och perception – men kanske främst det förstnämnda. De tre leden hänger ihop och man uttalar sig ofta om produktionen genom att studera akustiska egenskaper. För vokalers kvalitet är formanter en viktig sådan egenskap. Av stor betydelse för en vokals kvalitet är framför allt F_1 :s och F_2 :s frekvensvärden och intensitet. Även F_3 har betydelse för vokalkvalitet, eftersom den åtminstone för främre slutna vokaler relaterar till läpprundning. F_1 ger indikationer om vokalens öppningsgrad, medan F_2 :s frekvensvärde relaterar till tungans läge i munnen, längs dimensionerna främre-bakre, under uttalet.

Mätningar och jämförelsemetoder

Segmentering och transkribering gjordes ”manuellt” i Xwaves (segmentering på ordnivå) och swediadbh (segmentering och transkribering på vokalnivå). Därefter blev analysen till stor del automatisk, innan resultatsammanställning och analys åter krävde ”manuell” hantering.

Första steget efter transkribering var att få fram värden för F_1 , F_2 och F_3 , dels i siffror, men också i plottar (för F_1 och F_2 , eftersom att ta med F_3 kan göra diagrammen svårtolkade). J. Frid har utvecklat ett program för att plotta formantfrekvensvärden automatiskt. Frekvensvärden för alla formanter (främst F_1 och F_2) mäts med hjälp av talanalysprogrammet Praat¹¹. De uppmätta värdena (mätningar gjorda i samtliga vokalförekomster) används av formantplottningsprogrammet.

Ett F_1 - F_2 -diagram ger överblick över vokaler i förhållande till varandra och relaterar till den artikulatoriska vokalfyrvidningen. Att studera värdena för F_1 , F_2 och F_3 ger med andra ord indirekt information om artikulationen (se även *Vokalkvalitet akustiskt sett*).

Analysen utförs i olika steg och olika möjligheter ges.

Med db2 (www.ling.lu.se/persons/JohanF/php/db2.php) kan man få utplottat F_1 :s och F_2 :s frekvensvärden i ett F_1 - F_2 -diagram för till exempel äldre män i Ystad, med val för en, två eller flera vokaler, alternativt alla vokaler.

I dbc (www.ling.lu.se/persons/JohanF/php/dbc.php) kan man jämföra två kategorier. Det kan gälla män vs. kvinnor, yngre vs. äldre på en ort eller kvinnor vs. kvinnor etc på olika orter.

¹⁰ Johan Frid, forskare vid institutionen för Lingvistik i Lund. Se www.ling.lu.se/persons/JohanFrid.html.

¹¹ Mer om Praat på www.fon.hum.uva.nl/praat.

Detta är lämpligt för analys av vokalsystemet i sin helhet jämfört med systemen på andra orter.

Med dbf (www.ling.lu.se/persons/JohanF/php/dbf.php) kan man se vilka värden som mäts upp och ligger till grund för utplottningen. Detta kan ge signaler om diftongering eller eventuella felaktigheter vid mätningen. Hela analysen är således till stor del automatisk, tack vare dessa program och script, och det passar utmärkt för studier av detta slag.

10. Analys och resultat: fonetik

Efter automatisk framtagning av första, andra och tredje formantens frekvensvärden i Hertz, tillsammans med utplottningar av F_1 och F_2 i F_1 - F_2 -diagram, påbörjades själva analysen. Resultaten visar stora likheter mellan talarna i studien, något som ytterligare beskrivs i kapitlet.

10.1 Finns det en müslivokal i ystaddialekten?

Inför studien antog jag att det finns en vokal i den undersökta dialekten som är speciell. Antagandet grundade sig på auditiva intryck och hade inga belägg i form av akustiskt uppmätta formantfrekvenser eller dylikt.

På basis av såväl auditiva intryck som akustiska värden blir svaret på frågan om det finns ett vokalljud som kan kallas müslivokal, en vokal som i vissa fall ersätter kort ö-ljud, ja. I flera fall ersätts kort ö-ljud i de förväntade müslivokalorden i müsliordlistan med *ü* – hos de flesta talare. Tendensen är tydligare hos äldre än yngre, och det är främst de yngre kvinnorna som använder müslivokalen mindre frekvent. Müslivokalen skiljer sig från det korta ö-ljudet (se också diagram 3 och 4 i uppsatsens allmän språkvetenskapliga del, *5.1 Situationsbetingad müslivokal?*).

Vid bearbetning och transkription framkom intressanta kopplingar till müslivokalen via den ”allmänna” ordlistan. Här finns vokaler som varit svåra att transkribera, trots referensljudshjälp. Dessa är till exempel *flytta*, *tysk* etc – ord med korta y-ljud. Det enda ord med förväntat kort y-ljud som hos de äldre talarna transkriberades med /y/ var *ryggen* (i müsliordlistan).

10.2 Vokalspektrum

Alla förekomster av *ü* och de vokaler som ansågs vara intressanta i relation till denna vokal (y, I, u, ʉ och œ) segmenterades och transkriberades. Undersökningen gäller enbart korta vokaler, då *ü* är en kort vokal som ersätter förväntat kort ö-ljud. Efter transkription kontrollerades det bearbetade materialet, så att exempel som på ett eller annat sätt var olämpliga sorterades bort. Detta rör sig om vokaler som påverkats av märklig röstkvalitet, hostningar eller andra defekter såsom brus.

Synpunkter kring metod och analys

Att säga att en vokal i en dialekt är exotisk, utan att titta på dialektens övriga vokaler, vore riskfyllt. Kanske är det så att dialektens vokaler generellt sett uttalas längre fram/bak i munnen, och med mer eller mindre öppningsgrad i förhållande till andra dialekter. Det visar att den studerade vokalen (i detta fall müslivokalen) förvisso är speciell, men att den kanske

inte är så speciell inom dialekten som man tror. Bästa sättet att förklara detta är att visa på konkreta exempel. F₁-F₂-diagram för flertalet vokaler som talarna i studien uttalat har tagits fram. För att studera vokalsystemet har programmet db2, som beskrivits i 9.4 *Analysmetod*, använts. Det visar på ett tillfredställande sätt skillnader och likheter i systemen i stort.

I diagrammen på nästkommande sida ser vi formantfrekvenser för F₁ och F₂ i vokaler uttalade av yngre män i Ystad. I diagram 5 visas långa och korta vokaler (markerade med 'ː' respektive utan 'ː'), i diagrammet intill ser vi samma vokalsystem fast utan en skillnad i distinktionen lång-kort. I det senare diagrammet har värdena för de långa och de korta vokalerna slagits samman till ett värde. I svenskan är det vanligt att kvalitet och längd är intimt sammanknippade, så att till exempel kort *i* inte låter kvalitetsmässigt likadant som längre dito. I det av SweDia-projektet upprättade vokalkvalitetssystemet finns dock alltid såväl en lång som en kort variant av alla vokaler. Därmed skiljs längd i sig också. Diagrammet med sammanslagna långa och korta vokaler visar en något annorlunda bild än diagrammet som uppvisar de båda varianterna var för sig. Rent konkret ser vi till exempel att placeringen av *i* i diagram 6 inte är densamma som i diagram 5.

En del vokaler uppvisar stor spridning i uppmätta värden för F₁ och F₂, något som visas av ovalernas storlek. En större oval visar att spridningen av värden i aktuella vokal mellan en talares olika förekomster av en och samma vokal är stor, en mindre oval tyder på motsatsen, det vill säga små differenser. Mindre ovaler kan med mer tillförlitlighet användas för att tolka diagrammen. I diagram 6 är problemet med spridning inte överdrivet om än vi slår samman långa och korta vokaler, men det är tillräckligt stort för att vi fortsättningsvis inte ska göra det. Det är också opraktiskt att ha med alla långa vokaler i diagrammen, då müslivokalen och de övriga vokaler som undersöks, är korta.

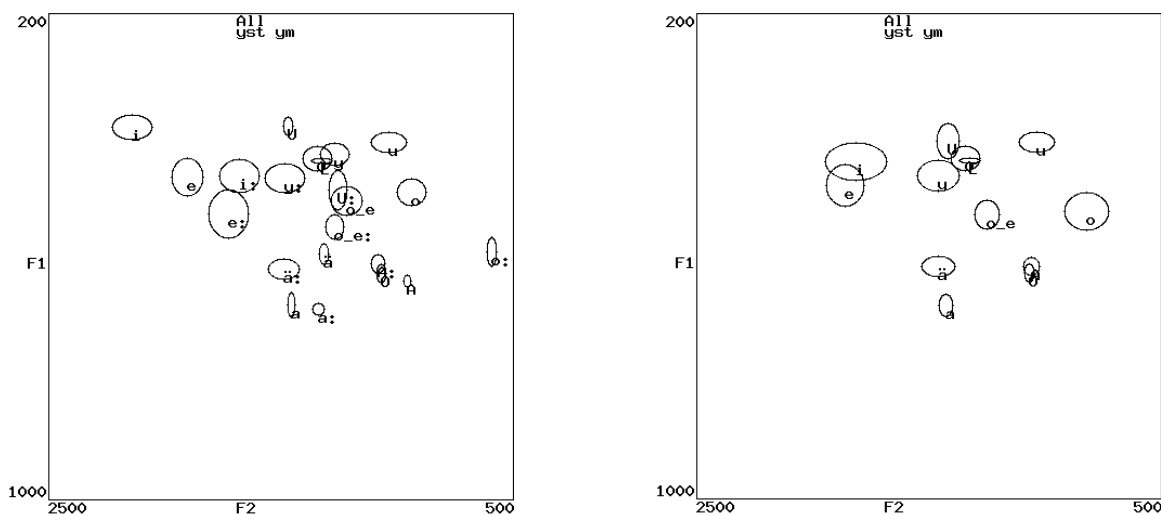

Diagram 5 och 6.

Värden för F₁ och F₂, utplottade i vardera diagram, uppritat av programmet db2. Vokalerna vars värden syns i dessa diagram är uttalade av yngre män från Ystad. I diagram 5 ser vi en uppdelning av långa och korta vokaler, i diagram 6 ser vi vad som händer om vi innan utplottningen väljer att "slå samman" långa och korta vokaler. (Müslivokal symboliseras av '0'; och övriga eventuella avvikelser från IPA beror på den teckenuppsättning som använts för referensljudsknapparna i SweDia-projektet, vilka ligger till grund för teckenuppsättningen i programmet db2.)

Långa vokaler är ofta påverkade av diftongering, så även i ystaddialekten. För att beskriva fenomenet tar vi några bilder till hjälp. Bild 6 visar ett spektrogram med ordet *sot*, där vokalen är diftongerad. Det ser man genom att formanterna i vokalen rör sig mellan olika frekvensvärden. Att göra mätningar på en sådan vokal är vanskligt. Bild 7 visar ett spektrogram med ordet *sitt* där vokalen är kort, och ej diftongerad. Vokalformanterna är här mycket mer stabila, och ger därmed tillförlitigare och mer sanningsägande värden vid en mätning. Diagram med enbart korta vokaler är att föredra i sammanhanget, och det är också så vi fortsättningsvis kommer att studera ystaddalarnas vokaler. Till vår hjälp med dessa har vi programmet `dbc_shortvowels`, som fungerar precis som `dbc` (beskrivs närmare i 9.4 *Analysmetod*), men som endast tar hänsyn till korta vokaler (i förväg utmärkta med symboler för detta).

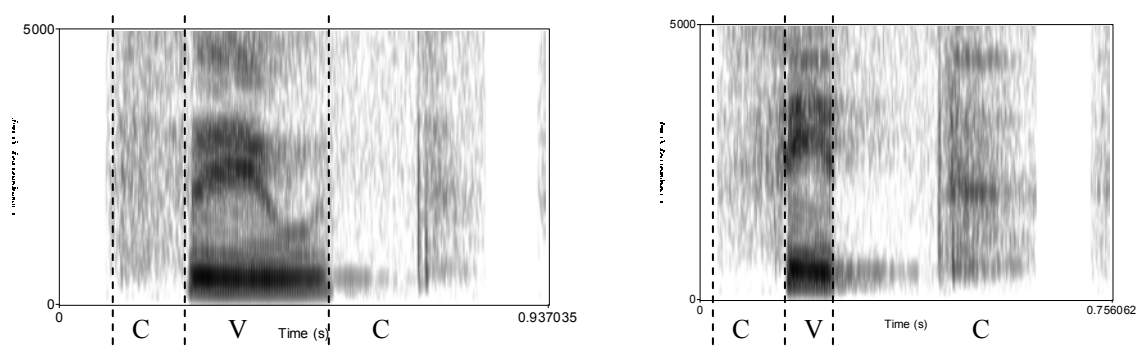

Bild 6 och 7. Ordet *sot*, uttalat av äldre kvinna, med diftongerad lång vokal (bild 6) och ordet *sitt*, uttalat av samma talare, med icke-diftongerad, kort vokal (bild 7). Förkortningarna 'C' och 'V' står för 'konsonant' ('consonant') respektive 'vokal' ('vowel').

Müslivokalen och några närljudande vokaler

När alla exempel analyserats och ytterligare en gång auditivt gallrats, togs ett script till hjälp för att i programmet Praat göra en analys av formanterna i aktuella exempel. Till att börja med extraherades alla de aktuella exemplen, vokal för vokal, och därefter togs scriptet i bruk. Scriptet¹² hjälper programmet att titta igenom alla de filer som extraherats och valts, för att sedan skriva ner de på förhand valda uppgifterna. På så sätt får man i siffervärden ut allt man kan önska sig gällande formanter; till exempel duration och frekvensvärde (medel- och medianvärde, omfång, standardavvikelse mm). För ändamålet lämpade sig information om formanterna ett, två och tre i form av medelvärde och standardavvikelse, och det var främst dessa värden som granskades, om än även andra togs fram. Uppgifter om vilka ord som uttalades med respektive vokal (*ü*, *ɣ*, *ʌ*, *u* och *æ*) för var och en av talarna, finns i bilaga 5.

Efter att ha kört suzi-script på det material som krävdes, bearbetades siffervärdena ytterligare i Microsoft Excel. Här blev det bland annat aktuellt att titta på formantmedelvärden (för vart och ett av F_1 , F_2 och delvis F_3) för alla förekomsterna av en vokal hos en och samma talare, men också på flera talare. Hela tiden granskades också standardavvikelser. Såväl formantfrekvenser som standardavvikelser för *ü* och övriga aktuella vokaler granskades inte individuellt vardera vokalförekomst för sig, utan i medelvärden för respektive talargrupp (äldre och yngre kvinnor och män). I bilaga 6 listas alla de värden som vid sammanställningen har nyttjats, nämligen medelvärden per vokal och talare.

¹² Det script som användes kallas suzi-script och är skapat av Johan Frid. Anpassning har gjorts av Susanne Schötz, doktorand i fonetik vid institutionen för lingvistik i Lund.

Det är överskådligt att kategorisera de olika värdena i större enheter, såsom tital, och gruppera talare i större enheter, så att vi får färre grupper. Om vi vill slå ihop värdena för män respektive kvinnor (så att t ex värden för de yngre kvinnorna går samman med värden för de äldre kvinnorna) för vardera vokal, grovt mätt, lämpar sig ett medelvärde bra. Eftersom vi redan beräknat medelvärden för respektive talare och vokal, kan vi lägga samman medelvärden från till exempel yngre man 1, yngre man 2, äldre man 1 och äldre man 2, för att sedan dela summan av detta med fyra. Detta ger ett medelvärde på medelvärdena, och det borde spegla verkligheten. För att testa tillförlitligheten gjordes en beräkning av direkt medelvärde för dessa talare tillsammans för müslivokalen. Summan (i Hz) av alla *ü*-före-komster hos talarna i kategorin män blev 77613,86 Hz, antalet förekomster var 170. Medel-värdet blir således ungefär 456Hz, vilket kan jämföras med 451Hz, som beräknats via medel-värde på medelvärden. Detta exempel visar att det vid uträkningen är tillräckligt tillförlitligt att beräkna medelvärden för kategorierna män och kvinnor för respektive vokal med medel-värden på medelvärden, och det är också sådana beräkningar som ligger till grund för värdena i tabell 4. I diagram 7 och 8 ser vi värden för F_1 och F_2 utplottade i F_1 - F_2 -diagram för män respektive kvinnor – yngre respektive äldre talare.

Som vi ser i tabellen är värden för γ uteslutna, eftersom det finns alltför få exemplar för att få någotsånär tillförlitliga värden. Detta speglar till viss del uppsatsens ämne, då det pekar på att *ü* tycks ersätta någon annan vokal i ystaddialekten – måhända däribland γ , och att det är därför vi får så få γ :n vid eliciteringen (alla *ü*-positioner är transkriberade med *ü*, även om de låter som γ , detta för att skilja γ -ljud vid förväntade *ö*-ljud från γ -ljud vid förväntade sådana). I studien har materialet som använts innehållit samma mängd av γ som vid andra studier baserade på samma grundmaterial.

Tabell 4. Medelvärden samt standardavvikelser (SD) för F_1 , F_2 och F_3 , gällande i vokalerna *ü*, γ , **I**, **ʈ**, **u** och **œ** för talarna i studien. Varje värde baseras på flertalet exempel (minst mer än fem, men ofta fler, där ej annat anges). Som exempelord anges ord från studien, som uttalats med respektive vokal.

Vokal	Talare	F_1 -medel (i Hz)	SD för F_1 (i Hz)	F_2 -medel (i Hz)	SD för F_2 (i Hz)	F_3 -medel (i Hz)	SD för F_3 (i Hz)
ü	Män	451	12	1514	38	2996	54
(t ex 'kütt')	Kvinnor	508	21	1782	48	3194	59
γ	Män	!	!	!	!	!	!
(t ex 'ryggen')	Kvinnor	!	!	!	!	!	!
I	Män	405	10	2133	39	2841	52
(t ex 'titta')	Kvinnor	491	16	2426	47	3200	111
ʈ	Män	434	13	1584	36	2965	54
(t ex 'tyst')	Kvinnor	493	24	1933	48	3192	61
u	Män	429	14	1177	59	2786	66
(t ex 'ludd')	Kvinnor	497	18	1247	67	2990	73
œ	Män	531	14	1382	49	3092	62
(t ex 'hörn')	Kvinnor	622	21	1652	45	3165	64

! = Här är värdena så få att det inte är tillförlitligt vid jämförelser, och utgår därmed (i diagrammen nedan finns de emellertid representerade).

En av studiens frågor gäller müslivokalen i jämförelse med [γ]. Det var vid bearbetning av materialet svårt att hitta några γ , men det fanns vad som får betraktas som ett fåtal, och som vi trots allt kan relatera till. För en av de yngre kvinnorna och en av de äldre saknas dock värden för γ -vokalen – och därmed också realiserade γ -vokaler i materialet. Tittar vi på övriga kvinnor ser vi viss samstämmighet (gällande värden för F_1 , F_2 och F_3) mellan γ och *ü* (ej hos yngre kvinnor), ett mönster som också står att finna – med en än högre grad av samstämmighet – hos männen. *u* har hos alla talarna (bortsett från yngre man 2) däremot

värden som inte påminner om dem vi finner hos *ü*, något som inte heller var väntat. Att u uppvisar värden för F_1 , F_2 och F_3 som ligger nära värdena för motsvarande parametrar hos müslivokalen, var inte oväntat då *ü* efter auditiva intryck uppfattas såsom ett u-haltigt y-ljud.

Müslivokalen ersätter det korta ö-ljudet. Av värdena i tabell 4 att döma, finns som förväntat inga större likheter mellan de båda vokalerna.

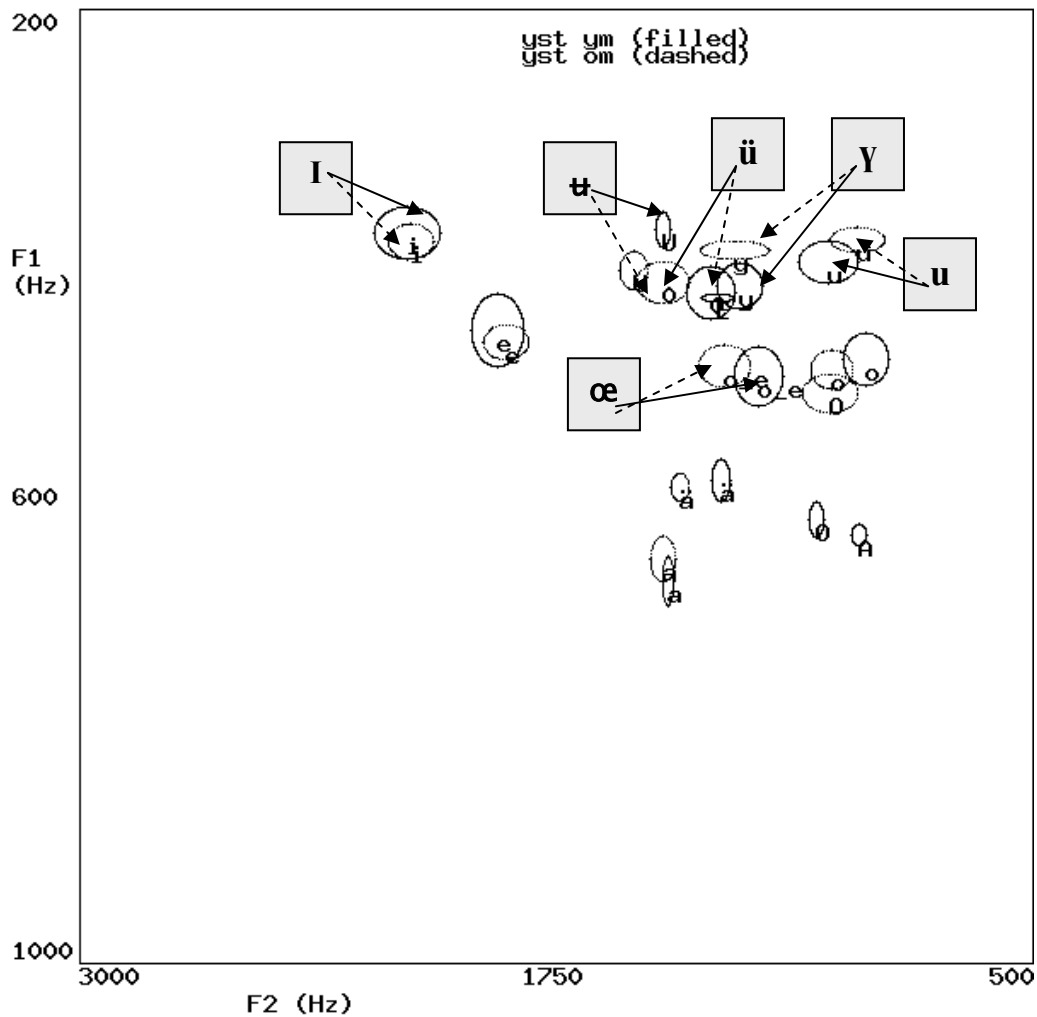

Diagram 7. Värden för F_1 och F_2 för müslivokalen och några andra vokaler, utplottade i ett F_1 - F_2 -diagram med hjälp av *decb_short-vowels*. I diagrammet ser vi värden för vokalerna hos yngre (hela linjer) och äldre (prickade linjer) män från studien. Symbolerna i diagrammet är inte IPA-tecken, vilket däremot tecknen i de grå rutorna är.

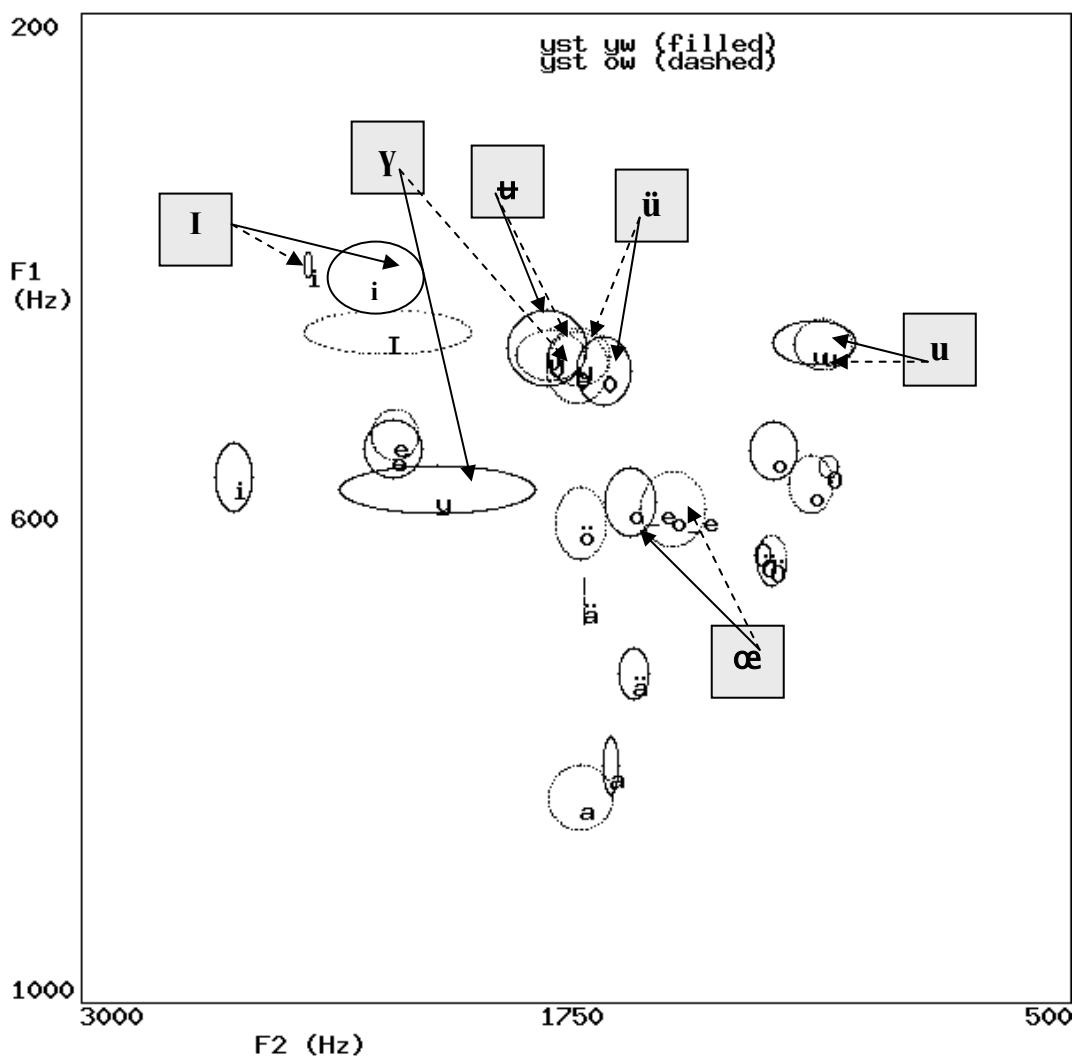

Diagram 8. Värden för F₁ och F₂ för mäsliivokalen och några andra vokaler, utplottade i ett F₁-F₂-diagram med hjälp av `dcv_short-vowels`. I diagrammet ser vi värden för vokaler hos yngre (hela linjer) och äldre (prickade linjer) kvinnor från studien. Symbolerna i diagrammet är inte IPA-tecken, vilket däremot tecknen i de grå rutorna är.

Om vi ska utgå från en bas för svenska vokalers formantfrekvenser, kan vi välja till exempel Bertil Malmbergs ungefärliga värden för detsamma (från stencilerat material på kursen Fonetisk grundkurs, Lunds universitet 1998). Observeras ska att dessa värden gäller långa vokaler, medan studiens värden gäller korta vokaler, något som i sig gör jämförelsen till viss del tveksam. Värden för långa vokaler kan å andra sidan åtminstone till viss del utgöra riktlinjer för en grov ”på ytan-jämförelse” med korta vokaler. Malmberg listar värden för F₁, F₂ och F₃ i ungefärlig frekvens. Värdena, som anges i Hertz, gäller manliga individer. (För kvinnor beräknas värdena ligga i snitt cirka 20% högre.) Individuella olikheter förekommer beroende på dialekt, kön, ansatsrörets egenskaper och andra faktorer, men värdena ger en hum om ungefärliga mått. Gällande de för studien aktuella vokaler är Malmbergs värden såsom tabell 5 visar. Här ser vi också värden från två undersökningar utförda av Gunnar Fant (från *Speech sounds and features*, 1973), samt studiens värden. I de studier Fant utförde för formantfrekvenslistning medtogs tio långa vokaler, för ändamålet uttalade av manliga talare. De för denna studie relevanta gäller u:, i:, ɥ: och y:. Uppmätta frekvensvärden listas här för formant ett till och med tre.

Tabell 5. Ungefärliga formantfrekvenser (i Hertz), avrundade till närmaste tiotal eller hundratal, för vokaler uttalade av studiens talare (värdena är baserade på medelvärdesberäkningar utförda med exakta siffror), samt värden från Malmberg och Fant. (Värdena uppmätta av Fant har hämtats från *Speech sounds and features*, sidan 96.) Efter ' / ' i tredje, fjärde och femte kolumnen ser vi Malmbergs ungefärliga värden för respektive vokal och formant (Fants värden återfinns i kolumnerna 7-12).

V	Talare	F ₁ -medel studien	F ₂ -medel studien	F ₃ -medel studien	V	F ₁ -medel Fant -73	F ₂ -medel Fant -73	F ₃ -medel Fant -73	F ₁ -medel Fant -59	F ₂ -medel Fant -59	F ₃ -medel Fant -59
ü	Män	450	1500	3000							
	Kvinnor	510	1800	3200							
y	Män	!	!	!	y:	260	2060	2675	260	1930	2420
	Kvinnor	!	!	!							
i /i:	Män	400 /280	2100 /2400	2800 /3400	i:	255	2190	3150	255	2065	2960
	Kvinnor	490	2400	3200							
u /u:	Män	430 /300	1600 /1800	3000 /2800	u:	285	1640	2250	285	1635	2140
	Kvinnor	490	1900	3200							
u /u:	Män	430 /300	1200 /700	2800	u:	290	595	2330	310	730	2230
	Kvinnor	500	1300	3000							
œ	Män	530 /480	1400 /1700	3100							
	Kvinnor	620	1700	3200							

'V' står för 'vokal'.

'!' = värdena är så få att det inte är tillförlitligt vid jämförelser, och utgår därmed (i diagrammen nedan finns de emellertid representerade).

Såväl de manliga som de kvinnliga ystadtalarna har överlag högre värden för F₁ än Malmbergs och Fants referenser. Samma mönster återkommer dock inte regelbundet för F₂, som ibland är högre och ibland lägre hos ystadtalarna än hos referensen. Betonas bör att olikheter mellan studiens värden och de värden som anges av Malmberg och Fant, inte oväntat kan bero på att studiens värden är beräknade på korta vokaler, Malmbergs och Fants på långa. Utöver det bör tas i beaktning också att studiens värden är färgade av dialekt.

Vid studier av diftongerade talvarianter, dit vi kan räkna ystaddialekten, kan det vara intressant att titta på korta vokaler, då diftongeringen hos dessa kan förväntas vara mindre än i långa vokaler. Gällande müslivokalen är det dessutom så att denna är en kort vokal, och därav bör jämföras med korta motsvarigheter inom dialekten.

En jämförelse mellan studiens vokaler och de referensljud som dessa jämförts med vid transkriberingen ses nedan, presenterad i F₁-F₂-diagram (läs mer om referensljuden i 9.3.4 *Vokalkvalitet*). Referenstalarnas ålder hamnar inom gränserna för äldre talare, så i diagram 9 jämförs värden av F₁ och F₂ hos vokaler från studiens äldre kvinnor med den kvinnliga referenstalarens vokaler, i diagram 10 detsamma för män. Skillnaderna som föreligger kan antas bero på relativt stora olikheter mellan talarna dialektalt sett.

De båda diagrammen visar olikheter och likheter mellan studiens talare och referenstalarna (vars orsak bland annat kan vara dialektal tillhörighet). Referenstalarna, både de kvinnliga och de manliga, har generellt sett lägre värden för formant ett och två i vokalsystemet som stort. Olikheterna föreligger alltså generellt sett för formantfrekvenserna i stort, medan förhållanden mellan vokalerna inom de olika grupperna (ystadtalare vs. referenstalare) ser relativt likvärdiga ut. En tolkningsmöjlighet av diagrammen är att ystadtalarnas vokalsystem är "förskjutet", mot mer öppna och främre vokaler, än referenstalarnas.

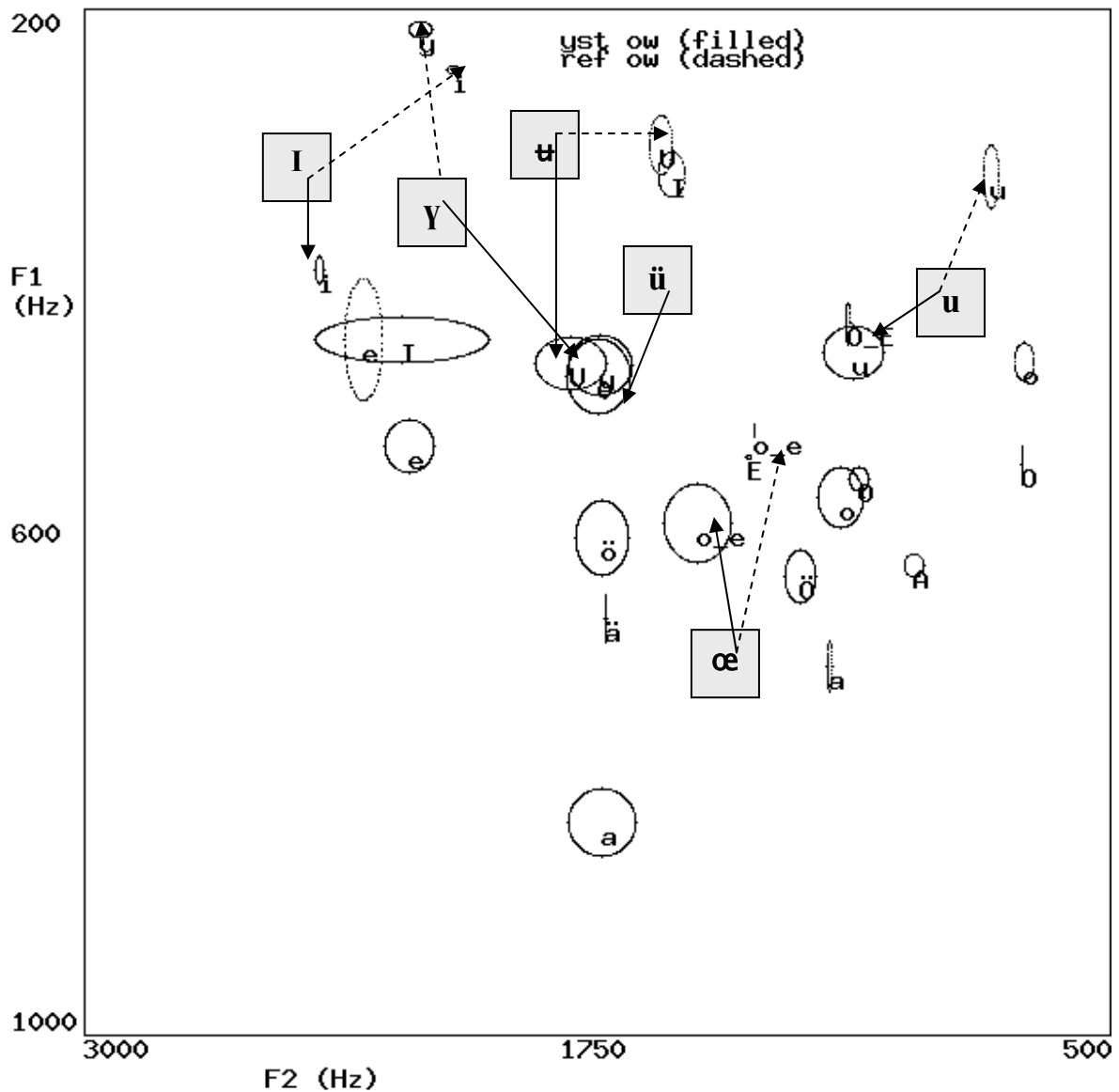

Diagram 9.

Värden för F_1 och F_2 , utplottade i ett diagram, uppritat av programmet `dbc_shortvowels`. Vokalerna vars värden syns i detta diagram är uttalade av äldre kvinnor från Ystad (hela markeringar) samt referenstalarna (prickade markeringar). Diagrammet visar enbart korta vokaler, och tar med alla de vokaler som finns tillgängliga i materialet. Symbolerna i diagrammet är inte IPA-tecken, vilket däremot tecknen i de grå rutorna är.

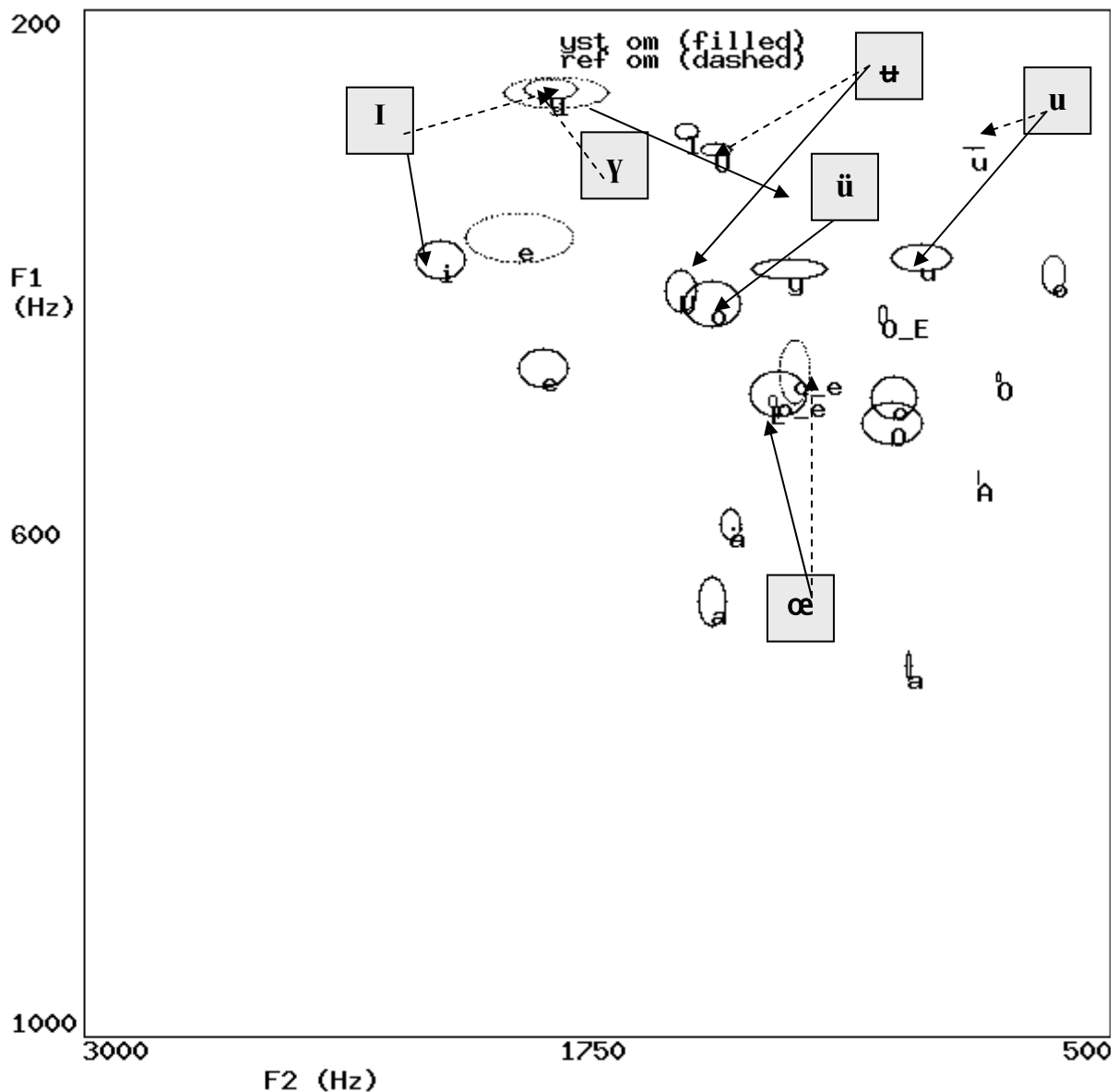

Diagram 10.

Värden för F₁ och F₂, utplottade i ett diagram, uppritat av programmet dbc_shortvowels. Vokalerna vars värden syns i detta diagram är uttalade av äldre män från Ystad (hela markeringar) samt referenstalarna (prickade markeringar). Diagrammet visar enbart korta vokaler, och tar med alla de vokaler som finns tillgängliga i materialet. Symbolerna i diagrammet är inte IPA-tecken, vilket däremot tecknen i de grå rutorna är.

10.3 Mera beskrivning av resultaten och just müslivokalen

När man gör en undersökning som berör i första hand en eller några vokaler i en dialekt, finns det anledning att titta även på övriga vokaler i dialekten. Det ger en överblick på vokalsystemet och sätter in de studerade vokalerna i ett större sammanhang. Att se hur de aktuella vokalerna produceras i förhållande till andra vokaler hos samma talare, ger en inblick i vad som kan vara "unikt" för den studerade dialekten vokalmässigt sätt, och möjliggör en jämförelse med andra dialekters vokalsystem.

Nu finns det anledning att fråga sig om det finns likheter mellan ystadtalarna vokalmässigt sätt, det vill säga kan vi skönja något mönster som tycks förena alla talarna. För att få en bild av det ska vi titta på ystadtalarnas vokalkvaliteter i jämförelse med vokalkvaliteter från talare

av två andra skånska dialekter, nämligen talare från Bara och Löderup. Eftersom vi i huvudsak är intresserade av müslivokalen, tittar vi på denna och några av dess kringliggare i ystaddialekten i jämförelse med de andra dialekterna. (Jämförande F_1 - F_2 -diagram hittas i bilaga 7.)

Bland ystadtalarna har såväl äldre kvinnor, äldre män och yngre män lägre F_2 -värden för y än motsvarande talarkategorier från Bara och Löderup. Detta indikerar att y i Ystad således är en mer central vokal än i Bara och Löderup. Yngre kvinnor följer inte detta mönster. Hos dessa ser vi istället högre värden på F_1 , något som också föreligger hos y bland yngre kvinnor i Löderup (se diagram E i bilaga 7). $\#$ är lika hos talarna från Ystad och Bara, medan denna vokal bara finns upptecknad hos en av talarna (ym) från Löderup (denna skiljer sig från ystad- och baratalarnas). Ystaddialektens müslivokal placerar sig som en central-främre halvsluten-sluten vokal – ibland mycket nära y och $\#$.

11. Diskussion: fonetik

Genomförda studie försöker klarlägga några av müslivokalens akustiska egenskaper för att på så sätt försöka utröna hur denna vokal förhåller sig till andra vokaler i den undersökta ystaddialekten. Analysen baseras på formantfrekvenser, i första hand för F_1 och F_2 , men i en del fall även F_3 . Studiens resultat gäller för de talare som representerat ystaddialekten vid inspelning, men kan i viss mån antas gälla mer generellt för dialekten. Huruvida det i andra kringliggande dialekter förekommer något som påminner om müslivokalen eller inte, är inte en fråga som diskuteras. Däremot är det min personliga uppfattning att det finns müslivokal-släktingar även i andra dialekter, speciellt de dialekter som finns öster om Ystad. Vi ser till exempel antydningar om att y i löderups- och ystaddialekt tycks vara en mer central vokal än i baradialekten (diagram i bilaga 7) – något som kan indikera ett u-haltigare y -ljud (dvs müslivokalpåminnande) i dessa dialekter.

11.1 Användning av müslivokalen

Ser vi till den fonetiska studien som helhet, får vi en bild av ystaddialektens vokaler som baseras på isolerade ord, eliciterade med hjälp av olika fraser. Detta kan inte förväntas spegla den dialektala verkligheten helt och hållet, då det är skillnad på uttal i ord som framlockats, och på sådana som kommer spontant. Å andra sidan kan det sägas utgöra åtminstone en del av sanningen, och då intervjuaren varit ystaddialektal och uppfattat informanternas uttal vid elicitering som starkt påminnande om uttalet vid den spontana delen av intervjun, säger studiens resultat förmodligen relativt mycket om ystaddialektens müslivokal som sådan – eliciterad eller spontan.

Müslivokalexempel framlockades med hjälp av ord som av erfarenhet kunde förväntas innehålla densamma. Det visade sig stämma att ord innehållande korta ö-ljud i ganska många fall har müslivokal istället för just kort ö-ljud. Fenomenet förekommer i både det eliciterade materialet och i spontantalsmaterialet, på båda områdena så pass frekvent att müslivokalen kan sägas utgöra en del av ystaddialektens identitet.

\ddot{u} ersätter det korta ö-ljudet, dock inte i alla fall. Ordet *dörr* uttalas till exempel oftast med ett kort ö-ljud av studiens talare, medan ord som *fönster* och *kött* uttalas med müslivokal (se också bilaga 5). En mycket snabb titt på materialet ger inte indikationer om att distributionen

skulle bero på föregående eller följande ljud, men det är i sig en studie som inte ges utrymme här. Vissa aningar om att ö-ljud framför kort r-ljud inte blir müslivokal finns dock, vilket vore värt att undersökas bland annat med tanken att få fram fonologiska regler för müslivokalens distribution.

11.2 Realisering av müslivokalen

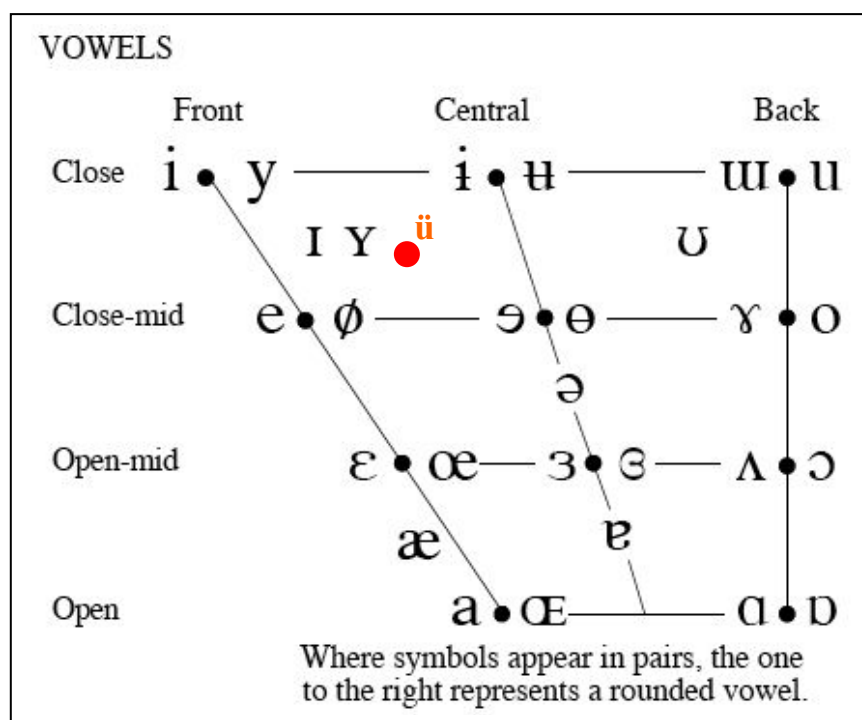
En av de frågor som föranledde den fonetiska studien om müslivokalen gällde dennas akustiska parametrar. Påminner vokalen om ett kort y-ljud eller om något annat? I detta sammanhang är det intressant att jämföra det auditiva intrycket med de akustiska värden som uppmätts. I kapitel tio (*10. Analys och resultat: fonetik*) diskuteras de uppmätta akustiska värdena för müslivokalen och dess kringliggande vokaler, samtidigt som jämförelser med andra studier rörande en mer standardsvensk talvariant görs. De akustiska värdena är av intresse, men det auditiva intryckets betydelse bör få utrymme i en diskussion om studiens resultat. Som tidigare nämnts är det författarens uppfattning att müslivokalen (*ü*) i aktuella dialekt ofta, om inte alltid, låter nästintill identisk med kort y-ljud (*y*), om än något mer u-haltigt. Däremot är det så att müslivokalen ersätter förväntat kort ö-ljud, inte kort y-ljud, det vill säga att där vi i skriften hittar en symbol som i kombination med andra förväntas resultera i ett uttal med kort ö-ljud, får vi i ystaddialekten inte sällan något som starkt påminner om ett kort y-ljud. Ord som *sött* och *sytt* kan utan kontext lätt sammanblandas utan möjlighet att avgöra vilken betydelse som avses.

För att ta hänsyn till hur akustiska värden förhåller sig till hur vi auditivt uppfattar det ljud som behandlas, kan man studera frekvensförhållanden i Bark-enheter istället för frekvens. Bark är ett mått som ger indikationer om skillnader mellan olika ljud i relation till hur vi uppfattar dem. Bark-skalan är inte linjär utan logaritmisk. Örat är som mest känsligt på låga frekvenser och mindre på höga frekvenser, något som Bark-skalan tar hänsyn till (Lindblad 1992). Genomförda studie har varit inriktad på att hitta akustiska parametrar till müslivokalen, inte på att utreda huruvida dessa är tillräckliga för att vi ska uppfatta vokalen som olik någon annan, och av denna anledning har den linjära skalan med Hertz använts. Vid framtida studier finns intresse för att nyttja Bark-skalan jämte de linjära uppmätningarna för att därigenom få en inblick i hur vi uppfattar müslivokalen i förhållande till andra vokaler. Det som gjorts i studien är ett försök att väga skillnaderna mellan olika vokaler och i samklang med auditiva intryck se vad som ges. Müslivokalens frekvensvärden för F_1 , F_2 och F_3 skiljer sig något från de i kort y-vokal, men skillnaden är så liten att den inte rimligen kan uppfattas av det mänskliga örat (värden från yngre och äldre män i första hand; se tabell i bilaga 6). Dock förekommer det ”vanliga” korta y-ljudet inte så många gånger i studien, trots materialets beskaffenhet, så dessa värdenas pålitlighet bör ses med viss försiktighet. Det är emellertid högst rimligt att värdena för kort y-ljud och müslivokalen är lika, något som inte bara de akustiskt uppmätta värdena signalerar (med viss reservation för värdena hos de yngre kvinnor som deltagit i studien), utan också det auditiva intrycket.

Man kan vara nyfiken på att se var i vokalyrmden *ü* kan tänkas ligga även i jämförelse med IPA, om det finns något IPA-tecken som skulle kunna användas för den aktuella vokalen och i så fall vilken. Som underlag kan vi nu göra ett försök att plotta studiens *ü* på en IPA-karta över vokaler (vokalyrmden med IPA-tecken utsatta). IPA-kartan är artikulatoriskt baserad och anger främre (’front’), centrala/mitt- (’central’) samt bakre (’back’) uttalsställe i munnen – det vill säga tungans position i sidled (framåt-bakåt) – samt (munnens) öppningsgrad: slutet (’close’), halvslutet (’close-mid’), halvöppen (’open-mid’) eller öppen (’open’). Med hjälp av

auditiva intryck och genom att känna efter var i munnen *ü* kan antas uttalas, kan vi göra ett försök att placera in müslivokalen i IPA:s vokalfyrssida. Detta kan, trots bristen på akustiska data, ge en ledtråd till var müslivokalen befinner sig i förhållande till andra vokaler i IPA-sammanhang. (Märkas bör dock att detta är svårt att göra. F_1 och F_2 är två parametrar som ger indikationer om artikulation, men det finns också flera. Artikulatoriska studier vore ytterst relevanta att ta del av vid fortsatta undersökningar.) Studiens müslivokal är enligt såväl auditiva som taktila intryck (och mätningar av akustiska värden i form av F_1 och F_2) en central-främre halvsluten-sluten vokal, vilket indikerar ett uttal med tungan relativt mitt i munnen, med bara någon framskjutning, samt en ganska stängd mun. Värden för F_3 ger indikationer om rundningsgrad av läpparna (F_3 -värden ser vi dock inte i bild 8). För müslivokal hos män är medelvärdet 3000Hz för F_3 (se tabell 5 i 10.2 *Vokalspektrum*), vilket vi kan jämföra med de ungefärliga värdena för kringliggande vokaler hos Malmberg. För *ʉ* hittar vi ett F_3 -värde på 2800Hz och *i* 3400Hz. I denna jämförelse påminner därmed müslivokalen om *ʉ* i fråga om rundningsgrad. *ʉ* har därtill värden som påminner om müslivokalens.

Bild 8. Vokalfyrssidan enligt IPA (hämtad från IPA:s hemsida www.arts.gla.ac.uk/IPA/ipa.html), med ifyllda vokaler från IPA. Ovanpå denna har studiens talares müslivokal lagts, med grund i auditiv-tentativ erfarenhet tillsammans vokalfyrssidan och dess redan utplacerade vokaler i åtanke.

Tittar vi på bild 8 ser vi att *ʉ* kan klassas som en central-främre halvsluten-sluten vokal, kanske skulle den kunna sägas vara en ganska nära släkting till *ü*. Hur detta relaterar till de auditiva intryck som säger att *ü* påminner starkt om ett *y* blir då intressant. Müslivokalen har redan innan studiens början uppfattats såsom ett u-haltigt y-ljud av författaren, något som tycks stämma. När vi gör en jämförelse med vokalerna i en vokalfyrssida baserad på värden som gäller för många språk, ska vi vara medvetna om att andra vokaler i ystaddialekten också kan förhålla sig annorlunda till sina motsvarigheter i IPA-rymden, och att det inte alls är orimligt att anta att müslivokalen med IPA:s fonetiska tecken bör skrivas [ɥ].

11.3 Inomdialektala och/eller mellandialektala variationer?

Vid studie av en vokal är det viktigt att inte bara titta på aktuella studieobjekt utan också kringliggande vokaler och vokalsystemet som helhet. Det ger indikationer om hur dialekten i stort förhåller sig till andra dialekter och kan ge information om en vokals exotiska värde. Vokalsystemen för de olika talargrupperna (äldre och yngre män respektive kvinnor) av ystaddialekt är i stort lika. De olikheter som föreligger kan främst antas bero på faktorer såsom könstillhörighet (vilket har sin grund i kroppsliga betingelser). Det föreligger därmed en inomdialektal överensstämmelse mellan talarna, något som stärker studiens resultat. Hade vi funnit stora olikheter mellan talarna hade det visat på en instabilitet som försvårat tolkningen av analysens framtagna värden. Ett överensstämmande resultat mellan olika talargrupper gör det också intressantare att jämföra de för studien intressanta dragen med andra dialekter.

I föreliggande studie har vokalerna i ystaddialekten jämförts med vokalerna i två andra skånska dialekter (med talare från Bara utanför Malmö och Löderup utanför Ystad). För ändamålet togs diagram för F_1 och F_2 fram, och dessa låg till grund för den analys som rapporteras i *10.3 Mera beskrivning av resultatet och just müslivokalen*. I stora drag kan jämförelserna sammanfattas som följer:

- * Inga större skillnader föreligger mellan vokalsystemen i dialekterna som talas i Ystad, Bara och Löderup.
- * Ystaddialektens müslivokal är en central-främre halvsluten-sluten vokal som i mycket, inte bara auditivt, utan också akustiskt, påminner om denna dialekts korta y , men också om $\#$.
- * För att mer ingående utreda müslivokalens motsvarighet i andra dialekter bör materialet som spelats in för ystaddialekten (müsliordlistan) användas också vid inspelningar av andra dialekter.

11.4 Vad visar studien?

I uppsatsens fonetiska del har fokusering legat kring den vokal som benämns müslivokal, och ett försök att besvara de frågor som ställdes i kapitel 8 (*8.5 Specifika frågeställningar*) har gjorts. Frågorna som ställdes ses listade i punktform nedan:

- Vilka akustiska korrelat är utmärkande för müslivokalen?
- Vilket/vilka av IPA-tecknen motsvarar bäst müslivokalen? Hur förhåller sig denna dialektalt färgade vokal till andra ljudligt närliggande vokaler såsom $/y/$ och $/I/?$ Vilket är det akustiska förhållandet mellan müslivokalen och det den ersätter, det korta ö-ljudet?
- Tycks müslivokalen vara ett levande inslag i ystaddialekten? Vad tyder på detta?
- Hur ser vokalsystemet i stort ut i ystaddialekten och hur förhåller sig detta system till systemen i två andra sydsvenska dialekter (som talas i samhällena Löderup och Bara)?

Frågorna är relativt omfattande och kan inte ges alltför kortfattade eller enkla svar, men ett försök till snabbgenomgång följer, baserat på de utförligare analysbeskrivningarna i kapitel 10 och de tidigare styckena i detta kapitel 11, som mer ingående behandlar frågorna gällande akustiska korrelat, användning, IPA-tecken och vokalsystem i stort (se *11.1 Användning av müslivokalen*, *11.2 Realisering av müslivokalen* och *11.3 Inomdialektala och/eller mellandialektala variationer?*).

Müslivokalen påminner auditivt och även akustiskt (F_1 , F_2 och F_3) om ett kort y -ljud. \ddot{u} är baserat på en tolkning av de uppmätta formantfrekvenserna, en främre-central vokal med stor

slutningsgrad som uttalas med relativt rundade läppar; ett u-haltigt y-ljud. Det är inte otänkbart att IPA-tecknet [ɥ] skulle kunna lämpa sig som symbol för müsliljudet, som i ystaddialekten förekommer i flera positioner där kort ö-ljud förväntas uppträda. Det råder däremot inga förhållanden som tyder på likheter mellan det korta ö-ljudet och müslivokalen, något som inte gör sig gällande vare sig vid auditiv observation eller vid listning av medelvärden i frekvens för F_1 , F_2 och F_3 . Studiens i-vokaler och müslivokalen är inte särskilt lika vare sig auditivt eller akustiskt. Ser vi till de F_1 - F_2 -diagram som presenterats i tidigare kapitel, visar dessa att i-vokalen och *ü* skiljer sig åt. i-vokalen har framförallt högre värden för F_2 än *ü*, skillnaderna i F_1 är inte lika stora. En av de stora skillnaderna mellan i-vokaler och *ü* är läpprundning. Medan *i* är en orundad vokal, är *ü* en rundad sådan, något som också avspeglas i skillnaderna i F_3 -värden (se tabell i bilaga 6).

Med erfarenheter vid inspelning av materialet som grund, samt därtill en nästan daglig kontakt med ystaddialekten, vågar jag påstå att müslivokalen är en levande del av ystaddialekten (ej uteslutande bara i denna). Detta märks inte bara bland de eliciterade orden, utan också i det spontana talmaterial som spelats in, vilket tyder på en användning som inte är föreställd och enbart för ändamålet framtagen (det vill säga ej en överdriven framtoning av den egna dialekten).

Ystaddialektens vokalsystem påminner i stora drag om vokalsystemen i Bara och Löderup, även om en del skillnader föreligger. Olikheter förekommer främst hos yngre kvinnor, som vid inspelning också uppgav sig använda det dialektala draget (*ü*) mer eller mindre frekvent vid skilda tillfällen. Hos dessa talare råder en medvetenhet om müslivokalen som tar sig uttryck i en anpassning av de dialektala dragen vid samtal med olika personer och vid olika tillfällen. Så är säkert fallet också hos övriga talare, men dessa uppgav sig inte i lika stor utsträckning tänka på detta.

11.5 Felkällor

Med tanke på den överensstämmelse som råder mellan studiens talare och att müslivokalen förekommer i såväl spontant som eliciterat material, kan resultaten sägas vara relativt pålitliga och representativa för flera talare av ystaddialekt. Det är utan tvekan så att man i alla studier brottas med problem kring tillförlitlighet om resultatet tillämpas på en större grupp än den som studerats. Studien bör kunna anses visa hur ett stort antal ystaddialektala talare behandlar en del av de förväntade korta ö-ljud som realiseras som müslivokaler.

11.6 Framtida undersökningar

När en studie genomförs dyker ständigt nya frågor upp, en del mer relaterade till studien än andra. Några av dem är så närliggande att de kan inlemmas i aktuella undersökning, medan andra förblir önskningsfrågor att genomföra vid annat tillfälle.

Vid studien av müslivokal i ystaddialekten väcks intresse att undersöka om släktingar till müslivokalen finns i andra skånska dialekter, och även att titta på hur skriven svenska och dialektalt tal hänger ihop. (En trevande början till det senare gjordes i uppsatsens allmän språkvetenskapliga del.) Därtill vore det intressant att genom till exempel imitation av ystaddialekten hitta vad som anses vara ystaddialektalt och spinna vidare på det. Att kartlägga andra drag än müslivokalen vore naturligtvis önskvärt för att därigenom få en mer heltäckande bild av vad som egentligen är ystaddialekt. I det kan man som forskare också få god hjälp inte bara av diverse studier utan också av de talare som behärskar och nyttjar

aktuella dialekt – de är i sig experter på området och kan ge många väsentliga bitar för att lägga det pussel som ofta är svårlagt. Personligen tror jag att müslivokalen är ett drag i ystaddialektens identitet, men att det inte är det enda. Ett av de andra framträdande dragen är säkerligen det a-ljud som är så utmärkande för ”ystadsnack”, och som ofta hörs i ord som ”kaga” (”kaka”), men jag tror även att röstkvalitet spelar stor roll i ystadidentiteten. Att försöka utreda vad som är ystaddialekt och vilka dess egenheter är, hur dessa realiserar och om de återspeglas i andra, närstående dialekter, vore en spännande utmaning. Att studera dialektens fortlevnad (när börjar barn tala ystaddialekt?) kan vara ett viktigt sidospår vid denna typ av utredning.

12. Sammanfattning: fonetik

En fonetisk undersökning tittar inte sällan på akustiska parametrar rörande olika aspekter på vokaler, och denna studie är inget undantag. Vokaler utgör en dynamisk del av vårt tal, och de drabbas lätt av dialektfärgning, varvid de är en intressant aspekt att begrunda vid studier av olika dialektala företeelser.

Den studie som genomförts och beskrivits i de kapitel som fått den övergripande titeln *Müslivokalen och några andra vokalljud* tittar på en stadsdialekt talad i sydöstra Skåne, ystaddialekten. Fokus i studien är en vokal som av författaren kallas müslivokal, en vokal som förekommer som ersättare för kort ö-ljud i en del kontexter. Föremål för undersökningen har varit att få fram några av müslivokalens akustiska drag för att därigenom kunna se hur den förhåller sig till andra vokaler i den undersökta dialekten, utan att för den skull glömma bort förankringen i auditiva intryck och användningsgrad. Som grund har intervjuer med spontant och eliciterat material använts. Studien kan ses som ett delsteg i målet att nå fram till en beskrivning av de för ystaddialekten utmärkande drag som ger dialekten (och i viss mån dess talare) sin identitet.

Som beivrare av dialektalt tal är det med glädje undersökningens resultat analyserats och kommenterats. Det ska inte heller undhållas att mötena med de personer som gjort hela studien möjlig – alla de som med glädje låtit sig intervjuas och med stort tålamod svarat på frågor och upprepat ord – varit givande för mig som undersökare. Ett av de trevligare inslagen i studier kring dialekt är just kontakten med talarna av dialekten, en kontakt som ofta leder till nya synvinklar, nya frågor, mer information, spännande berättelser med dialektal anknytning och, inte minst, material att fördjupa sig i.

En första iakttagelse i aktuella studie är att det i ystaddialekten finns ett ljud som av författaren kallas müslivokal, och att den tycks användas i dagligt tal. En andra insikt är att denna vokal såväl auditivt som akustiskt påminner om dialektens korta y-ljud. Därtill har jämförelser med andra studier gjorts, både gällande enskilda vokaler och vokalsystemet som helhet.

Vid undersökningar där insamling och bearbetning av talmaterial utgör grundpelare, krävs en hel del arbete för att komma fram till ett färdigställande. Fördelarna med att vara med hela vägen uppväger emellertid arbetsbördan, om än själva studien tar sin tid. Vid undersökningar upplever jag att det är av godo att låta material, siffror, mätningar och analysresultat ”sjunka in” innan nästa steg tas. Hjärnan tycks omedvetet bearbeta de olika fakta som tagits fram, och processen tar sin fortsättning. När så väl studien är genomförd fortsätter de nya frågor som uppkommit att bearbetas.

13. Gemensam sammanfattning

13.1 Den allmän språkvetenskapliga studien

I det allmän språkvetenskapliga avsnittet beskrivs müsslivokalens förekomst i olika typer av situationer. De tre fall som studeras är spontant tal, läst tal och läst tal på dialekt. Studien baseras på tal från två kvinnor, båda uppväxta och boende i Ystad. Resultaten visar att müsslivokalen är en variabel som påverkas av situationens formalitetsgrad, där läsning kan ses som betydligt mer formellt än spontant tal. I det spontana materialet förekommer müsslivokalen, men ej i det lästa. I den del som informanterna ombads läsa på dialekt kom müsslivokalen åter, dock även i positioner där den ej funnits i det spontana talet (det lästa materialet bestod av valda delar av det spontana talet, nedskrivet i form av skriven svenska). Sistnämnda fenomen kan bero på en viss överdriven användning av de dialektala dragen, vilken å andra sidan också talar för att müsslivokalen de facto är ett utmärkande drag för ystaddialekten.

13.2 Den fonetiska studien

Studiens fonetiska del studerar müsslivokalens akustiska drag i de situationer den faktiskt förekommer. Till grund ligger material i form av vokaler segmenterade ur isolerade ord som elicerats med hjälp av frågor och andra triggande fraser från intervjuaren (se också bilaga 3 och 4). Informanterna representerar fyra kategorier: äldre och yngre kvinnor samt äldre och yngre män. I stora drag visar undersökningarna och de resultat som ges att müsslivokalen akustiskt snarast kan liknas vid ett kort y-ljud, i IPA:s teckensystem [ɣ], vilket också förstärks av auditiva intryck. Enligt de frekvensvärden som uppmätts för informanterna ett, två och tre är *ü* en central-främre halvsluten-sluten vokal som uttalas med läpprundning. Vid jämförelser med andra dialekter och data för standardsvenska, visar det sig (inte överraskande) att ystaddialektens vokalsystem (gällande korta vokaler) i mycket påminner om systemen i de andra skånska dialekterna, och att formantfrekvenserna (hos korta vokaler) skiljer sig något från de värden som i andra studier (Malmberg och Fant) uppmätts för standardsvenska (långa vokaler).

Gemensam litteraturförteckning

Areskoug, Hugo. *Studier över sydöstkånska folkmål 1*. 1957. Lund: Gleerup.

Barry, W. J. 1995. Phonetics and phonology of speaking styles. *Proceedings of The XIIIth International Congress of Phonetics Sciences (ICPhS 95)*. Eds: Elenius, K och Branderud, P. Stockholm: Arne Strömbergs Grafiska. Volym 2, 5-10.

Bra Böckers Lexikon 2000. 1999. Band 25. Höganäs: Bokförlaget Bra Böcker AB.

Bruce, Gösta. 1995. Modelling Swedish intonation for read and spontaneous speech. *Proceedings of The XIIIth International Congress of Phonetics Sciences (ICPhS 95)*. Eds: Elenius, K och Branderud, P. Stockholm: Arne Strömbergs Grafiska. Volym 2, 28-35.

Coupland, Nikolas. 2001. Language, situation and the relational self: theorizing dialect style in sociolinguistics. *Style and Sociolinguistic Variation*. Eds: Eckert, P. och Rickford, J., 185-210. Cambridge: Cambridge University Press.

Erwin-Tripp, Susan. 2001. Variety, styleshifting and ideology. *Style and Sociolinguistic Variation*. Eds: Eckert, P. och Rickford, J., 44-56. Cambridge: Cambridge University Press.

Fant, Gunnar. *Speech Sounds and Features*. 1973. Cambridge, Mass.: MIT Press. Kapitel 5.

Freij, Ove. 1987. Revhussnack och ystadminnen. *Ystadiana 1987* (sid 83-92). Ystad Fornminnesförening, Ystad.

Hansson, Åke. *Fonematiska studier i skånska dialekter*. 1969. Lund: Studentlitteratur.

Herrmann, Theo. *Speech and Situation: A Psychological Conception of Situated Speaking*. 1983. Berlin: Springer. Kapitel 2.

Hirschberg, Julia. A corpus-based approach to the study of speaking style. *Prosody: Theory and Experiment – Studies presented to Gösta Bruce*. Ed: Horne, M. 2000. Dordrecht: Kluwer.

Ingers, Ingemar. 1966. Folkspråket i Ystad. *Ystad Fornminnesförenings skrift 11: Från Ystadspråk till Strindbergsdrama* (sid 7-33). 1966. Ystad Fornminnesförening, Ystad.

Irvine, Judith T. 2001. "Style" as distinctiveness: the culture and ideology of linguistic differentiation. *Style and Sociolinguistic Variation*. Eds: Eckert, P. och Rickford, J., 21-43. Cambridge: Cambridge University Press.

Laan, P. M. Gitta. 1997. The contribution of intonation, segmental durations, and spectral features to the perception of a spontaneous and a read speaking style. *Speech Communication* 22, 44-65.

Levelt, Willem J.M. 1989. *Speaking: from intention to articulation*. Cambridge, Mass.: MIT Press.

Lindblad, Per. *Rösten*. 1992. Lund: Studentlitteratur.

Perfetti, Charles A. 1999. Comprehending written language; a blueprint of the reader. *The Neurocognition of Language*. Eds: Brown, M. och Hagoort, P., 167-199. New York: Oxford University Press.

Gemensamt appendix

Bilagor 1-7, som följer.

Bilaga 1. Tankar kring några termer.

En del ord kan i språkvetenskapliga sammanhang vara något tvetydiga och användas med en mer eller mindre skiftande betydelse. Det finns också i vissa fall flera grader av ett fenomen, som inte alltid specifikt omnämns. Även i föreliggande uppsats förekommer ett antal termer som kan vara något oklara, och jag ska här försöka redogöra för användningen av dem i denna studie:

Dialekt

Här har vi ett av de ord som är otroligt mångsidigt och som nästan uteslutande måste specificeras vid användandet. Och en annan aspekt är att man kan tala om dialekt, om olika mål (bygdsmål, stadsmål etc), eller om ett folkspråk. Gemensamt för termerna är att de alla avser att förklara en talad variant av ett och samma (vedertagna) språk. Men vad avses egentligen när man använder termerna? Talar man om varietet i ett mindre eller i ett större perspektiv? Däri ligger en skillnad som är väldigt avgörande. I det stora perspektivet kan vi ta exempel som danska, norska och svenska, som är inbördes förståeliga och som i det avseendet skulle kunna ses som tre dialekter/varieteter av ett och samma språk. Emellertid kommer politiska aspekter in i bilden, och kanske framför allt därför ses dessa tre talvarianter som olika språk.

Inom svenskan finns olika talvarianter, som till viss del kan förknippas med geografiska betingelser, och därutöver en variation som är mer socialt betingad. Den geografiska variationen kan indelas i många olika nivåer – bland andra landskaps-/regionsvarietet, stadsvarietet, inomstadsvarietet (som ofta är socialt betingad!), skillnader mellan stadsmål och landsbygdsmålen runt omkring samt skillnader mellan landsbygdsmålen. När man talar om geografiskt beroende variation ska man vara medveten om att talvariationer inte är strängt förknippade med olika landskaps- eller landsgränser, utan att det nästan uteslutande är ett kontinuum med övergångar i olika riktningar som förbinder och skiljer olika talvarieteter åt. Talskillnader kan också, som antytts i stycket ovan, vara mer förknippade med sociala faktorer än geografiska. I det fallet talar man om en sociolekt – en slags social dialekt. Och på individnivå är idiolekt termen som gäller.

Intressant är att skillnaderna i talvariation tycks justeras ju mer man lär känna en varietet, så att det ”helt plötsligt” finns ännu fler varieteter än det funnits innan, inom en viss varietet. Detta kan man själv uppleva om man får bekanta sig med en ”landskaps”-dialekt som tidigare varit ganska okänd. Efter att ha upplevt talare av denna dialekt såsom talande samma varietet, upptäcker man plötsligt att det finns finare skillnader mellan talarna, och att dessa har drag som påminner om varandra och därmed bildar varietetetsgrupper inom denna varietet.

Vad varierar? Svaret på den frågan är djupgående, men kortfattat bör man nämna ett antal punkter: lexikon (dvs ord och deras betydelse), grammatik (olika böjningsmönster t ex), uttal av enskilda ljud (diftonger, muljering mm) och prosodiska egenskaper (ordaccent, frasintonation och mycket mer).

I den aktuella studien används termen dialekt (eller mål) främst för att omnämna en i första hand geografiskt betingad variation. Av sammanhanget framgår det om det gäller en region-/landskapsdialekt (om än detta bör uttryckas med försiktighet, eftersom talvariationer inte följer landskapsgränser) eller en speciell varietet av denna region-/landskapsdialekt – en stadsdialekt eller ett landsbygdsmål, alternativt bymål.

Ytterligare en aspekt på dialekt är att den i många fall, framför allt inom dialektologiska kretsar, ska vara *genuin* för att ha värde som dialekt och vara förtjänt av att undersökas. Inom fonetiken lägger man inte lika stor vikt vid detta faktum, utan konstaterar att det är en varietet, och att den då är värd att undersökas. På detta sätt kan man säga att jag i uppsatsen använder begreppet dialekt ur en fonetisk synvinkel, utan att lägga vikt vid huruvida dialekten kan anses vara *genuin* eller inte. För mig är genuin dialekt kanske det som i så fall i dagsläget känns mest genuint. Talspråk är i ständig förändring, precis som mycket annat i samhället, och det är därför naturligt att det talade språket inte är likadant hela tiden. Denna utveckling tycker inte jag innebär att det inte finns dialekt, eller åtminstone genuin dialekt, utan att detta begrepp följer med sin tid, så att det vi idag anser vara genuin dialekt, som inte sällan är den varietet som talas av människor ur den äldre generationen, om några generationer inte existerar i levande tal, utan att det då är den dialekt som vår generation talar, som av den yngre generationen anses vara genuin. Men den diskussionen är en helt annan och tas inte nämnvärt upp i uppsatsen.

Stadsmål

Stadsmål, eller stadsdialekt, är en så kallad dialektal varietet, där man ser till de geografiska gränser som en stad rymmer. Dialekten inom dessa gränser brukar då benämnas stadens mål (alternativt dialekt), och anses vara olik på ett eller flera sätt i jämförelse med de dialekter som talas i områdena runt staden. Gällande ”gränser” bör man nämna att dessa är osynliga, och som vid andra dialekter, ofta inte knivskarpa utan mer suddiga och med viss överlappning av dialektala drag på båda sidor om den tänkta gränsmarkeringen. Ett stadsmål kan med viss fog sägas vara den dialekt som många inom och utanför staden säger är just den stadens dialekt – och det tycks finnas gemensamma konventioner för detta, även gällande studiens fokus, ystaddialekten.

Ett stadsmål skiljer sig från ett landsbygds- eller bymål på det sätt att det ofta är många människor på ett relativt litet område som pratar det, och att det utifrån en del språkforskarens perspektiv på något sätt anses vara mindre dialektalt än landsbygdsmålen, eftersom man antar att stadsdialekter är mer påverkade av rikssvenska än bygdemål. Delvis av denna anledning undersöks stadsdialekter mera sällan än landsbygds talade varianter. Men de flesta kan nog vara överens om att många städer har sin egen prägel på talspråket, och att man, om man känner stadens talspråk, faktiskt kan tillskriva denna talvariant vissa specifika drag i till exempel uttal, som inte kan tillskrivas andra dialekter – och därmed är det en talvariant som är speciell, och värd att undersökas!

Rikssvenska

Det finns en talad variant av det svenska språket som av flertalet (åtminstone ”förr”) anses vara den ”egentliga” svenskan, som man i jämförelse med andra varianter håller som norm och rättesnöre. Denna variant är rikssvenska, en dialektal variant av talspråket i Sverige som talas någonstans i området kring Mälardalen. Varianten kallas ibland också för ’standardsvenska’, vilket ytterligare belyser det ”normbildande” inslaget.

Idag talas dialekt i stor utsträckning i radio och teve, men det har under många år varit omöjligt att behålla sin dialekt i dessa situationer. Förhållningen till detta kan förhoppningsvis leda till en positiv syn på dialekten, och därmed öka chanserna för olika talvarianters överlevnad.

Bilaga 2.

Manus som användes vid intervjutillfälle nummer två med informant NA bestod av textsnuttar (av varierande längd) med följande underrubriker:

Lite blandat

Ystadsnack

Om affärer

”Rälia” djur

Mat

Manus som användes vid intervjutillfälle nummer två med informant OM bestod av textsnuttar (av varierande längd) med följande underrubriker:

Lite blandat

Ystad och jobb

Boställen

Matprat

Vätska

Bilaga 3.

Den ordlista som använts av SweDia 2000-projektet. De fetstilta raderna har varit fokuserade i denna studie om ystaddialektens vokaler, eftersom dessa ord är avsedda att visa på vokalkvaliteter hos korta vokaler.

1. Prästen bör leva som han ...	lär
2. Vad blir man när det regnar?/Lägga kläderna i ...	blöt
3. Hur ber man någon att läsa... Var god och ...	läs
4. Vad är det man tar bort då man rensar skorstenen?	sot
5. En liten flicka kan vara gullig och socker-...	söt
6. Flera löss, men bara en enda ...	lus
7. Flera typer, men bara en ...	typ
8. Ett annat ord för melodi, visa ... på radion spelar man en ...	låt (gråt)
9. Ett annat ord för söka	leta
10. Om man inte ger sina blommor vatten kan de vissna och de kan gå så långt att de nästan ...	dör (rör)
11. Tunn dimma, eller morgon...	dis (ris)
12. Om en tand inte sitter fast så är den...	lös
13. Vad kallas den som inte vill arbeta? Han/hon är ...	lat
14. Vad är det fiskaren lägger ut?	nät
15. Vad säger man till en hund som man vill ska sätta sig? sitt	
16. Om man är på en marknad och vill vinna något så kan man ta en ...	lott
17. Om man inte trivs där man bor så kan man ju alltid ...	flytta
18. Glass i stora ...	lass
19. Coca-cola, Fanta är en typ av dryck, vad kallar man dem?	läsk
20. Gammeldags ord för nattskjorta	särk
21. Vad är det man slipper ha stående i köket om man har en diskmaskin?	disk
22. Något som är ludet avger ...	ludd
23. Om någon inte kan hålla en hemlighet säger man att han/hon läcker som ett ...	säll (frost)
24. Berlin är inte en svensk stad, den är ...	tysk (rysk)
25. Vad måste man öppna för att komma in i ett hus?	dörr
26. När det har regnat så är gräset ...	blött (glött)
27. Om man har tillverkat en klänning så har man ...	sytt (brytt)
28. Min cykel fick punktering så jag har ... hela vägen hem	lett
29. Man kan steka köttbullar i en stek-...	panna
30. Ett annat ord för prata	tala
31. Flera kakor, en ...	kaka
32. Vad kan man göra i en pool?	bada
33. Veckan har sju ...	dagar
34. Vad kallas en sådan väg som går i stan?	gata
35. Om någonting är farligt så utsätter man sig för en ...	fara
36. Ett annat ord för grejer	saker
37. Ljuv musik kan vara som balsam för kroppen och ...	själen
38. Vad kallas det som tänderna sitter på, en ...	käke
39. Vad är det korna går i om sommaren?	hage
40. Det man gör ofta blir lätt en ...	vana
41. Jägarna går på hösten för att ...	jaga
42. Korna har fyra, men vi har bara en ...	mage
43. Vad kallas detta? + gest	nagel
44. Om något har gått sönder så måste man ...	laga
45. Om man bygger upp ett torn med klossar och någon går förbi snabbt så kan det lätt ... +gest	rasa
46. Höga berg och djupa ...	dalar
47. Motsatsen till kort	lång
48. Om man har satt skor på en häst så har man ...	skott (glott)

49. Om man är trött så måste man ...

sova (lova)

(Ord som i SweDia 2000 använts för studier av kvantitativ karaktär:)

50. Ett hus består av väggar och ...

tak

51. Vad säger du när du får någonting?

tack

52. Vad kallas en sådan som går här ute? +gest

väg

53. Vad är det man sätter upp tapeten på, det är en ...

vägg

54. Ett annat ord för melodi, visa ...

låt

55. Om man är på marknaden och vill vinna någonting kan man ta en ...

lott

Bilaga 4.

Müsliordlistan. Meningar som använts för att locka fram det ord som följer efter fraserna. Efter orden finns en symbol som beskriver det förväntade uttalet av målvokalen.

1. Vad är det här? Det är ett ...	fönster ü
2. När man sover om natten så kan man ibland ...	drömna ü
3. Om det ringer på dörren så är det bra om man	öppnar ü
4. Handbollslagen har olika färger, IFK är ...	rött ü
5. Här är jag ... och uppvuxen	född ü
6. Tallriken som man har soppa i är inte flat utan ...	djup y:
7. Annat ord för arbeta	jobba ʈ
8. När man har mycket att göra är det lätt att .../ När man blir gammal är det lätt att ...	glömma ü
9. Utanför Ystads kust ligger ett hav som kallas ...	Östersjön ü
10. De fyra vädersträcken är norr, söder, väster och ...	öster ü
11. När man var liten lekte man kurra...	gömma ü
12. Om någon har gömt sig så att man inte hittar dem, då har han/hon hittat ett bra ...	gömställe ü
13. På söndagarna förr i världen var det vanligt att folk gick i ...	kyrkan ɔ
14. På vintern vill alla barn gärna ha ...	snö ö:
15. Många säger Gösta, men du säger ...	Gösta ü
16. Motsatsen till sluta	börja ɔ
17. En mus och flera ...	möss ü
18. Vanligt son-efternamn på J, som bland annat (____) heter i efternamn	Jönsson ü
19. Ibland är man så lycklig att det känns som om man lever i en ...	dröm ü
20. Här nere i stan heter gågatan ...	Östergatan ü
21. Ett annat ord för havsvåg	bölja ü
22. Här i Skåne brukar vi inte säga skottkärra utan ...	rullebör ö:
23. Det här är ett ... +gest	öra ö:
24. I ett rum finns fyra ... +gest	hörn ö/ ɔ
25. Vi är inte i Malmö eller Lund nu, utan i ...	Ystad y:
26. På baksidan av magen sitter ... +gest	ryggen y
27. Bland hönor brukar det finnas en färggrann ...	tupp ʈ
28. Till ett skrikigt barn kan man säga ”Sitt nu ner och var ...”	tyst y
29. Förr åt man nästan alltid potatis, sås och ...	kött ü
30. Om man sitter hemma och har tråkigt en dag kan man ibland beklaga sig för att man inte har något att ...	göra œ:
31. När man spelar brännboll och fångar bollen har man tagit en ...	lyra y:
32. Om man inte har druckit något på länge och det är varmt ute, då blir man ...	törstig œ /ɔ
33. Ett annat ord för flicka, tjej ... /Inte en påg men en ...	tös ö:
34. När man lägger sig för att sova är man ... /Efter att ha jobbat en hel dag är man ...	trött œ /e
35. Den här tröjan är ... +gest	röd ö:
36. Om någon behöver prata så kan man själv sitta och bara ...	lyssna y
37. I telefonen kan man känna igen en person på hans/hennes ...	röst ü
38. Så kallar vi ibland ett barn. Det är en liten ...	glytt y
39. För några år sedan gick ett TV-program som hette ”Här är ditt ...”	liv i:
40. En hund kan ibland stå och skälla för att den tvingas stå ...	bunden ʈ
41. De lägger ägg	höns(en) ü
42. När man spelar kula låter man en kula ... (i gruset) +gest	rulla ʈ
43. Sak som man kan spara pengar i, en spar...	bössa ü
44. Det står en (____) där i ...	hörnan ɔ

45. Om jag vill ha sällskap med dig till Domus, så kan jag fråga ”Ska vi ha ...?”	följe ü
46. När sopkorgen är full så får man ... den	tömma ü
47. Ett barn får mat från sin mammas ...	bröst ü
48. Han sår, harvar, plöjer och sköter djuren på sin gård	bonden u (:)
49. Förr malde man mjöl i en ... /Kronotorps ...	mölla ü
50. Om man ska hänga tavlor är det bra med en hammare och ett ...
/Koka soppa på en ...	spik i:
51. Om du vill att någon ska se på något kan du peka och säga:	titta I
52. Mejerivaror bör förvaras kallt i en ...	kyl y:
53. Kan man använda för att ta håll med ... /Vass som en ...	syl y:
54. Maträtt, ofta på rester, med potatis och köttbitar i tärningar, stekta.
Äts ofta med ägg och rödbetor. Det är ...	pytt-i-panna y
55. I elledningarna transporteras ... /Ett annat ord för el	ström ü
56. Till julen sätter vi fram adventsljusstakar och annat jul-...	pynt y
57. Sådana röda bär växer på en rosbuske och vi gör efterrättssoppa på dem. Det är ...	nypon y:
58. På landet bor det många ... /De kör traktor och tar hand om sin gård	bönder œ /ü
59. Om likör säger man ibland att det är alldeles för ...	sött ü
60. Den som vann loppet kom inte sist i mål utan ...	först ɔ

Bilaga 5.

Tabeller med sammanställningar över vilka ord som uttalats med vilken vokal, en tabell för vardera talare i studien (yngre och äldre kvinnor respektive män). Tabellerna relaterar till tabell 2 i stycket *Müslivokalen och några närljudande vokaler* (i 10.2 *Vokalspektrum*) och behandlar just några av de vokaler som finns med i denna tabell. Tabellerna visar bland annat att müslivokalen är väl representerad i studiens material.

Äldre män 1

ü	ʏ	ʊ	u	œ
fönster	rygg	tyst	jobba	Östersjön
drömmer		lyssna	rullebör	öster
öppnar		glytt	rulla	törstig
rött		pyttipanna	ludd	Östergatan
född		pynt	skott	trött
glömsk		flytta	tupp	hörnan
gömma		tysk	bunden	först
gömställe		sytt		röst
Gösta				hörn
Möss				dörr
Jönsson				ström
dröm				
bölja (1/3)				
kött				
höns				
bössa				
tömma				
bröst				
följe				
mölla				
bönder				
sött				
blött				

Äldre man 2

ü	Y	ʉ	u	œ
fönster	rygg	tyst	jobba	Östersjön
drömma		lyssna	tupp	öster
öppnar		kyrkan	bunden	dröm (1/3)
kött		glytt	ludd	trött
rött		rulla	skott	Östergatan
född		pyttipanna	bonden (1/4)	hörn
glömsk		pynt		röst
Östersjön (1/3)		tysk		dörr
gömma		sytt		
gömoställe				
Gösta				
möss				
Jönsson				
dröm (2/3)				
böljor				
rullebör				
höns				
bössa				
följe				
tömma				
mölla				
ström				
bönder				
sött				
blött				
bröst				

Yngre man 1

ü	Y	ʉ	u	œ
fönster	rygg	tyst	jobba	öppnar (1/4)
drömma		lyssna	rullebör	född
öppnar (3/4)		glytt	tupp	öster
rött		pytt(ipanna)	bunden	dröm
glömma		pynt	rulla	först
Östersjön (2/3)		ludd	skott	bölja
gömma		tysk		hörn
gömoställe		sytt		dörr(en)
Gösta		flytta		trött
möss				röst
Jönsson				hörnet
Östergatan				bröst
kött				Östersjön (1/3)
höns				
bössa				
ström				
bönder				
sött				
blött				
följe				
tömma				
mölla				

Yngre man 2

ü	Y	ʈ	u	œ
fönster	ryggen	tupp	jobba	glömmar (4/5)
öppnar		tyst	rullebör	Östersjön (3/4)
rött		lyssna	bunden	Gösta
törstig (3/8)		glytt	rulla	möss
född		sytt	bonden	Jönsson
kött		pyttipanna	ludd	hörnor
bössa (4/5)		flytta	skott	göra
höns (3/6)		tysk		törstig (5/8)
bönder				trött
följe (5/9)				röst
tömmer				hörnan (2/3)
ström (4/7)				följe (4/9)
glömmar (1/5)				bröst
sött (3/6)				mölla
Östergatan				ström (3/7)
gömsälle				sött (3/6)
Östersjön (1/4)				först
				dörr
				blött
				dröm
				bössa (1/5)
				höns (3/6)

Äldre kvinna 1

ü	Y	ʈ	u	œ
fönster	kyrkan (1/4)	kyrkan (3/4)	jobba	börja (2/4)*
drömmer	ryggen	tyst	rullebör	bölja
öppnar		lyssna	tupp	hörn
rött		glytt	bunden	törstig
född		pyttipanna	rulla	trött
glömmar		pynt	ludd	röst
Östersjön		flytta	skott	hörnan
öster (1/4 m ö)		tysk		bröst
gömma		sytt		ström (6/10)
gömsälle				först
Gösta				dörr
möss				blött
Jönsson				
dröm				
Östergatan				
kött				
höns				
bössa				
följe				
tömmer				
mölla				
bönder				
sött				
ström (4/10)				

* övriga uttalades med ɔ

Äldre kvinna 2

ü	Y	ʈ	u	œ
fönster		kyrkan	jobba	dörr
öppna		bölja	rullebör	glömmer
rött		rygg	tupp	Östersjön
gömställe		tyst	bunden	öster
Gösta		lyssna	rulla	gömma
Jönsson		glytt	bonden*	blött
kött		bonden (2/9)*		Östergatan
bössa		flytta	skott	hörn
följe		sytt	ludd	törstig
tömma		tysk		trött
mölla (5/7)				röst
bönder				hörnet
ström (1/4)				mölla (3/4)
sött				ström (3/4)
höns				först
				dörr
				blött
				börja

* 2 med U, 4 med u och 3 med iU

Yngre kvinna 1

ü	Y	ʈ	u	œ
följe (4/8)		kyrkan	jobba (2/6)	fönster (2/5)
mölla (3/6)		ryggen	rullebör	drömmer (2/4)
ström (3/6)		tyst	tupp	öppnar (4/7)
bönder		lyssna	bunden	rött (4/7)
sött		glytt	rulla	född (3/5)
Östersjön		pyttipanna	ludd	glömmer
		pynt	skott	öster
		flytta		gömma
		tysk		gömställe (2/4)
		sytt		Gösta
				börja
				möss
				Jönsson (2/5)
				dröm
				Östergatan (3/6)
				bölja
				hörn
				kött
				törstig
				trött
				röst
				höns
				följe (4/8)
				bröst
				ström (3/6)
				först
				dörr
				blött

Yngre kvinna 2

ü	Y	ʈ	u	œ
Gösta (1/4)	kyrkan (3/4)	tyst	tupp	fönster
Östergatan		lyssna	bunden	drömma
rullebör		glytt	rulla	öppnar
bössa		pyttipanna	ludd	rött
bönder		pynt	skott	född
		flytta		Östersjön
		tysk		öst(er)
		sytt		gömma
				gömmställe
				kyrkan (1/4)
				Gösta (3/4)
				börja
				möss
				Jönsson
				bölja
				kött*
				röst
				höns
				hörnet
				följe
				tömma
				bröst
				ström
				sött
				först
				dörr
				blött

* 3 med o_e, 4 med y:

Bilaga 6.

Tabellen visar medelvärden samt standardavvikelser (SD) för formant ett, två och tre, gällande i de korta vokalerna *ü*, *ɤ*, *i*, *ɛ*, *u* och *œ* för talarna i studien. Varje värde baseras på flertalet exempel (som minst mer än fem, men ofta fler, där ej annat anges). Inom parentes anges de symboler som används av programmen *dbc* och *db2* vid plottning av F_1 och F_2 i diagram. De symboliserar respektive IPA-tecken i dessa program och har också använts i *swediadbh* i samband med de tidigare nämnda referensljuden. (Symbolerna *'#'*, *'*'* och *'-'* får sin förklaring under tabellen på nästkommande sida.) Som exempelord anges ord från studien, som uttalats med respektive vokal.

Vokal	Talare	F_1 -medel (i Hz)	SD för F_1 (i Hz)	F_2 -medel (i Hz)	SD för F_2 (i Hz)	F_3 -medel (i Hz)	SD för F_3 (i Hz)
ü (ex. ord <i>'kütt'</i>)	Äldre man 1	420	13	1688	52	3030	43
	Äldre man 2	441	9	1514	26	2842	62
	Yngre man 1	428	11	1413	40	3200	67
	Yngre man 2	515	14	1441	35	2913	44
	Yngre kvinna 1	486	18	1702	35	3261	73
	Yngre kvinna 2	578	33	1833	66	3192	52
	Äldre kvinna 1	473	19	1861	53	3166	65
	Äldre kvinna 2	496	14	1733	36	3158	44
	ɤ (ex. ord <i>'ryggen'</i>)	Äldre man 1	419#	13#	1697#	234#	3078#
Äldre man 2		419#	24#	1548#	104#	2933#	68#
Yngre man 1		423*	16*	1325*	90*	3183*	90*
Yngre man 2		516*	6*	1390*	75*	2935*	20*
Yngre kvinna 1		-	-	-	-	-	-
Yngre kvinna 2		620*	35*	2225*	105*	3402*	131*
Äldre kvinna 1		505*	27*	1848*	160*	3188*	93*
Äldre kvinna 2		-	-	-	-	-	-
i (ex. ord <i>'titta'</i>)		Äldre man 1	383	6	2247	33	2849
	Äldre man 2	401	12	1971	45	2792	76
	Yngre man 1	363	9	2247	59	2946	77
	Yngre man 2	475	13	2065	20	2777	15
	Yngre kvinna 1	428*	14*	2255*	48*	3092*	62*
	Yngre kvinna 2	592*	16*	2551*	16*	3312*	49*
	Äldre kvinna 1	412*	22*	2538*	67*	3422*	283*
	Äldre kvinna 2	532*	12*	2359*	55*	2981*	50*
	ɛ (ex. ord <i>'tyst'</i>)	Äldre man 1	413	11	1764	45	3008
Äldre man 2		435	11	1579	28	2879	59
Yngre man 1		396	14	1539	37	3107	72
Yngre man 2		491	16	1455	35	2867	41
Yngre kvinna 1		496	19	1808	34	3169	57
Yngre kvinna 2		529	19	2172	48	3198	57
Äldre kvinna 1		490	25	1971	57	3233	88
Äldre kvinna 2		455	89	1779	52	3167	41

Tabellen fortsätter på nästa sida.

Vokal	Talare	F ₁ -medel (i Hz)	SD för F ₁ (i Hz)	F ₂ -medel (i Hz)	SD för F ₂ (i Hz)	F ₃ -medel (i Hz)	SD för F ₃ (i Hz)
u	Äldre man 1	419	13	1343	69	2899	53
	(ex. ord 'ludd')	392	11	938	59	2707	71
œ	Yngre man 1	422	16	996	58	2730	86
	Yngre man 2	484	16	1429	50	2807	52
	Yngre kvinna 1	525	22	1424	56	3088	75
	Yngre kvinna 2	509	22	1275	65	3102	85
	Äldre kvinna 1	468	18	1112	81	2845	66
	Äldre kvinna 2	484	11	1177	65	2925	66
	Äldre man 1	487	17	1654	65	3045	36
	(ex. ord 'kött')	527	14	1312	54	2935	85
	Yngre man 1	495	11	1242	37	3178	72
	Yngre man 2	616	15	1321	40	2956	53
Yngre kvinna 1	600	19	1677	43	3212	84,2	
Yngre kvinna 2	668	19	1724	36	3062	35	
Äldre kvinna 1	634	27	1636	56	3207	94	
Äldre kvinna 2	584	19	1571	44	3177	43	

- = här är värdena så få att det inte är tillförlitligt vid jämförelser, och utgår därmed.

* = beräknat på endast en eller ett fåtal förekomster – de som finns – därav bör värdena ses med viss försiktighet.

= beräknat på endast en eller ett fåtal förekomster – de som finns, och är dessutom diftongerade, dvs kanske ej direkt lämpade för jämförelser. (Medtagna i sammanställningen för att ge en så heltäckande bild som möjligt.)

Bilaga 7.

Värden för F₁ och F₂, utplottade i vardera diagram, uppritat av programmet dbc_shortvowels. Vokalerna vars värden syns i dessa diagram är uttalade av yngre respektive äldre kvinnor (diagram A och B) och män (diagram C och D) från Bara (prickade markeringar) respektive Ystad (hela markeringar). Symbolerna i diagrammet är inte IPA-tecken, vilket däremot tecknen i de grå rutorna är.

Diagram A.

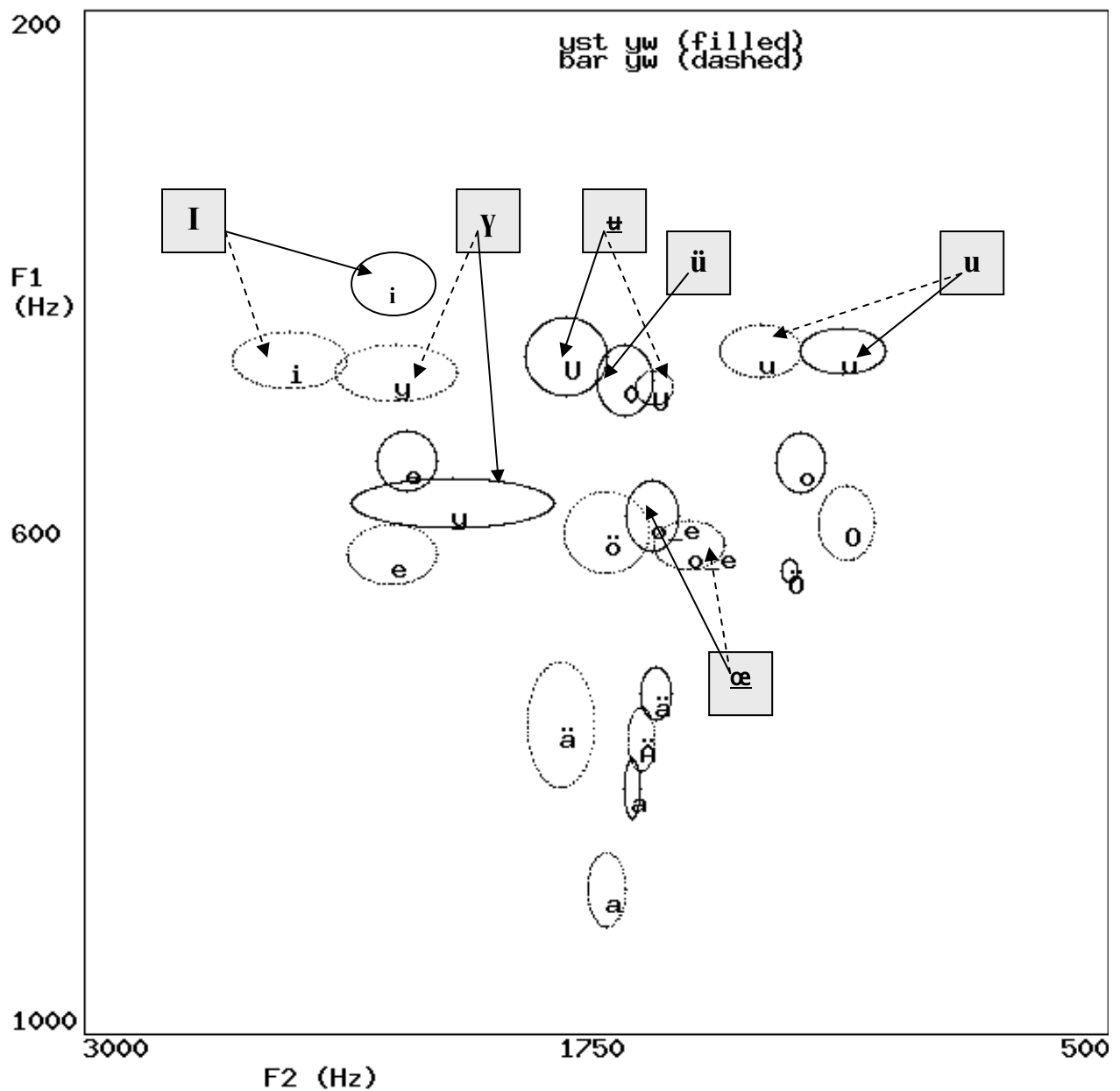

Diagram B.

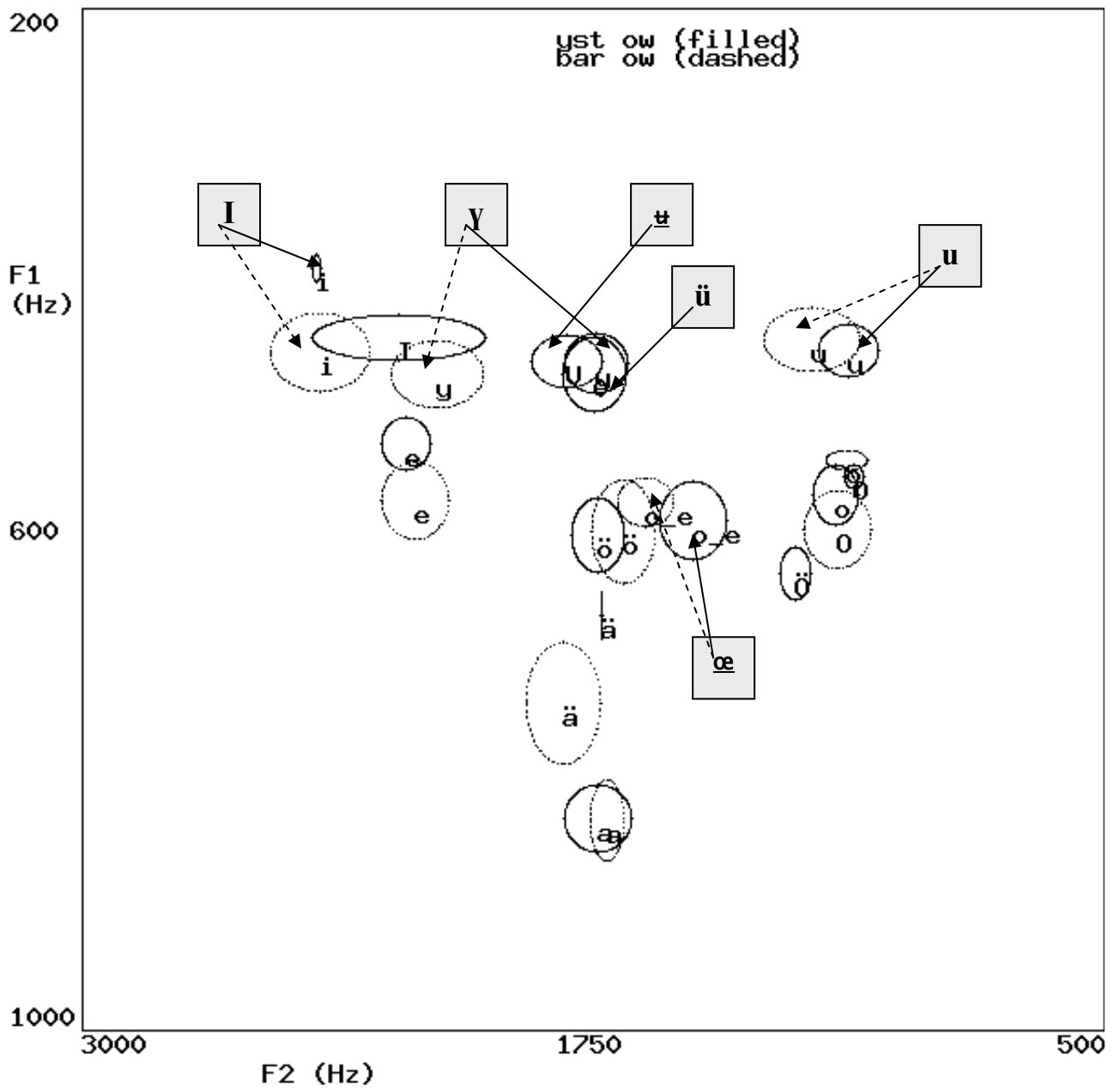

Diagram C.

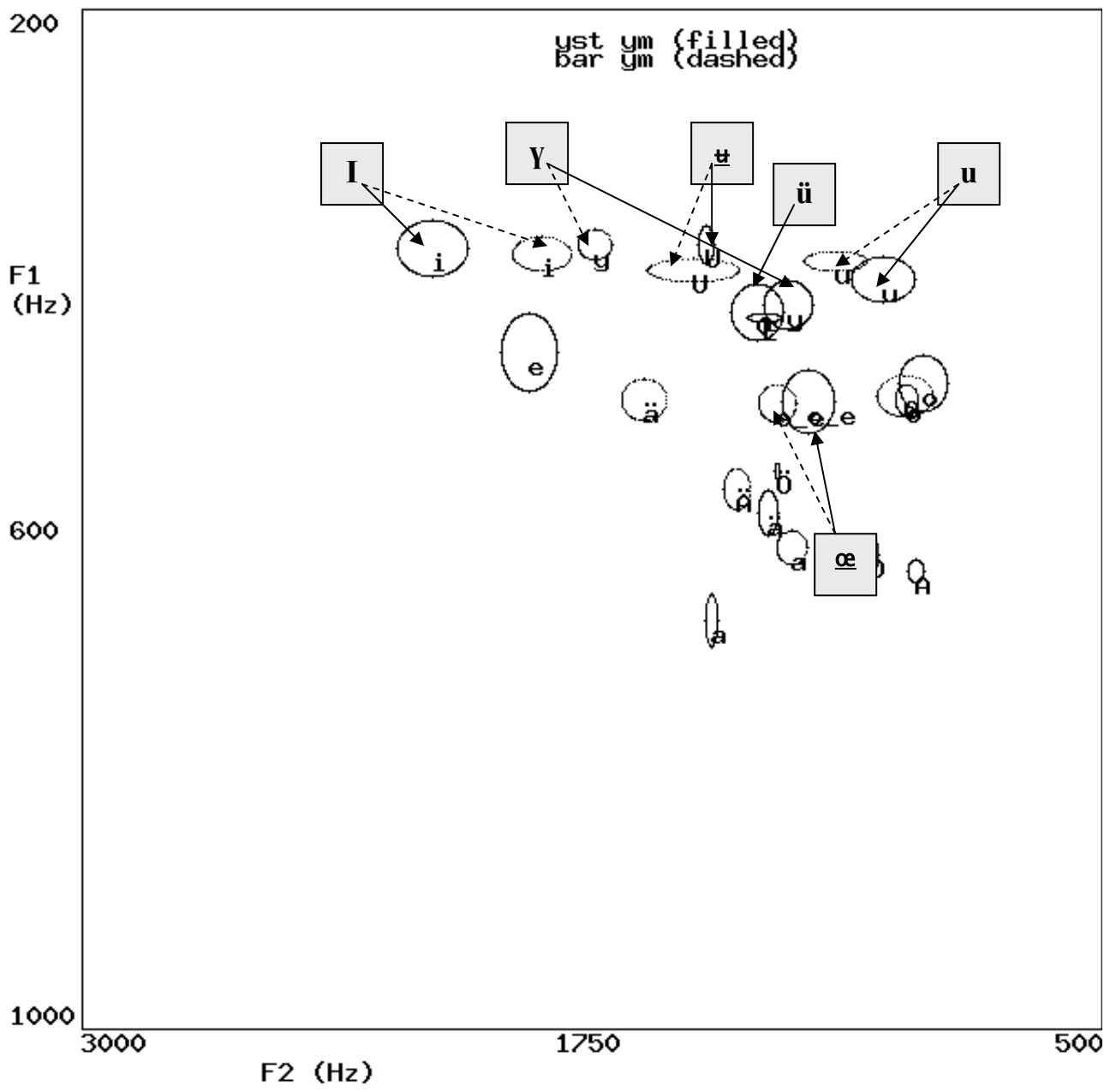
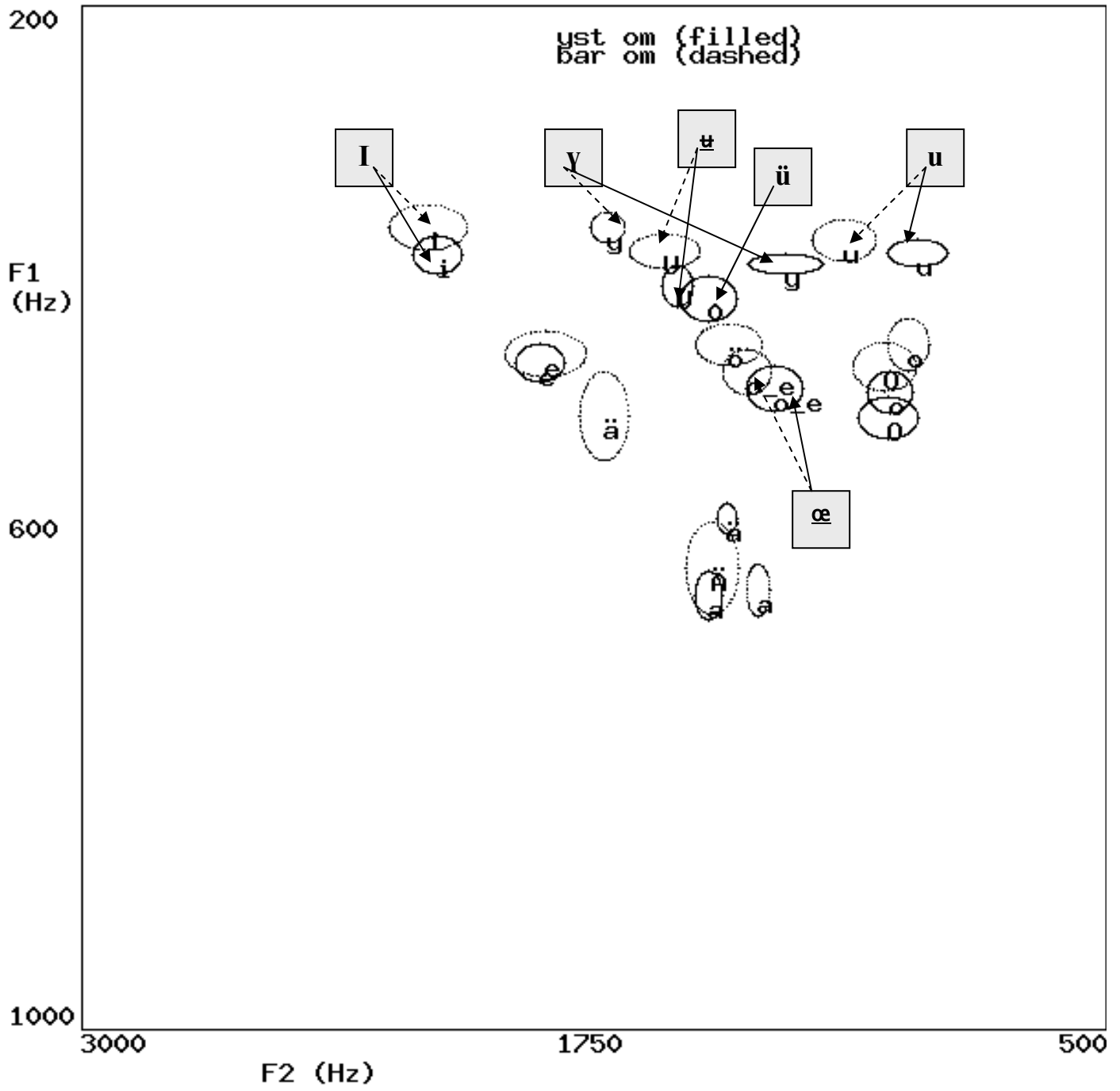

Diagram D.

Värden för F₁ och F₂, utplottade i vardera diagram, uppritat av programmet dbc_shortvowels. Vokalerna vars värden syns i dessa diagram är uttalade av yngre respektive äldre kvinnor (diagram E och F) och män (diagram G och H) från Löderup (prickade markeringar) respektive Ystad (hela markeringar). Symbolerna i diagrammet är inte IPA-tecken, vilket däremot tecknen i de grå rutorna är.

Diagram E.

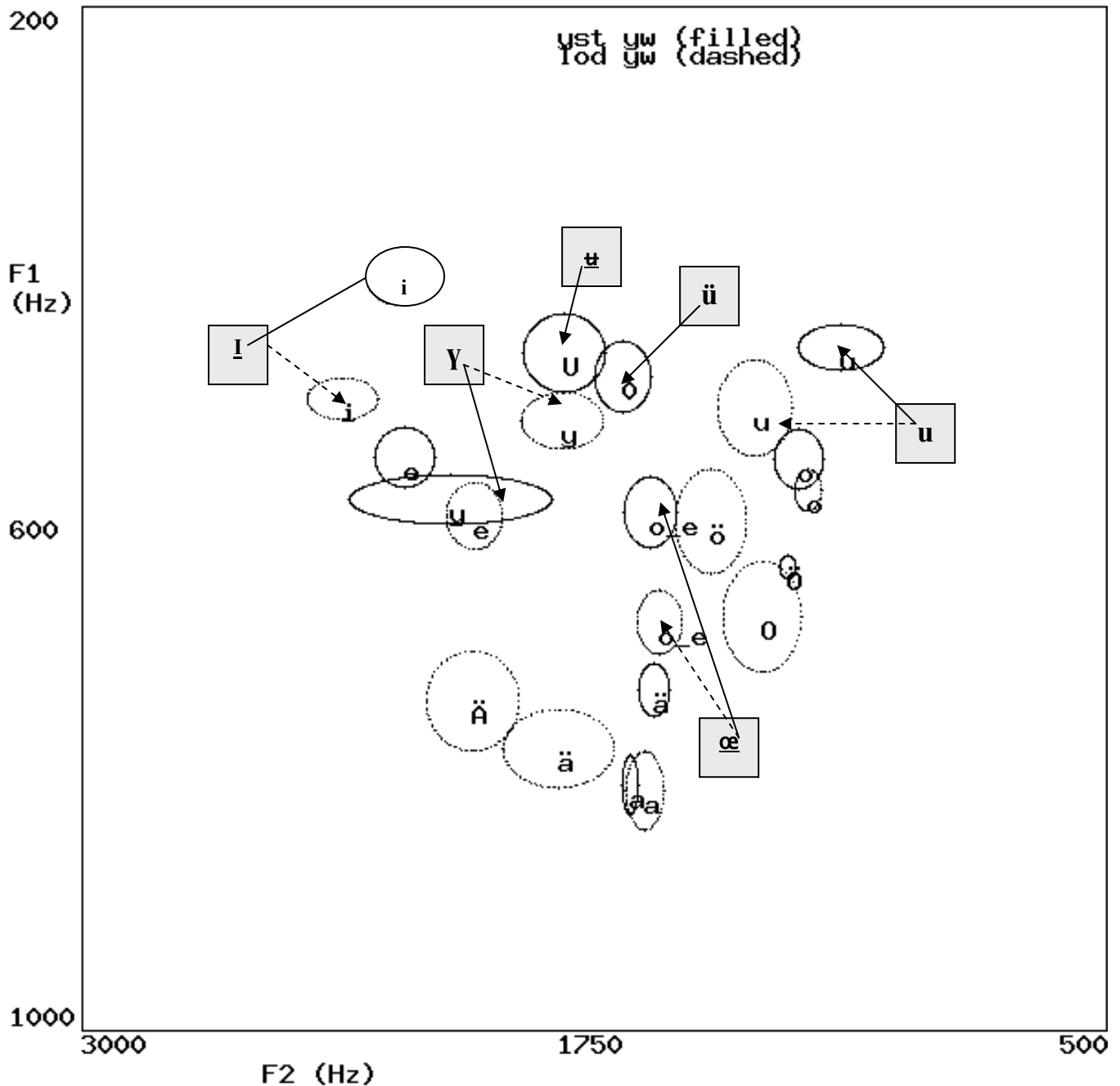

Diagram F.

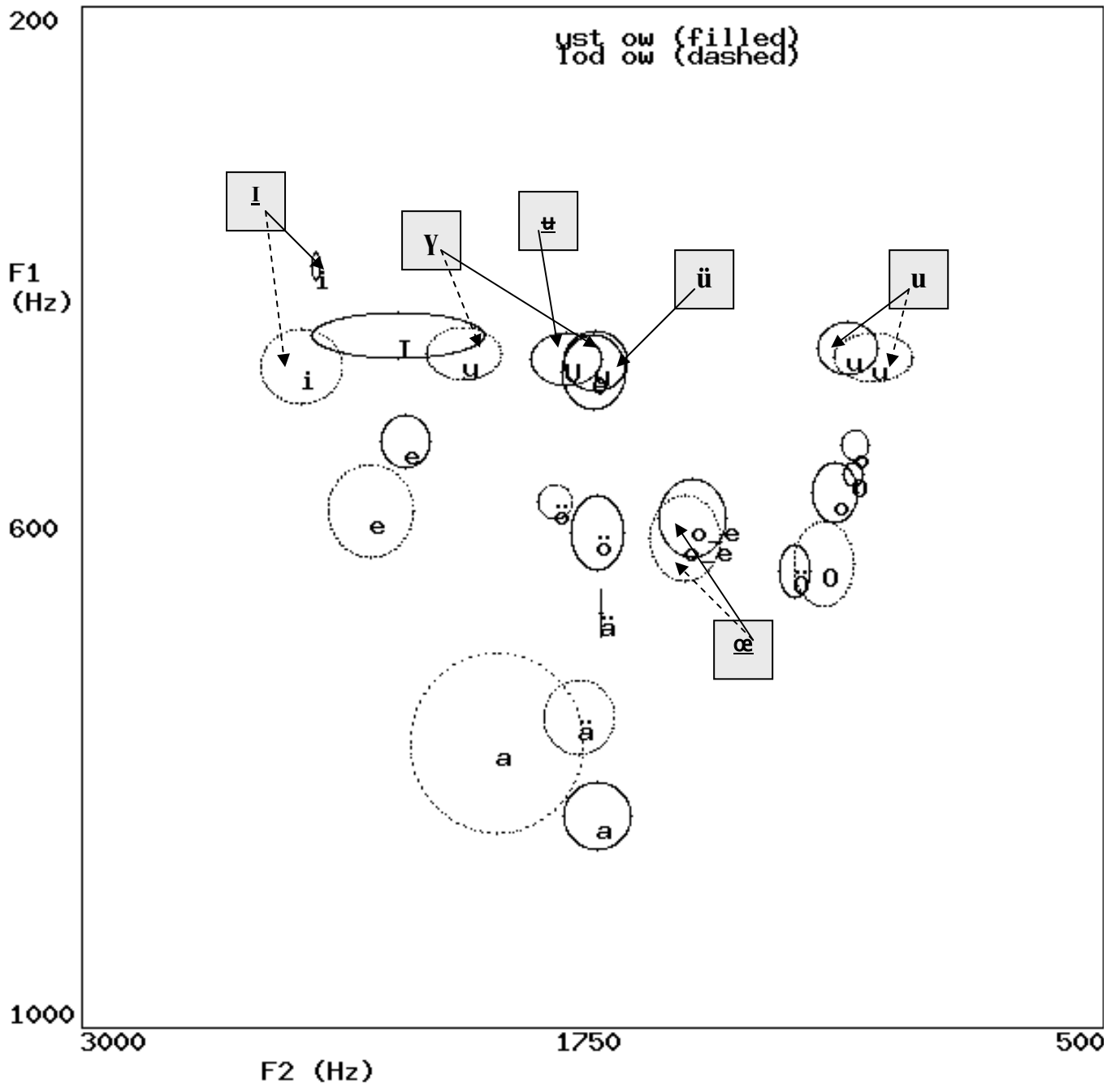

Diagram G.

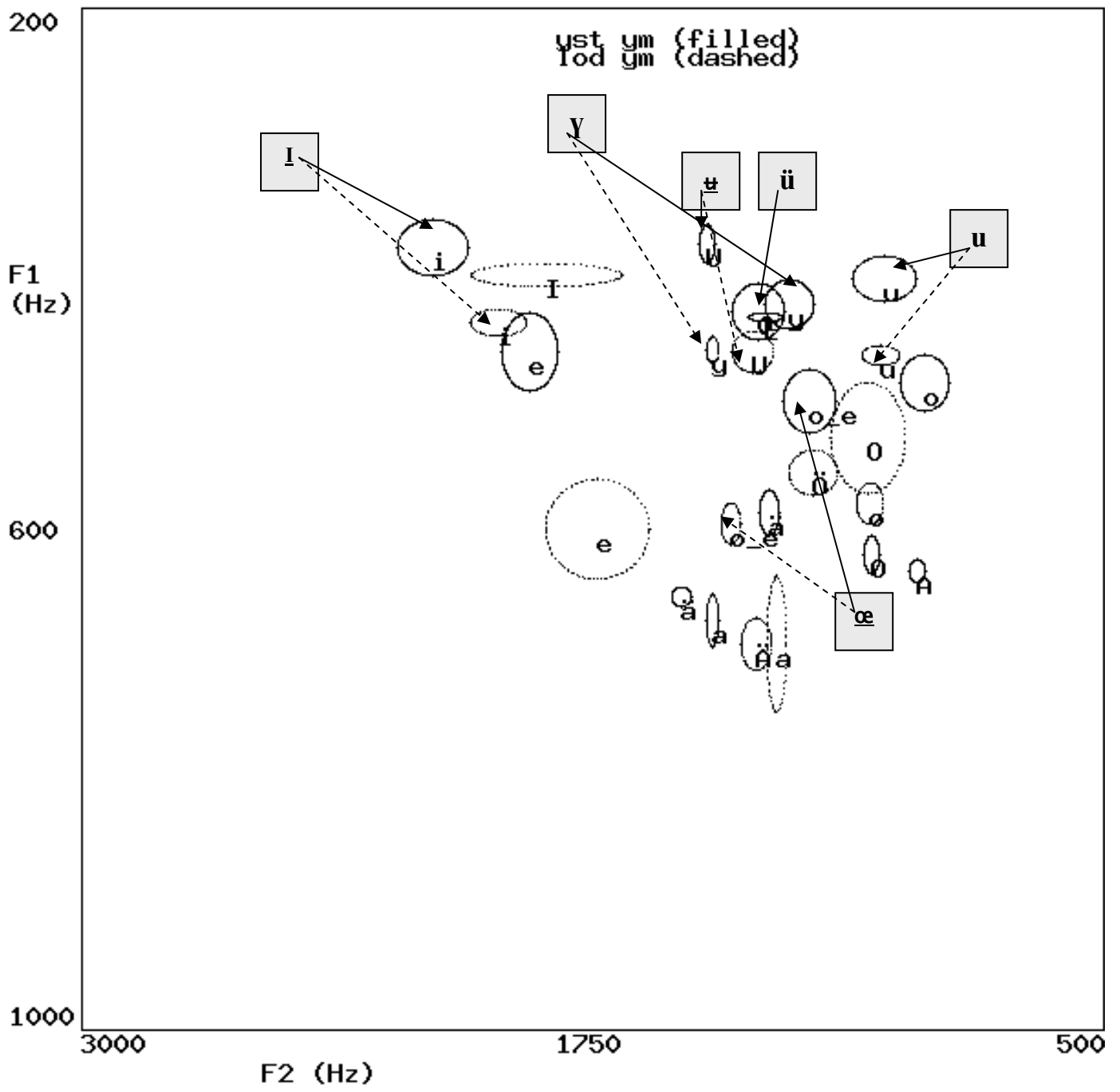

Diagram H.

